

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งขอเสนอสาระสำคัญตามลำดับดังนี้

1. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
  - 1.1 หลักการจัดการเรียนรู้
  - 1.2 กระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
  - 1.3 ความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
  - 1.4 มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
  - 1.5 สาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
2. เบญจศีล
  - 2.1 ความหมายของเบญจศีล
  - 2.2 องค์ประกอบของเบญจศีล
  - 2.3 อาณิสสของเบญจศีล
3. แผนการจัดการเรียนรู้
  - 3.1 ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้
  - 3.2 ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้
  - 3.3 องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้
  - 3.4 ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี
4. รูปแบบการสอนและวิธีสอน
  - 4.1 ความหมายของรูปแบบการสอน
  - 4.2 องค์ประกอบของรูปแบบการสอน
5. รูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการ
  - 5.1 ความหมายของโยนิโสมนสิการ
  - 5.2 ทฤษฎี แนวคิด หลักการ
  - 5.3 กระบวนการการพัฒนาแบบโยนิโสมนสิการ
  - 5.4 การจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ
  - 5.5 รูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการ
6. รูปแบบการสอนชิปป่า
  - 6.1 ความหมายของชิปป่า
  - 6.2 ทฤษฎี แนวคิด หลักการ

- 6.3 แนวคิดของรูปแบบการสอนชิปปา
- 6.4 รูปแบบการสอนชิปปา
- 7. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 7.1 ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 7.2 จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 7.3 องค์ประกอบของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 7.4 ลักษณะของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 7.5 วิธีวัดและการสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- 8. เจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา
  - 8.1 ความหมายของเจตคติ
  - 8.2 ความหมายของเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา
  - 8.3 องค์ประกอบของเจตคติ
  - 8.4 ประเภทของเจตคติ
  - 8.5 ประโยชน์ของเจตคติ
  - 8.6 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างและเปลี่ยนเจตคติ
  - 8.7 การวัดเจตคติ
  - 8.8 เครื่องมือวัดเจตคติ
- 9. พฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีล
  - 9.1 ความหมายของพฤติกรรม
  - 9.2 ความหมายของพฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีล
  - 9.3 องค์ประกอบของพฤติกรรม
  - 9.4 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
  - 9.5 การวัดและประเมินพฤติกรรม
- 10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 10.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 10.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้ และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษต่อการศึกษาประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ โดยมีแนวการจัดการเรียนรู้ดังนี้

1. หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

การจัดกระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้ จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552ก, หน้า 4 - 25)

2. กระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กรมวิชาการ (2545, หน้า 29 - 30) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไว้ว่า ต้องมีการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน

ผู้เรียนต้องได้เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้งในสวนกว้าง และลึก และจัดในทุกภาคและชั้นปี

หลักการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. จัดการเรียนการสอนที่มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ทั้งในและนอกโรงเรียนได้ เป็นแนวคิด ความรู้ ที่คงทน ยั่งยืน มากกว่าที่จะศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาหรือข้อเท็จจริงที่มากมายกระจัดกระจายแต่ไม่เป็นแก่นสารด้วยการจัดกิจกรรมที่มีความหมายต่อผู้เรียนและด้วยการประเมินผลที่ทำให้ผู้เรียนต้องใส่ใจในสิ่งที่เรียน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาได้เรียนรู้และสามารถทำอะไรได้บ้าง

2. จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการ การบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร หัวข้อที่จะเรียน โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์พัฒนาการต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลก เข้าด้วยกัน บูรณาการความรู้ ทักษะค่านิยมและจริยธรรมลงสู่การปฏิบัติจริงด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อ และเทคโนโลยีต่าง ๆ และสัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ

3. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาค่านิยม จริยธรรม จัดหัวข้อหน่วยการเรียนรู้ที่สะท้อนค่านิยม จริยธรรม ปทัสถานในสังคม การนำไปใช้จริงในการดำเนินชีวิต ช่วยผู้เรียนให้ได้คิดอย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ยอมรับและเข้าใจในความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

4. จัดการเรียนการสอนที่ท้าทาย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งในส่วนตัวและการเป็นสมาชิกกลุ่ม ให้ผู้เรียนใช้วิธีการสืบเสาะ จัดการกับการเรียนรู้ของตนเอง ใส่ใจและเคารพในความคิดของผู้เรียน

5. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ตัดสินใจ สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง จัดการตัวเองได้ มีวินัยในตนเองทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นการจัดกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนเรียนรู้ได้ แม้ว่าอาจจะไม่ใช่เด็กทุกคนที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนในระดับที่เท่ากัน

การจัดกระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นั้น ครูผู้สอนจะใช้วิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกันเหมือนกับการสอนอื่น ๆ เพราะเหตุว่าไม่มีการสอนวิธีใดวิธีหนึ่งที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว การสอนที่ดีคือการสอนที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการสอนและนักการศึกษาในปัจจุบันรู้ว่าการพัฒนารูปแบบการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับครูผู้สอนซึ่งมีบุคลิกภาพต่างกัน ผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน และบริบทที่ต่างกันเป็นสิ่งที่ทำได้ ครูผู้สอนบางคนและนักเรียน

บางกลุ่มอาจชอบใช้วิธีสอนเป็นรายบุคคล ครูบางคนและนักเรียนบางกลุ่มอาจชอบใช้วิธีสอนด้วยการอภิปราย การทำงานเป็นกลุ่ม นักเรียนบางคนและบางกลุ่มอาจชอบใช้ทั้งสองวิธี อย่างไรก็ตามตัวครูผู้สอนเองก็ต้องมีความยืดหยุ่น ใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนบ้าง พร้อมทั้งมีการวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดี

การสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะสามารถบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ด้วยทั้งการสอนแบบบูรณาการและการสอนแบบแยกรายวิชา ด้วยเหตุผลที่ว่าการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมด้วยวิธีการบูรณาการนั้น มีเหตุผลที่สนับสนุนอย่างน้อย 3 ประการ คือ ความเหมาะสมทางด้านปรัชญา ความเหมาะสมทางด้านจิตวิทยาและความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของวิชาความรู้สมัยใหม่ กล่าวคือ

1. เหตุผลในด้านความเหมาะสมทางด้านปรัชญา เนื่องจากการจัดการศึกษาภาคบังคับนั้น เรื่องที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จะต้องมีประโยชน์ ทั้งต่อตัวผู้เรียนและสังคมโดยรวม และผู้เรียนเองก็ต้องการความแน่ใจว่า สิ่งที่เขาถูกบังคับให้เรียนนั้นจะต้องเกิดประโยชน์แก่ตัวเขาไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น การสอนแบบบูรณาการจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งในการพัฒนาตนเองและสังคม

2. เหตุผลในด้านความเหมาะสมทางด้านจิตวิทยา การสอนแบบบูรณาการ เป็นการสอนที่พยายามจะตอบสนองธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก เนื่องจากเด็กมักจะมองโลกเป็นหน่วยเดียว แต่มักจะตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับทุกเรื่องทุกวิชา ดังนั้น บทบาทของครูที่ควรจะทำก็คือครูผู้สอนจะต้องจัดประสบการณ์และช่วยชี้แนะ ช่วยเหลือวิธีการศึกษาค้นคว้า หากคำตอบที่มาจากความรู้หลาย ๆ ด้านหลายวิชา รวมทั้งขั้นตอนในกระบวนการศึกษาค้นคว้าให้แก่ผู้เรียนด้วย

3. เหตุผลในด้านความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของวิชาความรู้สมัยใหม่ ปัจจุบันวิชาต่าง ๆ จะมีการเชื่อมโยงความรู้เข้าด้วยกันทำให้เกิดวิชาใหม่ ๆ ขึ้นหลายวิชา เช่น ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์การเกษตร ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ฯลฯ และโดยเฉพาะคำว่า “สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม” ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นสนามวิชาที่ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ที่แยกเป็นอิสระต่อกัน แต่ในแต่ละวิชานั้นก็ยังมีเนื้อหาจากหลายสาขาวิชาอยู่ ทั้งในส่วนของสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

3. ความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2552ก, หน้า 132) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไว้ว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ การดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจ

ในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก

กระทรวงศึกษาธิการ (2545ก, หน้า 1 – 2) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทุกคนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาต้องเรียน ทั้งนี้เพราะกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ว่าด้วย การอยู่ร่วมกันบนโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจซึ่งแตกต่างกันอย่างหลากหลาย การปรับตัวเองกับบริบทสภาพแวดล้อม ทำให้เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ มีความสามารถทางสังคม มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม โดยให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามในแต่ละด้านดังนี้

1. ด้านความรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญ ๆ ในสาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา และสิ่งแวดล้อมศึกษา ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้น โดยจัดการเรียนรู้ในลักษณะบูรณาการหรือสหวิทยาการ

2. ด้านทักษะและกระบวนการ

ในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น ผู้เรียนควรจะได้พัฒนากระบวนการต่าง ๆ จนเกิดทักษะและกระบวนการ ดังนี้

2.1 ทักษะการคิด เช่น การสรุปความคิด การแปลความ การวิเคราะห์หลักการ และการนำไปใช้ ตลอดจนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2.2 ทักษะการแก้ปัญหาตามกระบวนการทางสังคมศาสตร์ กระบวนการสืบสอบ เช่น ความสามารถในการตั้งคำถามและการตั้งสมมติฐานอย่างมีระบบ การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมติฐานและสรุปเป็นหลักการ

2.3 ทักษะการเรียนรู้ เช่น ความสามารถในการแสวงหาข้อมูลความรู้โดยการอ่าน การฟัง และการสังเกต ความสามารถในการสื่อสารโดยการพูด การเขียน และการนำเสนอ ความสามารถในการตีความ การสร้างแผนภูมิ แผนที่ ตารางเวลา และการจัดบันทึก รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้

2.4 ทักษะกระบวนการกลุ่ม เช่น ความสามารถในการเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำงานกลุ่มมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานของกลุ่ม ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ สร้างสรรค์ผลงาน ช่วยลดข้อขัดแย้งและแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านเจตคติและค่านิยม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจะช่วยพัฒนาเจตคติและค่านิยม เกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง ฟังตนเอง ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิของผู้อื่น เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่า อนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา และการปกครองของศาสนา และการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4. ด้านการจัดการและการปฏิบัติ

กิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่มสามารถเฝ้าความรู้ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติ ที่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

เมื่อมองในภาพรวม ๆ แล้วจะพบว่า ความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม มีทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในฐานะพลเมืองดีแล้ว ยังช่วยให้นำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนา มาพัฒนาตนเองและสังคมได้ ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

4. มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนทั้ง 8 กลุ่มสาระกำหนดไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นสำหรับเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ ในที่นี้ขอก้าวในส่วนของสาระมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหา วิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552ก, หน้า 16 - 17)

สรุปได้ว่า มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้นประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ 5 สาระการเรียนรู้ คือ สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ และสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการ ด้านเจตคติและค่านิยม และด้านการปฏิบัติ โดยมีจุดเน้นในการสร้าง

คุณภาพของผู้เรียน ได้แก่ การยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ยึดมั่นศรัทธาและ
ธำรงรักษาไว้ ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
มีความสามารถในการบริหาร และการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ และมีปฏิสัมพันธ์ที่
ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึก
อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5. สาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการได้มีหนังสือลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2551 กำหนดแนวทางการ
จัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น
สถานศึกษาควรจัดให้มีผู้เรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาได้เรียนรู้ประมาณ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์
เพื่อเน้นความเป็นคนดี มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และ
วัฒนธรรมในสาระศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552ก, หน้า 1 - 25)

1. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา
หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม
เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษา
พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

2. มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด

มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีดังนี้

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา
หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม
เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ตาราง 1 มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ หรือ
ความสำคัญของศาสนาที่ตนนับถือ
2. สรุปรูปพุทธประวัติตั้งแต่ปลงอายุสังขารจนถึงสังเวชนียสถานหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือ
ตามที่กำหนด
3. เห็นคุณค่าและประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิต และข้อคิดจากประวัติสาวก
ชาตก เรื่องเล่าและศาสนิกชน ตัวอย่างตามที่กำหนด

ตาราง 1 (ต่อ)

มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	
4.	วิเคราะห์ความสำคัญและเคารพพระรัตนตรัยปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท 3 ในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด
5.	ชื่นชมการทำความดีของบุคคลในประเทศตามหลักศาสนา พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต
6.	เห็นคุณค่า และสวดมนต์ แผ่เมตตาและบริหารจิต เจริญปัญญา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิ ในพระพุทธศาสนาหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด
7.	ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อแก้ปัญหาอบายมุขและสิ่งเสพติด
8.	อธิบายหลักธรรมสำคัญของศาสนาอื่นๆโดยสังเขป
9.	อธิบายลักษณะสำคัญของศาสนพิธี พิธีกรรมของศาสนาอื่นๆ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องเข้าร่วมพิธี

ที่มา : (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552ก, หน้า 138-142)

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

ตาราง 2 มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	
1.	อธิบายความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในศาสนสถานและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม
2.	มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด
3.	อธิบาย ประโยชน์ของการเข้าร่วมในศาสนพิธี พิธีกรรม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดและปฏิบัติตนได้ถูกต้อง
4.	แสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ

ที่มา : (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552ก, หน้า 144)

3. คำอธิบายสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ศึกษา วิเคราะห์ ผูกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ พุทธประวัติ สรุปรูปพุทธประวัติ การปลงอายุสังขาร ปัจฉิมสาวก ปรีณิพพาน การถวายพระเพลิง แจกพระบรมสารีริกธาตุ สังเวชนียสถาน 4 ซาก เรื่องที่ขีติโกสลซาดก สัพพทาฐิชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สรุปลความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรมและหลักปฏิบัติในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันธรรมสวนะ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (ศรัทธา 4) พระพุทธ (พุทธกิจ 5) พระธรรม (อริยสัจ 4 หลักกรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท 3 ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล อบายมุข 6 อกุศลมูล 3) ทำความดี (เบญจธรรม กุศลมูล 3) พละ 4 การละ 6 กตัญญูกตเวทิต่อพระมหากษัตริย์ มงคล 38 ในเรื่อง มีวินัย การงานไม่มีโทษ ไม่ประมาทในธรรม) และทำจิตให้บริสุทธิ์(บริหารจิตและเจริญปัญญา) พุทธศาสนสุภาษิต คือ สัจจะเน กิตติ ปโปโปติ (คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ) ยถาวาที ตถาการี (พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น) พระไตรปิฎก ลักษณะเฉพาะและความสำคัญของพระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก (หากินผิดถิ่นย่อมพินาศ) ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ ตัณฑหา ฉันทะ การบริหารจิตและเจริญปัญญา สวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอน อย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส สิ่งที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระราชา หน้าที่ชาวพุทธ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด เขตพุทธาวาส-สังฆาวาส และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม การเข้ารับการบรรพชาในพระพุทธศาสนา การเข้าค่ายคุณธรรม การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ฝึกปฏิบัติในเรื่องการถวายของแก่พระภิกษุ การปฏิบัติตนในขณะฟังธรรม การปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์ต่อศาสนา และศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง เรื่องพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ทบทวนศาสนพิธี เกี่ยวกับการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร พิธีทอดผ้าป่า พิธีทอดกฐิน ระเบียบพิธีในการทำบุญงานอวมงคล การประพฤติปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคม โดยส่วนรวม (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 107 -108)

4. รายละเอียดสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ตาราง 3 รายละเอียดสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

หัวข้อเรื่อง	สาระการเรียนรู้แกนกลาง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
1. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา และพุทธประวัติ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ เช่น เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมไทย เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทย และเป็นหลักในการพัฒนาชาติไทย ◆ สรุปลุทธิประวัติ (ทบทวน) ◆ ปลงอายุสังขาร ◆ บิณฑบาต ◆ บริณีพพาน ◆ การถวายพระเพลิง ◆ แจกพระบรมสารีริกธาตุ ◆ สังเวชนียสถาน 4
- พุทธประวัติ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระราชา ◆ ทิฆิณีโกศลชาดก ◆ สัพพทาฐิชาดก ◆ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ◆ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส
2. พุทธสาวก ชาดก และพุทธศาสนิกชนตัวอย่าง	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระรัตนตรัย <ul style="list-style-type: none"> ○ ศรัทธา 4 ◆ พระพุทธ <ul style="list-style-type: none"> ○ พุทธกิจ 5 ◆ พระธรรม <ul style="list-style-type: none"> ○ อริยสัจ 4 ○ หลักกรรม ◆ พระสงฆ์
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนสุภาษิต	<ul style="list-style-type: none"> ไตรสิกขา <ul style="list-style-type: none"> ◆ ศีล สมาธิ ปัญญา โอวาท 3 <ul style="list-style-type: none"> ◆ ไม่ทำชั่ว <ul style="list-style-type: none"> ○ เบญจศีล ○ อบายมุข 6 ○ อุกุศลมูล 3

ตาราง 3 (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	สาระการเรียนรู้แกนกลาง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
<p>4. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา</p> <p>- การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและบุคคลตัวอย่าง</p>	<ul style="list-style-type: none"> ♦ ทำความดี <ul style="list-style-type: none"> ○ เบญจธรรม ○ กุศลมูล 3 ○ พละ 4 ○ คารวะ 6 ○ กตัญญูกตเวทิต่อพระมหากษัตริย์ ○ มงคล 38 <ul style="list-style-type: none"> - มีวินัย - การงานไม่มีโทษ - ไม่ประมาทในธรรม ♦ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) <p>พุทธศาสนสุภาษิต</p> ♦ สัจเจน กิตติ ปโปติ <p>คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ</p> ♦ ยถาวาที ตถาการี พุดเช่นไร ทำเช่นนั้น ♦ สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญ คุณพระรัตนตรัยและแม่เมตตา ♦ รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา ♦ รู้วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ♦ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอนอย่างมีสติ ♦ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ♦ ใจรับรู้ธรรมารมณ์ ♦ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน ♦ หลักธรรม : อริยสัจ 4 หลักกรรม ♦ ไวยาบท 3 : เบญจศีล – เบญจธรรม อบายมุข 6 ♦ อกุศลมูล 6 กุศลมูล 3 ♦ ตัวอย่างการทำความดีของบุคคลในประเทศ

ตาราง 3 (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	สาระการเรียนรู้แกนกลาง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
5. ศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย	<p>หลักธรรมสำคัญของศาสนาต่าง ๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนา : อริยสัจ 4 โอวาท 3 ฯลฯ ◆ ศาสนาอิสลาม : หลักศรัทธา หลักปฏิบัติ หลักจริยธรรม ◆ คริสต์ศาสนา : บัญญัติ 10 ประการ <p>ศาสนพิธีของศาสนาต่าง ๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนา <ul style="list-style-type: none"> ○ ศาสนพิธีที่เป็นพุทธบัญญัติ เช่น บรรพชา อุปสมบท ○ ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญพิธีเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา ○ ศาสนาอิสลาม เช่น การละหมาด การถือศีลอด การบ่าเพื่อญฮัจญ์ ฯลฯ ○ คริสต์ศาสนา เช่น ศีลล้างบาป ศีลอภัยบาป ศีลกำลัง ศีลมหาสนิท ฯลฯ ○ ศาสนาฮินดู เช่น พิธีศราทธ พิธีบูชาเทวดา

ที่มา : (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552ก, หน้า 17 - 19)

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ทำวิจัยนี้มี 5 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

1. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติ
2. พุทธสาวก ชาดก และพุทธศาสนิกชนตัวอย่าง
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนสุภาษิต
4. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
5. ศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย

แนวคิดจากสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนานี้ มีจุดมุ่งหมายให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่า และในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ และเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการเรียนรู้พุทธประวัติ เน้นเหตุการณ์ตั้งแต่ตรัสรู้ ประกาศพระศาสนาเสด็จกลับไปโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก มีความรู้และศรัทธาต่อพระรัตนตรัย

และพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญต่อมวลมนุษยชาติ รวมทั้งเข้าใจหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ตระหนักในการละเว้นจากความชั่ว ทำความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 52)

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมมาเป็นแกนในการจัดหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งในสาระหลักสูตรนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ที่มุ่งศึกษามาตรฐานความประพฤติของพลเมืองและการยกระดับภาวะทางจิต ซึ่งนักเรียนจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรมที่ว่าด้วยหลักความประพฤติของคนดีและอุดมคติตามแนวความเชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ และให้นักเรียนรู้จักแสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับหลักจริยธรรมคุณธรรม ในการควบคุมความประพฤติของตนเอง สามารถนำความคิด ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนามาเป็นแนวทางให้นักเรียนมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข งานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องเบญจศีล อันเป็นหลักแห่งการทำความดี ซึ่งถือว่าเป็นบรรทัดฐานสำคัญของการเข้าถึงธรรม หรือการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข เป็นการอยู่ร่วมกันด้วยการพึ่งพาอาศัยกันและกัน มีความสามัคคีปรองดองกัน รู้จักให้อภัยกันและกัน ซึ่งอยู่ในสาระการเรียนรู้ที่ 1 : ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

เบญจศีล

1. ความหมายของเบญจศีล

ศีล เป็นคำที่พุทธศาสนิกชนคือคนที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปล้วนเคยได้ยินได้ฟังกันเป็นประจำ เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมใดก็ตามส่วนมากพุทธศาสนิกชนทั่วไปก็จะพากันรับศีลเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและแก่การทำงานที่ตนกระทำนั้นเสมอ ซึ่งบางคนย่อมมีความเข้าใจ แต่ก็ยังมีอีกหลายคนที่ยังไม่เข้าใจ ดังนั้นเพื่อความเข้าใจและความชัดเจน จึงมีท่านหลายคนให้ความหมายไว้หลายท่านด้วยกันไม่ว่าจะในสมัยเมื่อประมาณพุทธกาล และในยุคปัจจุบันก็มีการให้ความหมายของศีล ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ (2533, หน้า 56 - 57) ได้อธิบายไว้ว่า ศีล หมายถึง ความปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมดา คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ แต่เนื้อความโดยอรรถ ส่วนเนื้อความนั้น เล็งถึงข้อปฏิบัติที่ปฏิบัติแล้ว จะทำให้เกิดความปกติ คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ ถ้ากล่าวว่าจะลืมนึกถึงคำว่า ศีลา หรือ หิน เป็นเครื่องกันลืมนึกว่า ศีลา หรือก้อนศีลา ก้อนหิน นั้นมันอยู่นิ่ง ๆ เป็นปกติ เป็นวัตถุมีความเป็นปกติ แต่เดี๋ยวนี้เมื่อมาเป็นศีลของมนุษย์ ของคน ความหมายของความปกตินั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า อยู่นิ่ง ๆ นิ่งแข็งเป็นตอไม้ แต่หมายความว่า ยังคงทำอะไรอยู่ทุกอย่างตามที่ควรจะต้องทำ แต่อยู่ในภาวะปกติคือไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย

ไม่ระส่ำระสาย ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่มีความสกปรกเกิดขึ้น ไม่มีความกระวนกระวายเศร้าหมองอันใดเกิดขึ้น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2539ก, หน้า 234) ให้ความหมายของศีล ว่า คำว่า ศีลตรงกับภาษาบาลีว่า สิล ตามศัพท์แปลว่า ปกติ หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติ ไม่ถูก โลภะ โทสะ โมหะ ครอบงำ และชักไปทำชั่วทำผิด จิตเป็นปกติ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติ ก็ไม่ทำกายทุจริต เมื่อจะพูดอะไรทางวาจา ก็ไม่พูดวจีทุจริตเมื่อคิดเรื่องราวอะไรทางใจ หรือทางমনะ ก็ไม่คิดเป็นมโนทุจริต อีกนัยหนึ่ง เจตนาที่รักษาภายกรรม วชิกรรม ให้ตั้งเป็นปกติดี เว้นจากประพฤติชั่วทุจริต ชื่อว่า ศีล ศีลในทางปกครอง คือการประพฤติตามกฎหมายจารีตประเพณีอันดีงาม, ในทางพระพุทธศาสนาอย่างต่ำคือศีล 5 อันชนทั่วไปพึงสมათานรักษาศีล 5 ประการนี้มีมาเก่าก่อนพุทธกาล ท่านแสดงว่าพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้เป็นพระราชเอกแห่งแผ่นดินได้ทรงสมათานรักษา และทรงประกาศแนะนำให้กฎหมายในทางปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ปกครองที่ไม่ตั้งอยู่ในศีล ย่อมประพฤติทุจริต ทำผู้อยู่ใต้ปกครองให้เดือดร้อนด้วยอธรรม ปราศจากเมตตากรุณา, ฝ่ายผู้อยู่ในปกครองที่ปราศจากศีลก็ทำตนให้เป็นคนชั่วเป็นผู้ร้าย ก่อความเดือดร้อนต่าง ๆ ทั้งแก่ผู้อยู่ในปกครองด้วยกันทั้งแก่ผู้ปกครองไม่เป็นอันประกอบอาชีพให้เจริญ, เพราะฉะนั้น ศีลจึงจำเป็นปรารถนาสำหรับคนผู้รวมกันเป็นหมวดหมู่ทุกฝ่าย ถ้าต่างตั้งมั่นอยู่ในศีล บ้านเมืองก็จักถึงความสงบสุขราบคาบปราศจากโจรภัย และทุจริตทั้งหลายได้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2540, หน้า 8) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากอกุศลธรรมมีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ชื่อว่า ศีล ชื่อว่า ศีล เพราะอรรถว่า เป็นที่ตั้งมั่นแห่งกุศลธรรมอันงามคือความไม่กระจัดกระจายแห่งภายกรรม และวชิกรรมโดยความเป็นระเบียบอันดีงาม ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวอธิบายความหมายของศีลนี้ไว้โดยนัยหลายอย่างมีอธิบายอย่างนี้ว่า เป็นธรรมอันยอด เป็นธรรมอันเลิศ เป็นธรรมอันเย็น และเป็นธรรมอันเกษม

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2540, หน้า 17) มีข้อความว่า “ยสุมา โลก เตสฺ เตสฺ สุตตานิ ปกตปิ สิลนุติ วุจจติ” แปลว่า แม้ความเป็นปกติของเหล่าสัตว์นั้น ๆ ในโลกท่านเรียกว่า ศีล สรุปแล้วความหมายของศีลก็คือความเป็นปกตินั่นเอง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2544, หน้า 37) ได้ให้ความหมายของคำว่า ศีล คือ การสำรวมกาย วาจาให้เรียบร้อย

พระราชวรมุนี ประยูร ฑุมมจิตโต.(2546, หน้า 1103) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศีลไว้ว่า ศีล ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล 5 ศีล 8, การรักษาภาย วาจาให้เรียบร้อย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546, หน้า 597) อธิบายไว้ว่า คีล คือ ความประพฤติดีงาม และการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต ความมีระเบียบวินัยและความมีกิจกรรมทางดงาม เฉพาะอย่างยิ่งเน้นคีลในระดับ การไม่เบียดเบียนกันและกันหรือการอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยสงบสุขในสังคม กล่าวคือ การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย การไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน การไม่ละเมิดต่อสิ่งของอันเป็นที่รัก ไม่ประทุษร้ายจิตใจ หลบหลู่เกียรติทำลายตระกูลวงศ์ของกันและกัน การไม่หักรานลิดรอนผลประโยชน์กันด้วยวิธีประทุษร้ายทางวาจา และการไม่ซ้ำเติมตนเองด้วยสิ่งเสพติดซึ่งทำให้เสื่อมทรามเสียสติสัมปชัญญะที่เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งป้องกันจากความผิดพลาดเสียหายและคุ้มตัวไว้ในคุณความดี

คำว่า คีลนี้ หมายถึง กิริยาที่แสดงออกทางกาย วาจา ที่เป็นปกติ โดยเกิดจากใจที่เป็นปกติ คือมีความบริสุทธิ์หมดจด เป็นที่รวบรวมตั้งมั่นแห่งกุศลธรรมอันเป็นกรรมอันดี เป็นกุศลที่มนุษย์ควรประพฤติหรือปฏิบัติให้มีอยู่ในตนเองเสมอ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เบญจคีล หมายถึง กิริยาที่แสดงออกทั้งทางกาย วาจา และใจที่เป็นหลักแห่งปกติแห่งการทำความดี มีอยู่ห้าประการ หรือคีลแห่งสังคม ซึ่งถือว่าเป็นบรรทัดฐานสำคัญของการเข้าถึงธรรม หรือการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข เป็นการอยู่ร่วมกันด้วยการพึ่งพาอาศัยกันและกันมีความสามัคคีปรองดองกัน

2. องค์ประกอบของเบญจคีล

คำว่า เบญจคีล คือ คีลห้าประการ หรือความเป็นปกติของภคทัสส์ 5 ประการ ต่อไปเราก็ต้องทราบว่า องค์ประกอบของคีล 5 นั้น มีอะไรบ้าง บางครั้งเคยถามเด็กนักเรียน ซึ่งก็เป็นเด็กโตพอสมควร ประมาณชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ว่า คีล 5 มีกี่ข้อ เด็กบางคนตอบว่า 2 ข้อ 3 ข้อก็มี ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องดลกทีเดียว เพราะเมืองไทยคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่เมื่อถามว่า คีลมีกี่ข้อกลับตอบไม่ได้ เป็นเรื่องที่น่าอายพอสมควร ดังนั้น องค์ประกอบของคีล 5 ประการ คือ

1. การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. การงดเว้นจากการลักทรัพย์ของบุคคลอื่นที่เขาหวงแหน
3. การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
4. การงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดปด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ
5. การงดเว้นจากการดื่มเหล้า คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ในองค์ของคีล 5 นั้น จะเห็นว่า ไม่มีคำว่า ห้าม แต่เป็นคำว่า “งดเว้น” ที่ถือว่าเป็นความใจกว้างของพระพุทธศาสนาในการให้อิสระแก่บุคคลผู้มีจิตใจดี หรือ พุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา จะได้รับการ คำว่า “งดเว้น” เป็นคำไทย ที่มาจากภาษาบาลีในเวลาสมათานคีลว่า เวรมณี หรือ อีกอย่างหนึ่ง ก็คือวิรัตน์นั่นเอง ตามธรรมเนียมที่จะรักษาคีลได้นั้น

จำเป็นจะต้องมีวิริติเข้ามากำกับด้วย คำว่า “วิริติ” นั้น มี 3 ประการดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2539ข, หน้า 139) กล่าวไว้ดังนี้

1. สัมปัตตวิริติ คือ การงดเว้นจากวัตถุ หรือ สิ่งที่ตนเองจะพึงล่วงละเมิด กระทำผิดได้ในเมื่อวัตถุนั้นมาถึงเฉพาะหน้า เช่น บุคคลบางคน ไม่เคยสมาทานศีล มาก่อนเลย แต่เมื่อมีโอกาสจะกระทำการสิ่งอันผิดศีลในแต่ละข้อ ก็ไม่ทำด้วยการพิจารณาเห็นโทษของสิ่งนั้นด้วยตัวของตัวเองที่เดียว คือ ไปเห็นสัตว์ที่ควรฆ่า ก็ไม่ฆ่า เห็นทรัพย์สมบัติที่จะลัก ก็ไม่ลัก เป็นต้น นี้ก็ถือว่า เป็นคนที่มีศีลประการหนึ่งได้เช่นกัน

2. สมาทานวิริติ คือ ความงดเว้นด้วยอำนาจการถือเอาเป็นกิจ หรือ เรียกอีกอย่าง การงดเว้นได้ด้วยการสมาทาน อย่างที่ชาวพุทธเราทำกันคือ การสมาทานศีลนั่นเอง คนที่สมาทานศีลแล้วก็งดเว้นจากการประพฤติผิดในแต่ละข้อได้อย่างเรียกว่า มีศีล โดยการสมาทาน

3. สมุจเฉทวิริติ คือ ความงดเว้นด้วยอำนาจการงดเว้นได้เด็ดขาด ถือว่าเป็นความงดเว้นได้ตลอดชีวิตของคน ๆ นั้น เพราะสมุจเฉทวิริตินั้น เป็นวิริติของพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันขึ้นไป เพราะพระโสดาบันนั้นเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลได้แน่นอน ศีล 5 ข้อนี้ ท่านจะไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิตของท่าน ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในหนังสือสมันตปาสาทิกาภาคที่ 1 ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2541, หน้า 220) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “โสดาปนโน สีสเสว ปริปุรการิ โหติ” พระโสดาบันเป็นผู้บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ได้เต็มที ศีลข้อที่ 1 การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2534, หน้า 182) ได้ให้ความหมายของสิกขาบทข้อที่ 1 ไว้ว่า “ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาบทํ สมาทียามิ ข้าพเจ้างดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต คำว่า สัตว์มีชีวิต แปลจากคำว่า ปาณาติปาต คำว่า ปาณะ คือ อินทรีย์ที่หายใจที่มีชีวิตเป็นอยู่ หมายถึงมนุษย์และดิรัจฉานทั่วไปทุกชนิด เพราะเมื่อมีชีวิตเป็นอยู่ก็ต้องหายใจเหมือนกันหมด การหายใจหมายถึงความมีชีวิตหรือความมีชีวิตก็หมายถึงการหายใจ คำว่าปาณา จึงแปลได้ง่าย ๆ ว่า สัตว์มีชีวิต ซึ่งหมายถึงทั้งมนุษย์ทั้งดิรัจฉานที่ยังหายใจได้อยู่ การฆ่าคือการทำให้ตายด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ตาม ตลอดจนถึงการทำให้แก๊งลูกก็ชื่อว่า เป็นการฆ่าเหมือนกัน”

สาเหตุที่ทำให้ศีลขาดนั้นก็คือการฆ่าให้ตายนั่นเอง และการฆ่านั้นก็ใช้แต่ว่า ฆ่าเองเท่านั้นศีลจึงขาด แม้แต่การใช้คนอื่นให้ฆ่าก็ศีลขาดได้เหมือนกัน พระอรรถกถาจารย์ได้ประมวลหลักเกณฑ์บางอย่างไว้สำหรับกำหนดว่าการกระทำแค่นั้นเพียงใดจึงชื่อว่าเป็นการละเมิดศีลหรือศีลแต่ละข้อ ๆ จะขาด เพื่อเป็นการความสะดวกแก่ผู้รักษาศีล โดยจัดวางเป็นองค์ประกอบของการละเมิด เรียกว่าสัมภาระ หรือเรียกกันง่าย ๆ ว่าองค์ บุคคลจะชื่อว่าละเมิดศีล เรียกกันง่าย ๆ ว่าศีลข้อนั้นจะขาด ต่อเมื่อกระทำการครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด ศีลจะขาดเมื่อครบองค์ 5 ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546, หน้า 772) องค์ 5 นั้น คือ

1. สัตว์มีชีวิต (ปาโณ)
2. รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต (ปาณสมณฺญิตา)
3. จิตคิดจะฆ่า (วธกจิตฺต)
4. มีความพยายาม (ปโยโค)
5. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น (เตน มรณ)

ศีลข้อที่ 2 การงดเว้นจากการลักทรัพย์

ในคัมภีร์ท่านแสดงองค์ประกอบของอทินนาทานไว้ 5 ประการ คือ

1. วัตถุที่ผู้อื่นหวงแหน
2. มีความรู้ว่าเขาหวงแหน
3. มีความคิดที่จะลักสิ่งของชนิดนั้น
4. มีความพยายามที่จะลัก
5. ลักของนั้นมาด้วยความพยายามที่ตั้งไว้

ถ้าขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่ง ศีลไม่ขาด เพียงแต่ต่างพร้อยและเศร้าหมองไปเท่านั้น ซึ่งองค์เหล่านี้ ถือว่าต้องมีครบในเวลาที่จะลักหรือจะทำการพยายามเพื่อที่จะขโมยทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่นต้องมี และการที่พระพุทธศาสนาสอนให้คนละเว้นจากการลักขโมยก็ด้วยหวังจะให้คนเลี้ยงชีวิตด้วยความหมดจดและเป็นสุจริตนั่นเอง ดังการที่จะเลี้ยงชีวิตให้หมดจดบริสุทธิ์ได้การลักขโมยยังมีอาการต่าง ๆ อีกหลายประการ

ศีลข้อที่ 3 การงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม

คำว่าประพฤติดิน คือ สิ่งที่เป็นไปในทางที่ไม่ชอบ ไม่ดีงาม ไม่เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง หรือ ประพฤติยุ่งเกี่ยวก่อนถึงวัยอันสมควรนั้น เช่น ในเวลาเล่าเรียนศึกษาซึ่งเป็นเวลาหาความรู้ใส่ตน ไม่ใช่เป็นเวลาหาคู่ครอง ถ้าจะต้องการมีความรักก็ต้องทุ่มเทความรักไปในการศึกษาเล่าเรียน คือ ให้ความรักในการเรียน แต่ถ้าปล่อยใจปล่อยกายเคลิบเคลิ้มหลงไหลไปในเรื่องเพศก็เรียกว่า ประพฤติดิน จะประพฤติดินน้อยหรือมากเพียงไร ก็สุดแต่จะปล่อยใจปล่อยกายให้ผิดไปเท่าไร ความประพฤติดินก่อนวัยอันสมควรเช่นนี้โดยปกติเกี่ยวกับเยาวชน มีโทษทำให้เสียเรียนไม่สำเร็จหรือเสียหายไปและเป็นจารีกความเศร้าหมอง

คำว่า กาม ในที่นี้ได้แก่ กิริยาที่รักใคร่ในทางประเวณี ข้อนี้บัญญัติขึ้นด้วยหวังจะป้องกันความแตกร้างในสังคัม ทำให้คนที่อยู่ในสังคัมไว้วางใจกันและกันได้ เพราะความประพฤติดินในทางประเวณีนั้น เป็นชนวนที่จะก่อให้เกิดความแตกร้างในระหว่างสามีภรรยาได้ ทั้งสามีภรรยาผู้นั้นยังจะผูกใจเป็นศัตรูต่อชายหญิงที่เป็นชู้กันอีกในที่สุดสามีภรรยาผู้นั้นก็ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความประพฤติดินในกามนี้จัดเป็นบาป ห้ามทั้งหญิงและชาย เพราะต่างก็เป็นวัตถุต้องห้ามของกันและกัน เมื่อเพ่งความประพฤดิไม่ให้ผิดเป็นใหญ่ ซึ่งองค์ประกอบของข้อนี้ คือ

หญิงที่เป็นวัตถุต้องห้ามของชายมี 3 จำพวก คือ

1. ภรรยาท่าน
2. หญิงที่อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน
3. หญิงที่จารีตห้าม

ภรรยาท่าน ได้แก่ หญิง 4 จำพวก คือ

1. หญิงแต่งงานกับชายแล้ว
2. หญิงไม่ได้แต่งงาน แต่อยู่กินกับชายโดยเปิดเผย
3. หญิงผู้รับสิ่งของมีทรัพย์ เป็นต้น ของชายแล้วยอมอยู่กินกับเขา
4. หญิงที่ชายเลี้ยงเป็นภรรยา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2536, หน้า 348) ได้กล่าวถึงหญิงที่ต้องห้ามไว้ 20 จำพวก คือ

1. หญิงที่มารดารักษาคุ่มครองไว้โดยประการที่จะไม่สำเร็จการอยู่ร่วม หรือมีเพศสัมพันธ์กับชายได้
2. หญิงที่บิดาคุ่มครองรักษาไว้ อยู่ภายใต้การปกครองของบิดาที่ไม่มีมารดาอยู่ร่วมด้วย
3. หญิงที่มารดาบิดาคุ่มครองรักษาไว้ อยู่ภายใต้การปกครองของมารดา เพราะมารดาบิดาไม่ได้หย่าร้างยังอยู่ร่วมกันคอยดูแลเอาใจใส่บุตรธิดาของตนเอง
4. หญิงที่พี่ชาย น้องชายดูแลรักษาคุ่มครอง อยู่
5. หญิงที่พี่หญิง น้องหญิงดูแลรักษาคุ่มครอง เป็นผู้ปกครองแทนมารดาบิดา
6. หญิงที่ญาติรักษาคุ่มครองดูแลรักษาไว้ในการปกครอง ดูแลแทนพ่อแม่
7. หญิงที่โคตรรักษา คือ บรรดาพวกญาติเป็นตระกูลเดียวกันรักษาทำหน้าที่เหมือนพ่อแม่คอยดูแลเอาใจใส่หลานของตนเองไว้
8. หญิงที่ธรรมรักษา คือ พวกนักบวชที่ห้ามการมีเพศสัมพันธ์กับชาย
9. หญิงที่มีการตั้งอารักรักษาไว้ห้ามไม่ให้อยู่กิน อยู่ร่วมกับชายได้ ที่ถือว่าเป็นข้อห้ามที่มีในอดีต แต่ปัจจุบันนี้คงไม่มีประเพณีห้ามหญิงไม่ให้อยู่ร่วมกับชาย
10. หญิงที่มีอาชญา คือ มีโทษ พระราชาจะห้ามไม่ให้สมสู่กับชาย ถ้าผู้ชายใดไปสมสู่ด้วยถือว่าเป็นความผิด ก็คงเป็นกฎกติกากำหนดในอดีต
11. หญิงที่เขาเอาเงินซื้อมาด้วยทรัพย์เพื่อให้อยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา
12. หญิงที่อยู่ด้วยความพอใจ คือ ตกลงใจที่จะอยู่ร่วมกับชายที่ตนเลือกเองโดยไม่มี การบังคับจากฝ่ายชาย หรือจากญาติคนอื่น ๆ แต่อาศัยความสมัครใจของตน

4. หญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตนเอง คือ มารดา ย่า ยาย เป็นต้นและ หญิงที่เป็นธิดา หลาน หลานของตนเอง หญิงจำพวกนี้ก็ถือว่าเป็นหญิงที่จารีตห้ามไว้

ชายที่ต้องห้าม ก็เป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับหญิงเหมือนกัน ท่านแยกกล่าวไว้ เป็น 2 ประเภท คือ

1. ชายอื่นนอกจากสามี เป็นวัตถุที่ต้องห้ามสำหรับหญิงมีสามี

2. ชายที่จารีตห้าม เป็นวัตถุที่ต้องห้ามของหญิงทั้งปวง หญิงที่มีสามีแล้วคบชายเป็นชู้ เป็นภามีสมุจฉาจารย์ เว้นแต่หญิงนั้นสามีตาย หรือหย่าขาดจากสามีแล้ว ชื่อว่าเป็นอิสระในตนเองรับชายที่ไม่ต้องห้ามเป็นสามีได้ ไม่เป็นภามีสมุจฉาจารย์ ชายที่จารีตห้าม เช่น ภิกษุ สามเณร ผู้อยู่ภายใต้บทบัญญัติในพระพุทธศาสนามีสิกขาบทห้ามการร่วมประเวณี และผู้ที่กฎหมายบ้านเมืองห้ามไม่ให้ร่วมประเวณีด้วย ถึงนักพรตผู้ถือเมถุนวิริติในศาสนาอื่นก็เหมือนกัน หญิงประพฤติกล่วงเข้าเป็นภามีสมุจฉาจารย์

ศีลข้อที่ 4 การงดเว้นจากการพูดเท็จ

มุสาวาท การพูดเท็จ พูดปด พูดโกหก หรือพูดไม่ตรงกับความเป็นจริง เพื่อให้ผู้ฟังหลงผิดไปจากความเป็นจริงตามคำพูดนั้น หรือ บางครั้งอาจแสดงอาการอย่างอื่นเพื่อให้เขาเข้าใจด้วยความเท็จนั้น การแสดงมุสาวาทนี้ มิใช่เฉพาะแต่ทางวาจาอย่างเดียว แม้ทางกายก็อาจเป็นได้ เช่น เขียนหนังสือ หรือเล่นศิลปะที่ทำให้เขาเข้าใจว่าเป็นการปฏิบัติ ในข้อที่ไม่ควรปฏิบัติ มุสาวาทจึงเป็นได้ทั้งทางกายและทางวาจา ถึงไม่พูดด้วยปาก แต่ทำด้วยกายเพื่อจะให้เขาเข้าใจผิด ก็จัดเป็นมุสาวาทเหมือนกัน

มุสาวาทนั้น มีการแสดงออก 7 วิธี (สรรรถชัย พรหมฤกษ์, 2544, หน้า 45) คือ

1. ปด มุสาตรง ๆ ไม่มีมูล เช่น เห็นอยู่ว่าไม่เห็น รู้ที่อยู่ว่าไม่รู้ โดยโวหาร กล่าวกันตามความมุ่งหมายของผู้พูด ท่านแสดงพอเป็นตัวอย่างมีลักษณะดังนี้ คือ

1.1 พูดเพื่อจะให้เขาแตกกัน เรียกว่า สอเสียด

1.2 พูดเพื่อจะโก่งเขา เรียกว่า มารยา

1.3 พูดเพื่อจะยกย่อง เรียกว่า ยอ

1.4 พูดแล้วไม่รับ เรียกว่า กลับคำ

2. ทนสาบาน กิริยาที่เสี่ยงสัตย์ว่า จะพูดตามจริงหรือจะทำตามคำสาบาน แต่ใจไม่ตั้งใจจริงตามนั้น มีปดในลำดับเป็นบริวาร เช่น เป็นพยานทนสาบานแล้วเบิกความเท็จ

3. ทำเล่ห์กระเท่ห์ กิริยาที่อวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์อันไม่เป็นจริง เช่น อวดรู้วิชากระพินว่า พินไม่เข้า ยิ่งไม่ออก เป็นต้น เพื่อให้คนหลงเชื่อถือและพากันนิยมในตัว เป็นอุบายหลอกลวง

4. มารยา กิริยาที่แสดงอาการให้เขาเห็นผิดจากที่เป็นจริง เช่น เป็นคนทุศีล ทำท่าให้เขาเห็นว่า เป็นคนมีศีล

5. ทำเลศ พุดมูสาเล่นสำนวน เช่น เห็นคนวิ่งหนีเขามา เมื่อคนที่วิ่งไล่ตามถามว่า เห็นคนวิ่งหนีมาทางนี้หรือเปล่า ไม่อยากให้เขาจับคนผู้นั้น ได้ย้ายมายืน ณ ที่อื่นแล้วตอบว่า ข้าพเจ้ายืนอยู่ที่นี้ ไม่เห็นใครเลย หมายถึงเล่นสำนวนว่า ตั้งแต่ตนย้ายจากที่นั้นมายืนที่นี้ไม่เห็นคนวิ่งมา เขาพูดเพื่อจะให้ผู้ถามเข้าใจว่า ไม่ได้มีใครวิ่งมาทางนี้เลย เช่นนี้จะจัดว่าเป็นภาษาที่พ้นจากมูสาไปหาได้ไหม

6. เสริมความ พุดมูสาอาศัยมูลเดิม แต่เสริมมาความให้มากกว่าที่เป็นจริง เช่น พรรณนาสรรพคุณยาให้เกินกว่าตัวยาที่พอจะรักษาได้

7. อ้าความ พุดมูสาอาศัยมูลเดิม แต่ตัดข้อความที่ไม่ประสงค์จะให้รู้หรือออกเสีย เพื่อทำความเข้าใจให้กลายเป็นอย่างอื่น ข้อนี้พึงเห็นในคนผู้กระทำผิดและหวังจะปกปิดโทษของตัว แล้วกล่าวอ้าความ เช่น นักเรียนผู้เริ่มจะเสียคนกลับจากโรงเรียนแล้ว ไปบ้านเพื่อนนักเรียนผู้มีพฤติกรรมเหมือนตน ชวนกันไปเที่ยวชุกชุกตามทีต่าง ๆ กลับบ้านผิดเวลา บิดาถามว่า เหตุใดจึงกลับบ้านช้าไป เขาตอบว่า ไปบ้านเพื่อน การที่เขาไปบ้านเพื่อนก็เป็นความจริง แต่เขาพูดเพียงเท่านั้น เพื่อจะให้เข้าใจไปว่า เขาหาได้ไปเที่ยวชุกชุกในที่อื่นไม่ โทษของมูสา

ข้อยกเว้นที่ไม่เป็นมูสาวาท คือ คำพูดบางอย่าง ไม่ประสงค์จะให้ผู้ฟังเชื่อ ผู้พูดนั้นพูดไม่จริง พูดตามความเข้าใจของตน ไม่มีเจตนาจะพูดมูสาวาท ซึ่งมีลักษณะต่างกัันดังนี้

1. สำนวน, โวหาร, เช่น เมื่อมีคนถามว่า กินข้าวกินปลา กินมาแล้วหรือยังก็ตอบว่ากินแล้วจริง ๆ อาจกินแต่ข้าว ปลาไม่ได้กิน หรือชมผู้หญิงว่างามอย่างนางฟ้า ไม่ถือว่าเป็นมูสาวาท

2. พูดด้วยความสำคัญผิด พูดไปตามความเข้าใจของตน ไม่มีเจตนามูสา เช่น ใครถามว่า วันนี้อยู่อะไร ก็ตอบว่า วันพุธ แท้จริงเป็นวันอังคาร เป็นต้น

3. พูดด้วยความพลั้งเผลอหรือด้วยความตกใจ เช่น คนที่ตกใจง่าย จะพูดคำไม่จริงออกมาว่า เจ๊กตกน้ำ คุณพระช่วย, หรือตาเถรช่วย เป็นต้น ไม่มีเจตนาที่จะกล่าวมูสา ก็ถือว่าเป็นการผิดศีลข้อที่ 4

ประเภทแห่งมูสดังที่แสดงมาพอเป็นตัวอย่างนี้ บุคคลพูดด้วยวาจาหรือแสดงกิริยาทำทางด้วยกายอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้อื่นรู้แล้วเขาจะเชื่อหรือไม่ ไม่ถือเป็นประมาธ บุคคลผู้พูดหรือแสดงอาการนั้นได้ชื่อว่าพูดมูสาในสิกขาบทนี้ ข้อนี้มีโทษทั้งฝ่ายพุทธจักรและราชอาณาจักร ฝ่ายพุทธจักรปรับโทษอย่างหนักถึงขั้นเป็นอาบัติปาราชิก โทษอย่างเบาปรับอาบัติปาจิตตีย์ไม่มีข้อยกเว้น ฝ่ายราชอาณาจักร ปรับโทษตามฐานที่ทำลายประโยชน์ของผู้อื่น

เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม จัดว่ามีโทษหนักเป็นชั้น มี 3 ลักษณะ คือ

1. โดยวัตถุ ถ้าข้อความนั้นเป็นเรื่องทำลายประโยชน์ของผู้อื่น เช่น ทนสาบานเบิกความเท็จ กล่าวใส่ความผู้อื่น หลอกหลวงเอาทรัพย์สินเขา เป็นต้น หรือกล่าวมูสากะทำนผู้มีคุณ เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์เจ้านาย และผู้มีศีลธรรม เป็นต้น มีโทษหนัก

2. โดยเจตนา ถ้าพูดคิดให้ร้ายแก่ท่าน เช่น กล่าวใส่ความท่าน มีโทษหนัก

3. โดยประโยค ถ้าผู้พูดพยายามทำให้เขาเชื่อได้สำเร็จ มีโทษมาก มุส้านั้น เป็นข้อที่ไม่ยั่งยืนมั่นคง ผู้พูดยอมแสดงกิริยามิพิรุณให้ผู้มีปัญญาจับได้ และถ้าถูกซักมากเข้าก็ยิ่งแสดงอาการพิรุณมากขึ้น และผู้พูดมุส้านั้น ชื่อว่าสอธธยาศัยไม่บริสุทธิ์ของตัวให้ปรากฏ เป็นคนที่ไม่น่าไว้วางใจ เพราะเมื่อเขาได้ช่องหรือโอกาสเมื่อไร เขาอาจทำความชั่วแล้วปกปิดไว้ และแม้เขาจะเข้าสมาคมในที่ใด ๆ ก็เป็นที่รังเกียจของคนทั้งหลาย ดุจคนเพื่อนของสกปรกมีกลิ่นเหม็นติดตัวจะนั้นผู้หวังความบริสุทธิ์แห่งตน ควรเว้นจากมุสาวาทเสีย ทำตัวให้เป็นคนมั่นคง มีวาจาเป็นที่เชื่อถือได้

ในการพูดแต่ละครั้งนั้น เราจะรู้ได้ว่าผู้พูดพูดเท็จหรือไม่ ผิดศีลข้อมุสา คือ การเว้นจากพูดเท็จนี้หรือไม่ องค์ประกอบในการตัดสินอยู่ด้วยกัน 4 ลักษณะ ถือว่าศีลขาดและถือว่าพูดเท็จโดยสมบูรณ์ คือ

1. เรื่องที่กล่าวนั้นไม่เป็นความจริง (อตุถ วตตุ)
2. มีจิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน (วิสวาทนจิตต)
3. พยายามพูดออกไป (ตชฺโช วายาโม)
4. ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความที่พูดนั้น (ปรสฺส ตทตฺตวิชานน)

ศีลข้อที่ 5 การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา

สิกขาบทนี้ท่านได้แบ่งสิ่งมีนเมาออกเป็น 3 ประเภทน้ำเมาที่เป็นแต่เพียงของดอง เช่น น้ำตาลเมาด่าง ๆ ชื่อว่า เมรัย เมรัยที่ถูกกลั่นเพื่อให้มีรสชาติเข้มข้นขึ้น เช่น เหล้าต่าง ๆ ชื่อว่า สุรา สุราเมรัยนี้ เป็นของทำให้ผู้ดื่มเมาแล้วครองสติไม่อยู่ อารมณ์แปรปรวน และสิ่งเสพติดอื่นที่จัดเป็นของมีนเมา

1. เมรัย คือ น้ำเมาที่เกิดจากการหมักหรือดองหรือแช่ หรือน้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่นให้เป็นสุรานั้น ก็เรียกว่า เมรัยเหมือนกัน ในน้ำเมาประเภทนี้ ท่านจำแนกวัตถุที่ทำไว้ 5 ชนิด คือ

- 1.1 เมรัยที่หมักด้วยดอกไม้
- 1.2 เมรัยที่หมักด้วยผลไม้ เช่น เหล้าองุ่น
- 1.3 เมรัยที่หมักด้วยน้ำผึ้ง
- 1.4 เมรัยที่หมักด้วยน้ำอ้อย
- 1.5 เมรัยที่ใส่เครื่องปรุงต่าง ๆ

2. สุรา หมายถึง เหล้าหรือน้ำเมาที่กลั่นแล้ว ในปัจจุบัน คือ เหล้ายี่ห้อต่าง ๆ ที่มีจำหน่ายในร้านตลาดมากมาย และท่านได้จำแนกวัตถุที่ทำไว้ด้วย 5 (พระไตรปิฎกเล่มที่ 2, 2539, หน้า 385) ชนิด คือ

- 2.1 สุราที่หมักด้วยแป้ง
- 2.2 สุราที่หมักด้วยขนม
- 2.3 สุราที่หมักด้วยข้าวสุก

2.4 สุราที่ใช้เชื้อทำ

2.5 สุราที่ใช้เครื่องปรุงต่าง ๆ ทำ

3. มัชชะ หมายถึง น้ำที่ทำให้ผู้ดื่มเมา รวมความก็คือ สุรา และเมรัย แต่ศัพท์ว่า มัชชะ นี้ นับเอาสิ่งของมีนเมาอย่างอื่นเข้าไว้ด้วย เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอิน ยาบ้า ยาอี และอื่น ๆ อีกมากที่มีผลต่อการกดประสาทเมื่อเสพเข้าไปแล้วทำให้เสียสติ ขาดสติสติปัญญาที่มีอยู่ลดน้อยลงเป็นผลเสียมากแก่ตนเองและคนอื่น ขาดความเป็นคนตัวของตัวเอง ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองไว้ได้ กิริยานั้นในเวลาที่มาแล้ว ทำได้ทุกอย่าง

ดังนั้น น้ำเมาคือสุราและเมรัย หรือมัชชะ ได้ชื่อว่าสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เหตุที่บัญญัติสิกขาบทนี้ขึ้นเพื่อป้องกันมิให้ละเมิดข้อห้าม 4 สิกขาบทข้างต้น เพราะผู้ดื่มน้ำเมา เมาแล้วยอมเป็นผู้เสียสติ สามารถทำสิ่งที่ไม่เคยทำ พูดสิ่งที่ไม่เคยพูดได้ ดังนั้น ผู้หวังยึดมั่นในทางที่ดี จำต้องมีสติสัมปชัญญะครองตนอยู่เสมอ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสสอนให้คนตั้งอยู่ในศีล 4 ประเภทเบื้องต้น คือให้เว้นจากการฆ่าสัตว์, ให้เว้นจากการลักทรัพย์สมบัติของผู้อื่น, ให้เว้นจากความประพฤตินิดในกาม, และให้เว้นจากการพูดเท็จ จึงต้องบัญญัติสิกขาบท นี้ขึ้นเป็นข้อที่ 5 คือให้เว้นจากการดื่มน้ำเมา เพื่อป้องกันมิให้ละเมิดข้อห้ามข้างต้น เพราะเหตุที่เสียสติ

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของศีล 5 นั้นประกอบไปด้วยหลักแห่งการประพฤตินอกจากการทำความชั่ว 5 ประการคือ 1. การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ 2. การงดเว้นจากการลักทรัพย์ 3. การงดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม 4. การงดเว้นจากการพูดเท็จ 5. การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา

3. อานิสงส์ของเบญจศีล

อานิสงส์ของการงดเว้นจากปาณาติบาต คือ ผลประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อไม่มีการฆ่าสัตว์ไม่มีการเบียดเบียนสัตว์ตามหลักทางพระพุทธศาสนาแบ่งผลไว้ 2 ประการคือ ในชาตินี้หรือในปัจจุบัน และในชาติหน้าคือในอนาคต

1. ผลที่จะได้รับในปัจจุบัน คือ เป็นผู้ไม่มีศัตรู ไม่ก่อเวร ไม่มีการเบียดเบียนกัน สัมคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีมิตรอยู่ทั่วไป มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และสัตว์ในโลกอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ไม่เป็นปัญหาทางสังคมอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบันนี้

2. ผลที่จะได้รับในชาติหน้าคือ คือหลังจากตายจากโลกนี้แล้วย่อมบังเกิดในสุคติ คือภูมิที่ดี

อานิสงส์ คือ ประโยชน์ที่จะได้รับเมื่องดเว้นจากการลักทรัพย์สมบัติของผู้อื่นจะได้รับทั้งประโยชน์ในภพปัจจุบันและประโยชน์ในภพหน้าตามหลักทางศาสนา

1. ประโยชน์ในภพปัจจุบัน คือจะเกิดประโยชน์แก่ตนคือ ไม่มีเวร ไม่มีคนปองร้าย ได้รับความไว้วางใจและความนับถือจากบุคคลอื่น บุคคลคนอื่นจะได้รับประโยชน์จากการงดเว้นจากการลักทรัพย์คือ ไม่มีความหวาดระแวงบุคคลอื่น ทำให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบ

สุขไม่เกิดความวิตกกังวลต่าง ๆ กับทรัพย์สมบัติของตน สิ่งที่ผู้งดเว้นจากการลักทรัพย์ของผู้อื่นจะได้รับผลตอบแทน คือคนอื่นมีความมั่นใจเชื่อมั่น เป็นข้าราชการมีคนเคารพรัก ศรัทธา เป็นพ่อค้าแม่ค้า มีคนมาอุดหนุนเป็นจำนวนมาก และยังชีวิตที่สงบสุขสังคมจะอยู่ด้วยความสันติสุข

2. ประโยชน์ในภพหน้า คือ ประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อคนทั้งดเว้นจากการลักทรัพย์แล้วจะได้รับเมื่อตายจากโลกนี้แล้วดังที่อาณิสงที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย ดังที่ชนิด อยู่โพธิ์ (2539, หน้า 104) ได้ประมวลมาแสดงไว้ ดังนี้

- 2.1 มหัทธนา มีความมั่นคง
- 2.2 ปหุทธนธญตา มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก
- 2.3 อนนุตโกคตา มีโกศะมากมาย
- 2.4 อนุปนุนโกคูปตติตา โกศะที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น
- 2.5 อุปนุนโกคถาวรตา โกศะที่เกิดขึ้นแล้วมั่นคงถาวร
- 2.6 อิจจนาน โกศาน ขิปปปฏิลาภิตา ได้โกศะที่ตนปรารถนารวดเร็ว
- 2.7 ราชโจรูกคคือปฎิยาทยาเทหือสาธาธณโกคตา โกศะไม่สลายไปด้วย

พระราชชา

2.8 อสาธาธณปฏิลาภ ได้ทรัพย์ที่ไม่มีทั่วไปแก่คนอื่นหรือคนอื่นไม่มีหรือคนอื่นหาไม่ได้ มีโกศะโอฬาร

- 2.9 โลกุตตมตา เป็นคนเยี่ยมยอดของโลก เป็นคนยิ่งใหญ่ในที่นั้น ๆ
- 2.10 นตถิกภาวสุส อชานนตา ไม่รู้จักความไม่มีทรัพย์
- 2.11 สุขวิหาริตา สุขวิหารตา มีความเป็นอยู่สุขสบายเป็นปกติ

อาณิสงส์ของเจตนางดเว้นจากประพฤตติผิดในกาม (ชนิด อยู่โพธิ์, 2539, หน้า 104) มีอย่างนี้ คือ

1. วิคตปัจจตุคติกตา ไม่มีศัตรู
2. สพุพชนปฎิยาตา สพุพสตุตาน จ ปิมนาปตา เป็นที่รักใคร่ ฟังพอใจของประชาชนและของสรรพสัตว์
3. อนนปานวตถุสยนาทีนึ ลลาภิตา อนนปานวตถุจฉาหนาทีนึ จ ลลาภิตา ได้ลาภสิ่งของ เช่น ข้าว น้ำ ผ้าผ่อน ที่นอน เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น
4. สุขสยนตา สุขสุปนตา นอนเป็นสุข หลับเป็นสุข
5. สุขปฏิพุชฌนตา ตื่นเป็นสุข
6. อปายภยวินิมุตตตตา อปายภยวิโมกโข พ้นจากภัยในอบายมุข
7. อิตถิกาวปฏิลาภสุส วา นปัสกตตภาวปฏิลาภสุส วา อภัพพตา ไม่เกิดเป็นหญิงหรือได้อัตภาพเป็นกะเทย

8. อโกชนตา อุกุโกชนตา เป็นคนไม่มักโกรธ
9. ปจฺจกุกุขการิตา เป็นคนเปิดเผย
10. อปตฺตกุกุขนุชตา อมฺงกุกุฏตตา ไม่เป็นคนคอตก หรือ ไหล่หลุบ คือผิดหวังหรือเสียใจ ไม่เป็นคนแก้อะเขิน
11. อนโรมุขตา อารารชนสุขตา ไม่ก้มหน้าคือไม่ช่วยเงินมีความสุขในความสำเร็จ
12. อิตฺถิปุริสาณํ อญฺญมณฺญํ ปิยตา ทั้งสตรีและบุรุษต่างเป็นที่รักของกันและกัน
13. ปริปุณฺณินฺนุทริยตา มีอินทรีย์ อັตภาพร่างกายบริบูรณ์
14. ปริปุณฺณลกฺขณตา มีลักษณะบริบูรณ์
15. นิราสฺงกตา ไม่มีความระแวงสงสัย
16. อปฺโปสฺสูกุกตา มีความขวยขวยน้อย
17. สุขวิหาริตา สุขวิหารตา มีความเป็นอยู่สุขสบายเป็นปกติ
18. อุกุโตภยตา เป็นคนไม่มีภัย และไม่เป็นที่ภัย
19. ปิยวิปฺปโยคภาวตา ปิยวิปฺปโยคภาโว ไม่พลัดพรากจากคนและของที่รัก
 อานิสงส์ของการงดเว้นจากการพูดเท็จ คือพูดแต่ความเป็นจริง พูดแต่สิ่งที่ดี พูดแต่
 สิ่งที่มีประโยชน์ พูดด้วยความปรารถนาดีถูกกาล ถูกสถานที่ มีความเหมาะสม (สรรรถชัย
 พรหมฤาษี, 2544, หน้า 51) จะได้รับผล 2 ประการ คือ
  1. ได้รับผลในปฏิสนธิกาล คือ เกิดในที่ดี เกิดในกามสุคติภูมิ หรือสวรรค์ 6 ชั้น
  2. ได้รับผลดีในปวัตติกาล คือ หลังจากเกิดแล้ว ถ้าได้เกิดเป็นมนุษย์จะได้รับ
 อานิสงส์อีก 14 ประการ คือ
    - 2.1 วิปฺปสนฺนินฺนุทริยตา มีอินทรีย์ผ่องใส
    - 2.2 วิสฺสฐฐุมฺมฐฺรภาณิตา เป็นคนพูดจาไพเราะสละสลวย
    - 2.3 สมสิตฺตสุทฺททนต์ตา มีพื้นสะอาดเรียบเสมอกัน
    - 2.4 นาติถูลตา ไม่อ้วนเกินไป
    - 2.5 นาติเกีสตา ไม่ผอมเกินไป
    - 2.6 นาติรสฺสตา ไม่เตี้ยเกินไป
    - 2.7 นาติทิมตา ไม่สูงเกินไป
    - 2.8 สุขสมฺมสฺสตา มีสัมผัสเป็นสุข
    - 2.9 อุกุปลคฺคณฺมุขตา มีกลิ่นปากหอมเหมือนกลิ่นดอกบัวอุบล
    - 2.10 สฺสฺสฺสูกปฺริชฺนตา มีบริวารชวนสอนง่ายเชื่อฟังดี
    - 2.11 อาเทยฺยวจนตา มีคำพูดที่ถนอเชื่อถือ
    - 2.12 กมฺลุปฺปสฺทิสฺมทุโลหิตตฺตณฺนุชิวตา มีลิ้นบางสีแดงและอ่อนเหมือนกลีบ
 ดอกบัวอุบล

2.13 อนุชชตา จิตใจไม่ฟังชาน

2.14 อจปลตา มีความมั่นคง,ไม่มีความหวั่นไหว

ผลานิสงส์ของเจตนาางตเว้นจากคติมสุราและสิ่งเสพติดจะได้รับประโยชน์ถึง 30 ประการ (สรรรถชัย พรหมฤาษี, 2544, หน้า 47) คือ

1. อติदानาคตปจจุปฺนุเนสุ รู้แน่ชัดในกิจที่ควรทำทั้งในอดีต
2. สทา อุปฏิตสตีตา สติมั่นคงอยู่เสมอ
3. อนุมตตกตา ไม่เป็นบ้า
4. ญาณวन्दตา เป็นคนมีความรู้
5. อนลสตา ไม่เกียจคร้าน
6. อชพตา ไม่โง่เง่า
7. อนลมุกตา ไม่เป็นคนหนวกและโง่
8. อมตตตา ไม่เป็นคนขี้เมา
9. อปฺปมตตตา เป็นคนไม่ประมาท
10. อสมฺโมหตา ไม่ขี้หลงขี้ลืม
11. อจฺจนมฺภิตา ไม่เป็นคนมักหวาดกลัว
12. อสวามฺภิตา ไม่เป็นคนมักแข่งดี
13. อนิสฺสุกิตา ไม่เป็นคนขี้ริษยา
14. สจฺจวาทิตา เป็นคนพูดคำสัตย์
15. อปิสฺสณามฺรฺสาสมฺพปฺลาปตา ไม่เป็นคนพูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ
16. รตตฺนิตฺตวมตฺนิตฺตา ไม่เป็นคนเกียจคร้านทั้งกลางคืนและกลางวัน
17. กตญฺญตา เป็นคนกตัญญู
18. กตเวทิตา เป็นคนกตเวที
19. อมจฺฉริตา เป็นคนไม่ตระหนี่
20. จาควन्दตา เป็นคนมีจาคะ
21. สีลวन्दตา เป็นคนมีศีล
22. อฺชุตตา เป็นคนเที่ยงตรง
23. อุกฺโกธนตา ไม่เป็นคนมักโกรธ
24. หิริมนตา เป็นคนจิตใจมีหิริ
25. โอตฺตทาปีตา เป็นคนมีโอตตปปะ
26. อฺชุตฺติภูทิตตา อฺชุตฺติภูทิตตา เป็นคนมีความเห็นเที่ยงตรง เป็นสัมมาทิฐิ

27. มหาปณฺฑิตา เป็นคนมีปัญญามาก

28. เมธาวิตา เป็นคนมีปัญญาแตกฉาน

29. ปณฺหิตตา เป็นบัณฑิต

30. อตุถานตถกฺกุสลตา เป็นผู้ฉลาดรู้ในสิ่งเป็นประโยชน์และสิ่งเป็นประโยชน์

สรุปได้ว่า อานิสงส์ของเบญจศีล ก็คือผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังจากประพฤติปฏิบัติตามหลักการกระทำดี 5 ประการ อันเป็นหลักการกระทำปกติของมนุษย์มีการไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น ดังนั้น ในการวิจัยในครั้งนี้ จึงให้ค่านิยามของเบญจศีลไว้ว่า หมายถึง ศีล 5 ข้อ ได้แก่

1. ปาณาติปาตา เวระมะณี การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. อหิงสาทานา เวระมะณี การงดเว้นจากการลักทรัพย์บุคคลอื่นที่เขาหวงแหน
3. กาเมสุ มิจฉาจารา เวระมะณี การงดเว้นจากการประพฤตินอกใจ
4. มุสาวาทา เวระมะณี การงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดปด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ
5. สุราเมรยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา เวระมะณี การงดเว้นจากการดื่มเหล้า คือ สุรา

และเมรียอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

แผนการจัดการเรียนรู้

การวางแผนการจัดการเรียนรู้ของครู เป็นหัวใจสำคัญในการนำผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนด เป็นการเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเผชิญกับปัญหา และการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหา สภาพของผู้เรียนและผู้สอน เป็นการสร้างความมั่นใจในการสอนให้กับครู การวางแผนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นส่วนที่จะช่วยให้การจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนให้พร้อมที่จะทำการสอนด้วย สรุปได้ว่าการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีเท่านั้นที่จะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร

1. ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้หรือแผนการสอน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า lesson plan หรือ plan unit ซึ่งตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ใช้แทนคำว่า “แผนการสอน” ตามหลักสูตร มีผู้ให้ความหมายหลายอย่าง ดังนี้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2543, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง แผนการหรือโครงการที่จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อใช้ในการปฏิบัติการสอนในรายวิชาใดรายวิชาหนึ่งเป็นการเตรียมการสอนอย่างมีระบบและเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนไปสู่จุดประสงค์การเรียนรู้และจุดหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2544, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง โครงการหรือแผนการที่จัดไว้เพื่อทำการสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง เพื่อให้การสอนเกิดประสิทธิภาพ

รุจิรี ภูสาระ (2545, หน้า 159) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง เครื่องมือแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในสาระการเรียนรู้แต่ละกลุ่ม

กระทรวงศึกษาธิการ (2545ก, หน้า 73) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ คือ ผลของการเตรียมการวางแผนจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบโดยนำสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคมาสร้างหน่วยการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา และกระบวนการเรียนรู้ โดยเขียนเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามศักยภาพของผู้เรียน

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2545, หน้า 409) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง เครื่องมือหรือแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในสาระการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่ม

กรมวิชาการ (2545, หน้า 11) ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นการจัดโปรแกรมการสอนของวิชาใดวิชาหนึ่งไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

บุญชม ศรีสะอาด (2545ข, หน้า 43) ได้กล่าวถึงแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสอนใคร ในเนื้อหาใด สอนเมื่อใด สอนอย่างไร และเพื่อให้เกิดอะไร ซึ่งเมื่อถึงเวลาดังกล่าวจะดำเนินการสอนตามที่วางแผนเอาไว้ ผู้สอนต้องคิดวางแผนหรือวางแผนไว้ล่วงหน้าอย่างละเอียดรอบคอบเหมาะสม เพื่อให้สามารถดำเนินการสอนตามที่ได้กำหนดไว้ได้อย่างได้ผลดี

จากความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง ลำดับขั้นตอนของการเตรียมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรมของการแปลง หลักสูตรสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนที่ผู้สอนเตรียมการไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบและเป็นลายลักษณ์อักษรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน สภาพของผู้เรียนและความพร้อมของโรงเรียน และตรงกับชีวิตจริงในห้องเรียน เป็นการวางแผนไว้ล่วงหน้าอย่างละเอียด และเหมาะสมว่าจะสอนใคร เนื้อหาอะไร สอนเมื่อใด และสอนอย่างไร เพื่อให้เกิดอะไรแก่นักเรียน และบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายหรือไม่

2. ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นกุญแจดอกสำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น และแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้สอน ควรมียารละเอียดต่างๆ ที่บอกให้ทราบว่าจะจัด

กิจกรรมการเรียนรู้อย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ และผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุด ซึ่งสรุปความสำคัญได้ ดังนี้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2543, หน้า 2) ได้กล่าวว่า การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้จะก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. ก่อให้เกิดการวางแผนและการเตรียมตัวล่วงหน้า เป็นการนำเทคนิควิธีการสอน การเรียนรู้สื่อเทคโนโลยี และจิตวิทยาการเรียนการสอนมาผสมผสานประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

2. ส่งเสริมให้ครูผู้สอนค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร เทคนิคการเรียนการสอน การเลือกใช้สื่อ การวัดและการประเมินผลตลอดจนประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจำเป็น

3. เป็นคู่มือการสอนสำหรับตัวครูผู้สอนและครูที่สอนแทน นำไปใช้ปฏิบัติการสอนอย่าง มั่นใจเป็นหลักฐานแสดงข้อมูลด้านการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนต่อไป

4. เป็นหลักฐานแสดงความเชี่ยวชาญของครูผู้สอน ซึ่งสามารถนำไปเสนอเป็นผลงานทางวิชาการได้

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2544, หน้า 3 - 4) ได้ให้เหตุผลและความสำคัญในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ต่อครูผู้สอน ดังนี้

1. ครูมีโอกาสศึกษาหลักสูตร แนวการสอน การจัดวัดผลประเมินผลรวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ได้อย่างละเอียดทุกแง่มุม

2. ครูสามารถเตรียมกระบวนการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงได้มากกว่า เช่น ปัจจัยเครื่องอำนวยความสะดวกของโรงเรียน ทรัพยากร ค่านิยม และความเชื่อมั่นของท้องถิ่น เป็นต้น

3. แผนการจัดการเรียนรู้ของครูจะเป็นคู่มือของตนเองที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผู้เรียนระยะเวลา จำนวนชั่วโมงที่ใช้จริงในแต่ละภาคเรียน สามารถสอนได้ครบถ้วนและทันเวลา

4. ครูผู้สอนสามารถใช้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง เทียบตรงแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน

สำลี รักสุทธีและคณะ (2544, หน้า 43 - 44) ได้ให้เหตุผลถึงความสำคัญที่ครูต้องจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ คือ เข็มทิศบอกทางครู ที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตรงเป้าหมายตรงหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

2. แผนการจัดการเรียนรู้ เหมือนพิมพ์เขียวของครูวิศวกร สถาปนิก เป็นผู้ออกแบบสร้างบ้าน สร้างอาคารให้มีความแข็งแรง ครูมีหน้าที่ออกแบบการศึกษาเพื่อสร้างคน

3. แผนการจัดการเรียนรู้ คือ แผนที่บอกเป้าหมายการเดินทางของครูและนักเรียนจะชี้บอกว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนไปสู่ภาคปฏิบัติได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์

บุรุษย์ ศิริมหาสาคร (2545, หน้า 3) ได้กล่าวถึงความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ของครูเปรียบได้กับแผนที่ของนักเดินทาง โดยมีหลักสูตรเป็น เข็มทิศ นักเดินทางที่จะต้องใช้แผนที่และเข็มทิศนำทางเพื่อเดินไปสู่เป้าหมายโดยไม่หลงทาง แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีช่วยให้ครูปฏิบัติการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

สุวีณา จิตต์รัตนอรุณ (2550, หน้า 62 – 63) ได้กล่าวถึงประโยชน์และความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ครบถ้วนครอบคลุม หลักสูตร สอนองเจตนาารมณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพ และความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น
2. ช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดเตรียมจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ สื่อหรือแหล่งการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผลในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้งได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกัน
3. ช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ยุทธยาภาศ และบริบทต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน
4. ช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างราบรื่น สอดคล้องร้อยรัดต่อเนื่องสัมพันธ์กันตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบหลักสูตร หรือตั้งแต่เริ่มต้นการสอนจนถึงสิ้นสุดการสอนแต่ละครั้ง ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ
5. ช่วยให้ผู้สอนสามารถประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง สามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นได้เป็นระยะ ๆ
6. ช่วยให้ผู้สอนมีความมั่นใจในการสอนอย่างเต็มที่ มีความพร้อมที่จะสอน ไม่ว่าจะทำการสอนเองหรือมอบให้ผู้อื่นสอนแทนในกรณีที่ไม่สามารถทำการสอนด้วยตนเองได้
7. ช่วยให้ผู้เรียนมีความศรัทธาเลื่อมใสในตัวครูผู้สอนที่เตรียมการสอนมาเป็นอย่างดีทำการสอนตามลำดับขั้นตอนด้วยความตั้งใจ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้
8. ช่วยให้ผู้บริหาร ผู้มีเทศ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง สามารถให้คำแนะนำ หรือข้อเสนอแนะได้อย่างถูกต้องเหมาะสมมากขึ้น รวมทั้งสะดวกต่อการควบคุมกำกับติดตามผลการใช้หลักสูตร

จากความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีประโยชน์ต่อครูผู้สอนคือ ช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจและเตรียมการสอนได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ ในการจัดการเรียนการสอน เป็นการวางแผนการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน สภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ แผนการจัดการเรียนรู้ใช้เป็นคู่มือสำหรับผู้สอนและครูผู้สอนแทนได้เป็นอย่างดี และแผนการจัดการเรียนรู้ใช้เป็นหลักฐานแสดงข้อมูลได้ถูกต้องสามารถที่จะนำไปใช้เป็นผลงานทางวิชาการและเผยแพร่เป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจได้

3. องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นผลของการเตรียมการอย่างเป็นรูปธรรมของการแปลงหลักสูตรสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน แผนการจัดการเรียนรู้ จึงเป็นนวัตกรรม การเรียนรู้ที่สำคัญที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน จะต้องให้ความสำคัญ มีความรู้ความเข้าใจเพื่อให้สามารถจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่มองเห็นภาพรวม และขั้นตอนของการดำเนินการที่ชัดเจน เพราะเป็นร่องรอย หลักฐาน แสดงความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของครูผู้สอน แผนการจัดการเรียนรู้ จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร อาจมีการจัดทำได้หลากหลายรูปแบบ รายละเอียดขึ้นอยู่กับสถานศึกษาหรือความเข้าใจและความต้องการของครูแต่ละคน องค์ประกอบสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ มีผู้ให้ความหมายหลายอย่าง ดังนี้

สำลี รักสุทธี, และคนอื่น ๆ (2544, หน้า 63) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อจะนำไปสอนในแต่ละคาบหรือชั่วโมงอย่างละเอียดและปฏิบัติได้จริง โดยมีส่วนประกอบในแผนการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามจุดประสงค์การเรียนรู้ องค์ประกอบที่สำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย

1. ชื่อเรื่อง
2. สาระสำคัญ
3. จุดประสงค์การเรียนรู้ (จุดประสงค์ปลายทาง/นำทาง)
4. เนื้อหา
5. กิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. สื่อการเรียนการสอน
7. การวัดและประเมินผล
8. กิจกรรมเสนอแนะ (ของผู้สอนและของผู้บริหาร)

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2544, หน้า 72) กล่าวว่า องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ ควรประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. หัวเรื่องของแผนการจัดการเรียนรู้
2. สาระสำคัญ

3. จุดประสงค์การเรียนรู้
4. เนื้อหา
5. กิจกรรมการเรียนการสอน
6. สื่อการเรียนการสอน
7. การวัดผลประเมินผล
8. ภาคผนวกหรือเอกสารประกอบท้ายแผน
9. ความเห็นของผู้ตรวจ
10. ผลการใช้แผน หรือผลการสอน

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2545, หน้า 33) ได้ให้ความหมายของ คุณภาพแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างน้อย ควรประกอบด้วยจุดประสงค์ การเรียนรู้ เนื้อหา สาระการเรียนรู้ กิจกรรม สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล และสรุปผลการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546, หน้า 21) ได้กล่าวถึง แผนการจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน ควรมียุทธศาสตร์ประกอบดังต่อไปนี้ คือ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ กิจกรรม การเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล และการบันทึกผลหลังสอน

จากความหมายดังกล่าว ผู้วิจัย จึงขอสรุปองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ ควรมี ดังนี้

1. มาตรฐานการเรียนรู้หรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
2. จุดประสงค์การเรียนรู้
3. สาระสำคัญหรือแนวคิดหลัก
4. สาระการเรียนรู้ / เนื้อหาสาระ
5. กิจกรรมการเรียนรู้
6. สื่อและแหล่งเรียนรู้
7. การวัดและประเมินผล
8. การบันทึกผลหลังการสอน

กาญจนา วัฒนายุ (2547, หน้า 86 – 88) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดทำ แผนการจัดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ควรประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ คือ มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการ เรียนรู้ที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กระบวนการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ กระบวนการวัดและประเมินผล กิจกรรมเสนอแนะและบันทึก หลังสอน

ทิตินา แคมมณี,และคนอื่นๆ (2548, หน้า 16) ได้นำเสนอองค์ประกอบของแผนการ จัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยหัวข้อดังนี้ คือ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียน

การสอน สื่อและอุปกรณ์ การวัดและประเมินผล ชั้นที่กหลักสอน ซึ่งได้ระบุไว้ 3 ประการ ได้แก่ ผลการเรียนรู้ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข

จากความหมายดังกล่าว ผู้วิจัย จึงขอสรุปองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ควรมี ดังนี้

1. มาตรฐานการเรียนรู้หรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
2. จุดประสงค์การเรียนรู้
3. สาระสำคัญหรือแนวคิดหลัก
4. สาระการเรียนรู้ / เนื้อหาสาระ
5. กิจกรรมการเรียนรู้
6. สื่อและแหล่งเรียนรู้
7. การวัดและประเมินผล
8. การบันทึกผลหลังการสอน

4. ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (ม.ป.ป., หน้า 26 - 27) ได้กล่าวถึงแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี ควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เข้าลักษณะ ดังนี้

1. การเขียนสาระสำคัญ ควรเขียนสรุปความรู้ในแผนการจัดการเรียนรู้นั้นให้ถูกต้อง ชัดเจน ครบคลุม ถ้ามีหลายเรื่องควรแยกเป็นข้อๆ
2. ต้องกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้ให้ชัดเจน ควรเขียนเป็นจุดประสงค์เชิง พฤติกรรมสอดคล้องกับสาระสำคัญ กำหนดพฤติกรรม เงื่อนไขและเกณฑ์ให้ชัดเจน
3. การเขียนเนื้อหา ควรเขียนชื่อเรื่องใหญ่และมีหัวเรื่องย่อยเป็นส่วนประกอบถ้ามี เนื้อหามากควรพิมพ์ไว้ในภาคผนวกในลักษณะของใบความรู้
4. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรกำหนด ดังนี้
  - 4.1 จัดกิจกรรมสนองจุดประสงค์ทุกข้อ
  - 4.2 ควรมีการนำ การสอน การสรุปอย่างเป็นระบบ
  - 4.3 จัดกิจกรรมโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน
  - 4.4 การเขียนขั้นตอนกิจกรรมควรมีรายละเอียดชัดเจนให้คนอื่นสามารถนำไปใช้ได้ ควรระบุว่า ทำอะไร อย่างไร เพื่ออะไร
  - 4.5 การแนบรายละเอียดของกิจกรรมภาคผนวก ต้องกล่าวโยงให้ชัดเจนในขั้น กิจกรรม
5. สื่อการสอนที่ใช้ควรยึดหลักหาง่าย ประหยัด สร้างสรรค์ เหมาะสม ซึ่งควรมีลักษณะดังนี้
  - 5.1 กระตุ้นความสนใจผู้เรียน

- 5.2 ทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนง่ายขึ้น
  - 5.3 สามารถย่อหรือขยายสิ่งที่จะเรียนรู้แทนของจริงได้
  - 5.4 ผู้เรียนจำได้นานกว่าการรับฟังอย่างเดียว
  - 5.5 มีส่วนเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้ผู้เรียน
  6. การวัดผลการเรียนต้องเขียนไว้ให้ชัดเจน ด้วยวิธีการหลาย ๆ วิธี
  7. ภาคผนวกประกอบแผนการจัดการเรียนรู้ ควรกล่าวอ้างให้ชัดเจนว่าอยู่ที่ใด
- เพราะส่วนนี้จะทำให้แผนการจัดการเรียนรู้เด่นชัดขึ้น
- บุรุษย์ ศิริมหาสาคร (2545, หน้า 5) ได้กล่าวถึงการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ จะต้องมียุทธศาสตร์หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน 3 ข้อได้ คือ
1. สอนเพื่ออะไร เป็นการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน (objective)
  2. สอนอย่างไร เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะทำให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ (learning)
  3. สอนแล้วได้ผลตามที่ต้องการหรือไม่ เป็นการวัดและประเมินผล เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้หรือไม่ (evaluation)
- ดังนั้น ในการวิจัยในครั้งนี้ จึงให้คำนิยามของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง แผนการที่จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้ในการปฏิบัติการสอนในวิชาใดวิชาหนึ่ง เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนการสอนไปสู่จุดประสงค์การเรียนรู้และจุดหมายของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการสอนและวิธีสอน

1. ความหมายของรูปแบบการสอน

สมพงษ์ สิงหะพล (2530, หน้า 19) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนไว้ว่า หมายถึง รายละเอียดของวิธีการเรียนการสอนที่มีเป้าหมายบางอย่างที่ชัดเจน รายละเอียดของการเรียนการสอนจะระบุแนวทางไว้ว่า ครูจะวางแผนการสอนอย่างไร จะนำไปใช้ในสถานการณ์การเรียนการสอนอย่างไร และจะประเมินการสอนอย่างไร

นวลจิตต์ เขาวงกตพิงษ์ (2535, หน้า 6) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนว่า หมายถึง แผนแสดงองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการจัดการเรียน

ปราโมทย์ จันทร์เรือง (2536, หน้า 16) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนว่า หมายถึง โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์และสิ่งเสริมกันและกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในการเรียนการสอน ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา ขั้นตอนการสอน การประเมินผล รวมทั้งกิจกรรมสนับสนุนอื่น ๆ โดยผ่านขั้นตอนตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

วรรณ โสมประยูร (2541, หน้า 11) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนว่า หมายถึง โครงสร้างที่เป็นกรอบกระบวนการสอน แบบแผนการสอน เพื่อแสดงขั้นตอนรูปแบบการเรียนการสอนเอาไว้อย่างมีระเบียบและเป็นระบบ ทุกขั้นตอนจะมีการประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ครบวงจร โดยแต่ละขั้นจะชี้แนะหรือป้องกันพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอน ที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์

ทิตนา แชมมณี (2550, หน้า 221) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการสอนไว้ว่า หมายถึงสภาพลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือ รูปแบบจะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่า มีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ

ทิตนา แชมมณี (2550, หน้า 477) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการสอนไว้ว่า แบบแผนการดำเนินการสอนที่ได้รับการจัดเป็นระบอบอย่างสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎี/หลักการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือ และได้รับการพิสูจน์ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ โดยทั่วไปแบบแผนการดำเนินการสอนดังกล่าวมักประกอบด้วยทฤษฎีหลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือและกระบวนการสอนที่มีลักษณะเฉพาะอันจะนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายเฉพาะที่รูปแบบนั้นกำหนด ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปใช้เป็นแบบแผนหรือแบบอย่างในการจัดและดำเนินการสอนอื่น ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่นเดียวกันได้

สรุปได้ว่า รูปแบบการสอน หมายถึง แบบแผนของการจัดการเรียนการสอนที่มีความครอบคลุมองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันและได้รับการจัดไว้อย่างมีระบบแบบแผน มีวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่จะช่วยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้น ๆ

ความหมายของวิธีสอน

วิธีสอน คือ ขั้นตอนให้ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบ และขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ๆ เช่น วิธีการสอนโดยให้การบรรยาย องค์ประกอบสำคัญของการบรรยายคือ เนื้อหาสาระที่จะบรรยาย และการบรรยาย และการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดจากการบรรยาย (ทิตนา แชมมณี, 2550, หน้า 477-478)

ทิตนา แชมมณี (2550, หน้า 323) ได้ให้ความหมายของวิธีสอนไว้ว่า หมายถึง ขั้นตอนให้ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น

สรุปได้ว่า วิธีสอน หมายถึง กระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของวิธีการต่าง ๆ ตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ๆ

2. องค์ประกอบของรูปแบบการสอน

รูปแบบการสอนโดยทั่วไป มีองค์ประกอบที่สำคัญที่ควรคำนึงถึง ดังนี้

1. หลักการของรูปแบบ เป็นส่วนที่กล่าวถึงความเชื่อ แนวคิดของทฤษฎีที่รองรับรูปแบบการเรียนการสอน หลักการของรูปแบบจะเป็นตัวกำหนด จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และขั้นตอนการดำเนินงาน

2. จุดประสงค์ เป็นส่วนที่ระบุถึงความหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบการเรียนการสอน

3. เนื้อหา เป็นส่วนที่ระบุถึงเนื้อหาและกิจกรรมในการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

4. กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินการ เป็นส่วนที่ระบุถึงวิธีปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนเมื่อนำรูปแบบไปใช้

5. การวัดและประเมินผล เป็นส่วนที่ประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอน (ศิริพร ทวีชาติ, 2545, หน้า 50) และสมพงษ์ สิงหะพล (2530 หน้า 11) ได้กล่าวถึงส่วนสำคัญของรูปแบบการสอนมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ขั้นตอนการสอน เป็นส่วนสำคัญที่แสดงกรอบโครงสร้างที่ระบุขั้นตอนการสอนเอาไว้อย่างมีระเบียบและเป็นระบบ ทุกขั้นตอนจะประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องและเป็นไปโดยครบวงจร ตั้งแต่เริ่มต้นการสอนจนถึงการประเมินผล

2. บทบาทของครูและนักเรียน เป็นวิธีการที่แสดงถึงพฤติกรรมการสอนและพฤติกรรมเรียนที่ชี้แนะเอาไว้อย่างชัดเจนว่าขั้นตอนไหนใครควรแสดงบทบาทอย่างไร โดยเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการกระทำของผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. หลักปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นการติดต่อสื่อสารอย่างใกล้ชิดแบบกระบวนการคู่ (two - way process) ระหว่างครูและนักเรียน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนทุก ๆ คน ภายใต้บรรยากาศและความสัมพันธ์อันดี ตามวิถีทางแบบประชาธิปไตย

4. สิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่ สื่อการเรียนการสอนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือ ที่จะช่วยเอื้อให้การสอนและการเรียนทุกขั้นตอนดำเนินไปอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้การสอนมีประสิทธิภาพสูงและการเรียนมีประสิทธิภาพเต็มตามศักยภาพที่ควรเป็น

ทิศนา ขัมมณี (2550, หน้า 222) กล่าวถึงรูปแบบการสอนไว้ว่า จำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการและแนวคิดหรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้น
  2. มีการบรรยาย และอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ
  3. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ
  4. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้น ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
- รูปแบบการสอนจะต้องสามารถทำนายผลที่จะเกิดตามมาได้ และมีศักยภาพในการสร้างความคิดรวบยอดและความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ได้

รูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการ

1. ความหมายของโยนิโสมนสิการ

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต (2543, หน้า 66) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดถูกวิธี คือการกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงตัวตนสวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิจารณาเหตุด้วยปัญญาที่เป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต) (2549, หน้า 29) ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมด้วยการแยกตามรูปศัพท์เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้นว่า “โยนิโสมนสิการ” ประกอบด้วย “โยนิโส” กับ “มนสิการ” ซึ่งคำว่า “โยนิโส” มาจาก “โยนิ” ซึ่งแปลว่า เหตุต้นเค้า แหล่งเกิดปัญญา อุบายวิธีทาง ส่วนคำว่า “มนสิการ” แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา ดังนั้นเมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย

สุมน อมรวิวัฒน์ (2530, หน้า 80) กล่าวว่า โยนิโสมนสิการคือการรู้จักคิดโดยแยบคาย การคิดอย่างมีระบบ คิดถูกต้องและใช้สติปัญญาศึกษาซึ่งสอดคล้องกับที่วราภัก ภูเจริญ (2543, หน้า 155) ว่าการคิดที่ใช้สติปัญญาศึกษาต้องคิดแบบฉลาดแบบพุทธ

พจนารถ บัวเขียว (2535, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ว่า การจัดระบบความคิดของบุคคลให้ตรงกับความเป็นจริงของสิ่งนั้นโดยไม่นำเอาความรู้สึกหรืออารมณ์ของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง และในความคิดเห็นนั้นต้องต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไม่ยุ่งเหยิงสับสนไปเป็นตามเหตุและผล สามารถคิดสืบสาวหาสาเหตุของปัญหานั้นได้อย่างถูกต้องพร้อมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในการคิดแต่ละครั้งต้องมีการกำหนดเป้าหมายในการคิดไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการคิดเพื่ออะไร

ปราณี สมสกุล (2538, หน้า 669 – 672) ยังกล่าวไว้ว่า การคิดแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง ระบบการคิดที่ใช้สติปัญญาจัดจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงตามสภาวะ (ตามธรรมชาติ) และความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย (เหตุต้น และเหตุแวดล้อม) เป็นการคิดอย่างถูกวิธีอย่างมีระบบต่อเนื่องตามลำดับขั้นตอนไม่สับสนในการคิดแต่ครั้งต้องกำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการคิดเพื่ออะไร

ก่องแก้ว เจริญอักษร (2539, หน้า 25) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการ ว่าเป็นลักษณะความคิดที่เป็นการศึกษา โดยใช้สติคุมใจไว้ให้รู้ตัวอยู่เสมอ สติจะทำให้เกิดความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลได้ นั่นคือการใช้ปัญญา

เสถียรพงษ์ วรรณปก (2541, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การทำในใจโดยอุบายอันแยบคาย ซึ่งแปลกันง่าย ๆ คือ การคิดเป็น การรู้จักคิด และการคิดวิเคราะห์

นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้อีกคือ พระราชวรมณี ประยูร ฐมวจิตโต (2541, หน้า 24-25) กล่าวถึงความหมายของ“โยนิโสมนสิการ” สอดคล้องกับพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมและการให้ความหมายในหนังสือวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม คือ การทำไว้ในใจโดยแยบคายหรือการคิดเป็น และนอกจากนี้ยังต้องเป็นความคิดที่ถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อไปใช้ต่อไป และยังกล่าวว่าโยนิโสมนสิการมีวิธีคิด สรุปได้เป็น 4 แบบด้วยกันดังนี้

1. อุปายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิด วิธีวิจัยและใช้วิธีการนั้นอย่างถูกต้องวงไว้
2. ปถมนสิการ คือ คิดมีระเบียบ การศึกษาจะต้องสอนให้คนคิดต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ มีระเบียบไม่กระโดดไปกระโดดมา คิดอย่างมีเป้าหมาย
3. การถมนสิการ คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนี้นำไปสู่ผลอะไร หรือผลนี้มาจากเหตุอะไร
4. อุปปทานกมนสิการ คือ คิดเป็นกุศล เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมากมาย ต้องจักรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับเรา

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2544, หน้า 231) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ว่า เป็นการคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ แยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เป็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งปัจจัยโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัวตนหาอุปทานของตนเองเข้าจับหรือครอบคลุมนำให้เกิดความตึงามและแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบฝ่ายภายในหรือปัจจัยภายในตัวบุคคลหรือเรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา

อารุณี ไทยบัณฑิตย์ (2545, หน้า 19) กล่าวไว้ว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง แนวความคิดที่เกิดจากการคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีอันสอดคล้องกับเรื่องที่ศึกษาไม่มีการลัด

ขั้นตอนหรือตัวตนสรุปเกินข้อมูลที่ได้รับมา เป็นแนวคิดที่มีระบบตามขั้นตอน คิดมีเหตุมีผลที่สมบูรณ์ เป็นการคิดที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณา รู้จักคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม

กล่าวสรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง ระบบการคิดหรือแนวความคิดของบุคคลที่ใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงจนทำให้บุคคลสามารถคิดเป็น รู้จักคิด และรู้จักวิเคราะห์ เป็นความคิดได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องกันเป็นเหตุเป็นผล เป็นลำดับขั้นตอน เป็นความคิดที่มีเหตุผล และเป็นการคิดที่เป็นกุศล

2. ทฤษฎี แนวคิด หลักการ

ในปี 2526 ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ราชบัณฑิตและนักการศึกษาคนสำคัญของไทย ผู้มีแนวคิดแหลมคม มีชื่อเสียง และมีผลงานทางการศึกษาจำนวนมาก ได้ริเริ่มนำแนวคิดจากหนังสือพุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) เกี่ยวกับการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมาสร้างเป็นหลักการและขั้นตอนการสอนตามแนวพุทธวิธีขึ้นให้เหมาะสมกับยุคสมัยและง่ายต่อการศึกษาล่าเรียนและการนำไปใช้มากขึ้น ทำให้วงการศึกษาก่อเกิดความสนใจอย่างกว้างขวาง รูปแบบการสอนนี้ พัฒนาขึ้นจากหลักการที่ว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจและวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ การได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกคาย และนำไปสู่การปฏิบัติโดยประจักษ์จริง โดยครูทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยให้ศิษย์มีโอกาสคิด และแสดงออกอย่างถูกวิธี จะสามารถช่วยพัฒนาให้ศิษย์เกิดปัญญาและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม (สุมน อมรวิวัฒน์, 2533, หน้า 161) และสุมน อมรวิวัฒน์ (2533, หน้า 408 - 414) ได้เสนอว่า สมบัติที่พึงมีที่น่าจะใช้เป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษาไทย ได้แก่ วัฒนธรรม ปัญญาธรรมและเมตตาธรรม ทั้งได้เสนอยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาในอนาคตไว้ดังนี้

1. การจัดสาระและกระบวนการเรียนรู้ ต้องมีส่วนที่เป็นแกนหลักและส่วนที่ยืดหยุ่น
2. การจัดโครงสร้างของสาระและกระบวนการเรียนรู้ ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของสังคมไทย และเหมาะสมกับเด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย
3. สาระความรู้ที่เป็นสาระหลักเพื่อความเป็นมนุษย์ ได้แก่ ทักษะและกระบวนการ สื่อความหมาย การแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการสังคม กระบวนการทำงาน สุขภาพและบุคลิกภาพ ศิลธรรมและสุนทรีย์ภาพ ศิลปะวิทยาทั้ง 8 ประการนี้ ถือเป็นแก่นแท้ของศักยภาพมนุษย์
4. สาระประกอบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ประเทศชาติ และเป็นพลโลกที่สร้างสรรค์ ได้แก่ ประสพการณ์เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทรัพยากร เทคโนโลยี และความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ

5. กระบวนการเรียนการสอน ครูควรลดบทบาทในการบอก อธิบาย และใช้เครื่องมือช่วยสอนมากขึ้น เช่น ใช้สไลด์ทัศนูปกรณ์ ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้สื่อมวลชน ใช้แหล่งวิทยาการหลากหลาย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรย์ ปยุตโต) (2549, หน้า 8 - 20) ได้นำเสนอแนวคิดในการจัดการศึกษาและการสอนตามหลักพุทธธรรม ซึ่งครอบคลุมในเรื่องการพัฒนาปัญญาและการคิดไว้จำนวนมาก และได้มีนักการศึกษาไทยนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ เป็นรูปแบบกระบวนการและเทคนิคในการสอนทำให้ประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มากขึ้นทั้งนี้เพราะกระบวนการคิดเป็น เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ ผักผ่อนได้ โดยกระบวนการที่เรียกว่าการศึกษาหรือศึกษา การพัฒนานั้นเรียกว่า การพัฒนาสัมมาทิฐิ ผลที่ได้คือมรรคหรือการกระทำที่ตรงตามแก่นแท้ของการศึกษา คือการพัฒนาปัญญาของตนเองให้เกิดมีสัมมาทิฐิ คือความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องตรงตามเกื้อกูลแก่ชีวิตและครอบครัว สัมมาทิฐิทำให้เกิดการพูดและการกระทำที่ถูกต้องตรงตาม สามารถดับทุกข์และแก้ปัญหาได้ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิได้ มี 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยภายนอก หรือเรียกว่า ปรโตโฆสะ ได้แก่สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้แก่ ครู พ่อแม่ เพื่อน สื่อมวลชนและสภาพแวดล้อมทั่วไป

2. ปัจจัยภายใน หรือเรียกว่า โยนิโสมนสิการ ได้แก่การคิดเป็น การศึกษาทั้งหลายที่จัดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่จัดอย่างเป็นระบบระเบียบ ถือเป็นปรโตโฆสะทั้งสิ้น บุคคลส่วนใหญ่ในโลกจะสามารถพัฒนาตนเองให้ใช้โยนิโสมนสิการอย่างเดี่ยวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยปรโตโฆสะ ก่อนในเบื้องต้น จะมีก็เฉพาะอัจฉริยบุคคล เช่น พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะใช้แต่โยนิโสมนสิการเพียงอย่างเดียวได้

โยนิโสมนสิการ เรียกได้ว่า การคิดเป็น คิดอย่างแยบคาย เป็นความสามารถที่บุคคลรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นจากต้นเหตุตลอดทางจนถึงผลสุดท้ายที่เกิด แยกแยะเรื่องออกให้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริง คิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุ โดยไม่เอาความรู้สึกอุปทานของตนเองเข้าไปจับหรือเคลือบคลุม บุคคลนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ด้วยวิธีการแห่งปัญญา โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายในมีความเกี่ยวข้องกับการฝึกใช้ความคิด ให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดอย่างวิเคราะห์ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้น ๆ ผิวนั้น เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญา ทำให้บริสุทธิ์และเป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ นำไปสู่ความเป็นอิสระไร้ทุกข์พร้อมด้วยสันติสุข เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธธรรมโยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญา แต่เป็นปัจจัยให้เกิดปัญญามีเป้าหมายสูงสุดคือการดับทุกข์

สุมน อมรวิวัฒน์ (2533, หน้า 19) ได้เสนอแนวคิดในการจัดการเรียนการสอน โดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ซึ่งมุ่งเน้นให้ครูจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีสอนให้

ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ ให้ฝึกฝนวิธีคิดโดยแบบคายและนำไปสู่การปฏิบัติขั้นตอนการสอนประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ คือ

1. ขั้นนำ เป็นขั้นที่ครูจัดสภาพห้องเรียนให้เหมาะสม ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน คงบุคลิกภาพที่ดีของการเป็นครู จัดกิจกรรมสร้างความสนใจในการเรียนควบคู่กับที่นักเรียนจะได้รับความรู้ ความคิด ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ

2. ขั้นสอน เป็นขั้นที่ครูเสนอปัญหาให้ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ความรู้ต่าง ๆ และจัดกิจกรรมที่เร้าให้ผู้เรียนเกิดการคิด สรุปความคิดและตัดสินใจเลือกทางเลือกของการแก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกนั้น โดยกำหนดโจทย์ปัญหา และสถานการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกคิดและเขียน

3. ขั้นสรุป เป็นขั้นการเสนอ อภิปรายสรุปผลการปฏิบัติ สรุปบทเรียนและวัดผลประเมินผล ดังนั้น ครูจึงเป็นบุคคลที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้และได้ฝึกฝนวิธีการคิดตามแบบโยนิโสมนสิการนำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริงในขั้นสอนครูสามารถกำหนดปัญหาหรือสถานการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกฝนการคิดตามวิธีคิดแบบต่าง ๆ แล้วให้เสนอความคิดออกมาในการเขียน ในขั้นสรุปเปิดโอกาสให้นักเรียนเสนอความคิด อภิปรายสรุปผลการปฏิบัติ

สรุปแนวคิดของการรูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการได้ว่า ครูเป็นบุคคลที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจและวิธีการสอนให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่เร้าให้ผู้เรียนเกิดการคิด ได้ฝึกฝนวิธีการคิดตามแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติโดยประจักษ์จริง โดยครูทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสคิด และแสดงออกอย่างถูกวิธี จะสามารถช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดปัญญาและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

3. กระบวนการพัฒนาแบบโยนิโสมนสิการ

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ สุรางค์ ไก่ตระกูล (2544, หน้า 231) ได้สรุปดังนี้ คือ

3.1 โยนิโสมนสิการเป็นความคิดที่สกัดอวิชชาตันทา (อวิชชา คือ ความไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้ และความรู้สิ่งที่ไม่ควรรู้ ส่วนตันทา คือ ความทะยานอยาก ความใคร่ในกาม) หรือการคิดเพื่อสกัดตันทาอวิชชาและตันทา พุดในแง่บวก คือโยนิโสมนสิการเป็นความคิดปลูกแก้ปัญหาและกุศลธรรมให้เกิด เพราะโดยทั่วไปแล้วปุถุชนพอรับรู้อะไร ความคิดก็จะพรวดเข้าสู่ความชอบใจ ไม่ชอบใจทันที โยนิโสมนสิการทำหน้าที่เข้าสกัดหรือตัดหน้า แล้วเป็นตัวนำกระบวนการความคิดบริสุทธิ์พิจารณาตามสภาวะตามเหตุปัจจัย

3.2 โยนิโสมนสิการเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีซึ่งเป็นองค์ธรรมสำคัญยิ่งในกระบวนการของการศึกษา หรือการพัฒนาตนที่จุดแกนกลาง คือ การพัฒนาปัญญาเป็นองค์ธรรมที่จำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีงาม ซึ่งแก้ปัญหาและพึงพาดนได้

วศิน อินทสระ (2534, หน้า 98-99) กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า ช่วยให้เรายิ้มได้แม้เมื่อมีทุกข์นานปีการและมีโรคร้ายล้อมรุม เพราะเห็นประโยชน์ว่าทำให้เรา

ฉลาดขึ้นสามารถเรียนรู้ค้นคว้าสิ่งต่าง ๆ เรียนรู้คน นิสัยคน ธรรมชาติของคน เรียนรู้เรื่องโรคและยาพร้อมวิธีแก้ไข เรียนรู้เรื่องความเป็นอยู่แต่พอดีว่ามีผลดีต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิตอย่างไร ทำให้เรารู้จักเล็ก ละ ในสิ่งที่ไม่ควร โยนิโสมนสิการช่วยให้เราไม่ปล่อยใจให้เพลิดเพลินหลงใหลในผลผลิตสำเร็จต่าง ๆ ที่โลกสมมติกัน ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นเกียรติแต่กลับมองเห็นว่าเป็นของน่ากลัว แม้มีทรัพย์มียศ เห็นคุณและโทษของมัน มีปัญญาในการสลัดออกคือทำตนให้เป็นอิสระ ไม่ยึดติดอยู่กับหาของของมัน

พระเทพเวที (2536, หน้า 167) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการว่า สังคมกำหนดคนและคนส่วนใหญ่จะถูกสังคมกำหนด เพราะว่าสังคมหล่อหลอมชีวิตบุคคลด้วยปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมภายนอก (ปรโตโฆสะ) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยผ่านสื่อมวลชนทำให้คนส่วนใหญ่ถูกสังคมหล่อหลอม แต่คนที่มิโยนิโสมนสิการจะกลับเป็นผู้เปลี่ยนวิถีของสังคมและกำหนดสังคมได้ ผู้ที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของสังคมก็คือ ผู้มีโยนิโสมนสิการ และท่านยังให้ข้อคิดเกี่ยวกับการศึกษาว่า ถ้าการศึกษาทำได้แค่ปล่อยให้คนเป็นผลิตผลของสังคมอย่างเดียว การศึกษาก็จะมีคุณค่าและความหมายน้อยคือทำหน้าที่บงการ การศึกษาที่แท้จริงสามารถทำให้คนเป็นอิสระภาพ สามารถเป็นปัจจัยที่นำสังคมไปสู่สิ่งที่ดีงาม การศึกษาปลดปล่อยคนและคนก็ปลดปล่อยสังคม

กิตติ พัฒนตระกูลสุข (2542, หน้า 21) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า การจะพัฒนากระบวนการเรียนการสอนอะไรสักอย่างหนึ่งขึ้นมาใหม่ นักการศึกษา มักมองไปที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งการมองประเทศเหล่านั้นควรมองในลักษณะศึกษาข้อดี ข้อเสีย เพื่อจะนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์มิใช่มองเพื่อเอาแบบอย่างแท้จริงสังคมไทยมีหลักของพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการรู้จักคิด รู้จักพัฒนา ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการสอนให้รู้จักคิดเป็น คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดในทางที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลาย คิดในทางที่จะทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การเรียนการสอนของนักเรียนในสังคมไทยไม่ค่อยส่งเสริมโยนิโสมนสิการเท่าที่ควร

กล่าวโดยสรุปถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการได้ว่า บุคคลที่มีความคิดเป็นโยนิโสมนสิการแล้วก็จะเป็นการปัจจัยทำให้เกิดการปัญญาที่รู้จักคิด รู้จักคิดวิเคราะห์เป็นอย่างดี มีเหตุมีผล รู้จักไตร่ตรองพิจารณาอย่างแท้จริงถึงความจริงทั้งสามารถสกัดกั้นอวิชชา ตัณหา และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นของจิตของตนให้หมดไปคือทำตนให้เป็นอิสระไม่ยึดติดอยู่กับมันไม่เป็นหาของของมันและยังทำให้เกิดกุศลธรรมที่ทำให้ชีวิตของตนสามารถพัฒนาในทางที่ดียิ่งขึ้น

4. การจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ

การจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถพัฒนาตนเองไปสู่อิสระภาพได้อย่างแท้จริงได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยทั้งจากภายนอก และภายใน เข้าช่วยจึงทำให้เกิดวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสมบูรณ์ยิ่งขึ้นคือ

4.1 ปัจจัยภายนอก เรียกว่า “ปรโตโมสะ” ซึ่งพระเทพเวที ประยูรค์ ปยุตโต (2537, หน้า17) ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิธีคิดตามพุทธธรรมว่า

ปรโตโมสะ คือ เสียงจากผู้อื่นที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ได้แก่ เสียงที่ติงาม เสียงที่ถูกตอง เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากความรักความปรารถนาดี เสียงที่ติงามเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ดี คือ คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษ หรือบัณฑิต ทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำ สั่งสอน อธิบาย ชี้แจง ชักนำความคิดที่ถูกตองให้เกิดแก่ผู้อื่นซึ่งเราเรียกว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งตามปกติ กัลยาณมิตรจะทำหน้าที่ให้เกิดผลดีและประสบผลสำเร็จได้นั้นจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดเสียก่อน

4.2 ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายใต้ตัวบุคคลที่ทำให้บุคคลที่ทำให้บุคคลนั้นๆ มีการคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะความเป็นจริงโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยอคติหาอุปทานของตนเองเข้าเกี่ยวข้องซึ่งวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ พระเทพเวที ประยูรค์ ปยุตโต (2537, หน้า 41-140) ได้จัดหมวดหมู่ของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธีคือ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เป็นผลจากสภาวะที่เป็นจริงด้วยความต่อเนื่องของเรื่องราวที่เกิดขึ้น ด้วยการลำดับเหตุการณ์และผลกระทบ เพื่อหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมาในลักษณะปัจจัยสัมพันธ์และแบบสอบสวนโดยการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบ

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดแบบวิเคราะห์ที่มุ่งให้มองและให้รู้จักทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง โดยสามารถแยกแยะออกมาเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ ได้ เพื่อศึกษาความสำคัญของส่วนใหญ่ ส่วนย่อย หรือการพึ่งพาอาศัยกัน หรือการจัดจำแนกหมวดหมู่ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจและหาสาเหตุชัดเจนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันมองอย่างรู้ทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้นๆ ตามธรรมดาของมันเองตามกฎไตรลักษณ์ คือ เป็นวิธีที่รู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายว่าต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาเสมอตามเหตุปัจจัย

4. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือคิดแบบแก้ปัญหา เป็นวิธีแห่งความดับทุกข์ คือเป็นวิธีคิดแบบแก้ปัญหา โดยเริ่มจากตัวปัญหาหรือทุกข์ มีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ 1. เป็นวิธีคิดตามเหตุและผล 2. เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ

4.1 กำหนดตัวปัญหา ที่เรียกว่า “ทุกข์” คือ การกำหนดให้รู้สภาพปัญหา ความขัดข้อง ติดขัด กดดัน บีบคั้น บกพร่องที่เกิดแก่ชีวิต

4.2 กำหนดเหตุของปัญหา ที่เรียกว่า “สมุทัย” คือการกำหนดเหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา

4.3 จุดหมายที่เป็นภาวะสิ้นปัญหา ที่เรียกว่า “นิโรธ” คือ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมาย ต้องมีการกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไรทั้งจุดหมายหลัก และจุดหมายรอง

4.4 วิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุและเพื่อบรรลภาวะสิ้นปัญหาที่เรียกว่า “มรรค” คือ การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและการปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม กับ อรรถ หรือ หลักการ กับ ความมุ่งหมาย ซึ่งในที่นี้ “ธรรม” (หลักการ) หมายถึง หลักคำสอนที่จะให้ประพฤติปฏิบัติและกระทำการได้ถูกต้อง และ “อรรถ” (ความมุ่งหมาย) หมายถึง จุดหมาย ประโยชน์ที่ต้องการ หรือสาระที่พึงประสงค์ ดังนั้น การคิดพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการ กับ ความมุ่งหมาย เป็นความคิดที่มีความสำคัญมาก เมื่อจะลงมือปฏิบัติตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย ในการปฏิบัติตามหลักการใด ๆ ก็ตามจะต้องเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของหลักการนั้น ๆ ว่าปฏิบัติหรือทำไปเพื่ออะไร หลักการนั้นกำหนดวางไว้เพื่ออะไร จะนำไปสู่ผลหรือที่หมายใดบ้าง ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องหลักการและความมุ่งหมายนี้นำไปสู่การปฏิบัติถูกต้อง

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการคิดพิจารณาในทุกแง่ทุกมุม และยอมรับความจริงว่าทุกสิ่งในโลกมีทั้งคุณ – โทษ ข้อดี – ข้อเสีย จุดอ่อน – จุดแข็ง และสามารถหาทางออกหรือแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ได้ด้วยการปฏิบัติมรรควิธีที่ถูกต้อง

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม เป็นการคิดพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำสิ่งต่าง ๆ ในการใช้สอย – บริโภค หรือคุณค่าในการใช้งานในชีวิตประจำวัน การพิจารณาว่าสิ่งใดที่มีคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม จะใช้กิเลส และตัณหาเป็นเกณฑ์พิจารณา คือ ถ้าสิ่งใดที่ทำเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเอง และผู้อื่นโดยปราศจากกิเลสและตัณหาเป็นตัวนำสิ่งนั้นถือว่าเป็นคุณค่าแท้ แต่ถ้าสิ่งใดทำเพื่อตอบสนองกิเลสและตัณหาเป็นตัวนำ สิ่งนั้นถือว่าเป็นคุณค่าเทียม ดังนั้น เพื่อสกัดหรือบรรเทาภิเลสและตัณหาที่จะเข้ามาครอบงำจิตใจต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวช่วยกำกับพิจารณาอยู่เสมอเพื่อจะได้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแก่ตนเอง และผู้อื่นในสังคม

8. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมหรือแบบเร้ากุศลเป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ เกิดกุศลธรรม เป็นความคิดที่ประกอบด้วยสติ คือ ความกำหนดใจ หรือมีใจอยู่กับตัวระลึกถึงสิ่งที่พึงเกี่ยวข้องจัดทำ และสำนึกที่จะเร่งรีบทำการซึ่งเป็นการเสริมสร้างสัมมาทิฐิที่เป็นโลกิยะ

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการความคิดที่ให้ตัดความคิดที่ไร้สาระ ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจุบันออกไป และไม่ตกอยู่ในอำนาจอารมณ์ หรือติดเกาะกับอดีตและไม่เลื่อน

ลอยไปในอนาคต คือ ไม่คิดพุ่งชนไปกับภาพที่ฝัน แต่เป็นความคิดในทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา

10. วิธีคิดแบบวิภังชวาท ไม่ใช่วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นผลสะท้อนของความคิดและการพูดที่เริ่มจากการมองความจริงโดยการแยกแยะ วิเคราะห์วินิจฉัยครบทุกแง่มุม ไม่จับเอาแต่แง่ใดแง่หนึ่งแง่เดียว

การจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีการหนึ่งที่มีมุ่งในการพัฒนาปัญญาของผู้เรียนให้สามารถรู้จักค้นพบคำตอบ ด้วยตนเองด้วยวิธีที่แยบคายคือคิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล และการที่จะเกิดวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการได้นั้น ต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในมาสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งสำคัญคือการมีกัลยาณมิตรที่ดีที่เป็นปัจจัยภายนอกที่จะมาช่วยเสริมสร้างศรัทธา ให้เกิดขึ้นในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดปัจจัยภายในตามมา คือ วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งทำให้นักเรียนเกิดการคิดเป็นที่ถูกต้อง โดยใช้ปัญญาคิดพิจารณาอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน คิดอย่างวิเคราะห์โดยไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ เพียงด้านเดียว แต่ต้องมองทุกแง่มุมอย่างเชื่อมโยงเป็นขั้นตอน เพื่อพัฒนาสัมมาทิฐิ ที่จะนำคนไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันที่ถูกต้องหรือมีวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีงามในสังคมได้ ดังนั้น สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการจากทั้งหมด 10 วิธีคิดมา 4 วิธีคิด คือ

1. คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดด้วยการค้นหาสาเหตุ พิจารณาเหตุการณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นผลของการกระทำต่าง ๆ แล้วสืบค้นสืบสาวไปถึงสาเหตุและส่วนประกอบที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น

2. คิดแบบคุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาตัดหน้า เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลส หรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวช่วยกำกับพิจารณาอยู่เสมอ เพื่อจะได้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแก่ตนเองและผู้อื่นในสังคม

3. คิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการคิดวิเคราะห์สรรพสิ่งและเหตุการณ์ทั้งหมดตามความเป็นจริง (ตามสภาวะที่เป็นอยู่จริง – สามัญลักษณ์) โดยมองเห็นและยอมรับความจริงว่ามีทั้งด้านดี (เป็นคุณ) ด้านเสีย (เป็นโทษ) และเมื่อมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสียแล้วทางออกคืออะไรหรือเป็นอย่างไร

4. คิดแบบอุปมาอุปไมยรู้คุณธรรม เป็นวิธีคิดที่รู้จักนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านพบมาคิดปรุงแต่งในทางที่ดีงามเป็นประโยชน์เป็นกุศล ทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม แล้วแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในทางสร้างสรรค์ต่อไป

ซึ่งวิธีคิดทั้ง 4 นี้ เป็นหลักพื้นฐานในการคิดปลูกเร้าให้เกิดปัญญาและแก้ปัญหาเบื้องต้นในชีวิตประจำวันได้ สร้างเสริมสุขภาพทางจิตให้คุณงามความดีที่อยู่ในจิตใจขึ้นมา กระทำแทนความชั่ว เป็นการคิดที่มุ่งแก้ปัญหาจากการสืบสาวหาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดผลอย่าง

นั้น พิจารณาถึงสิ่งที่แท้จริงในชีวิตและพยายามหาทางแก้ไขหรือทางออกจนปลุกเร้ากุศลธรรมที่มีอยู่ในตัวเองให้เกิดขึ้นมาได้ เป็นการเอาความคิดมารับใช้ช่วยแก้ปัญหาทำให้อยู่อย่างสงบสุข

5. รูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการ

พระราชวรมุนี ประยูร ธมฺมจิตโต (2541, หน้า 21- 25) ได้กล่าวถึงขั้นตอนแห่งการศึกษาว่าต้องประกอบด้วยการมีกัลยาณมิตรที่ดีที่ทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกตามหลักอนุပ္พัสสิกขา ดังนี้ คือ

1. มีศรัทธาแล้วเข้าไปหาอาจารย์
2. ศึกษาคำสอนของท่าน
3. จดจำเรื่องที่ศึกษา
4. พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น
5. เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ
6. เกิดฉันทะคือความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้
7. อุตสาหะคือรับไปปฏิบัติ

ลำดับขั้นทั้งเจ็ดนี้ เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตที่นำไปสู่การคิดและการเชื่อมโยงข้อมูล คือ ทำให้คนมีอนุสติคิดทบทวนตรวจสอบว่าจะทำหรือไม่ทำอะไรในอนาคต และสามารถสรุปเป็นหลักการที่เกิดปัญหาได้ 3 ขั้น ดังนี้

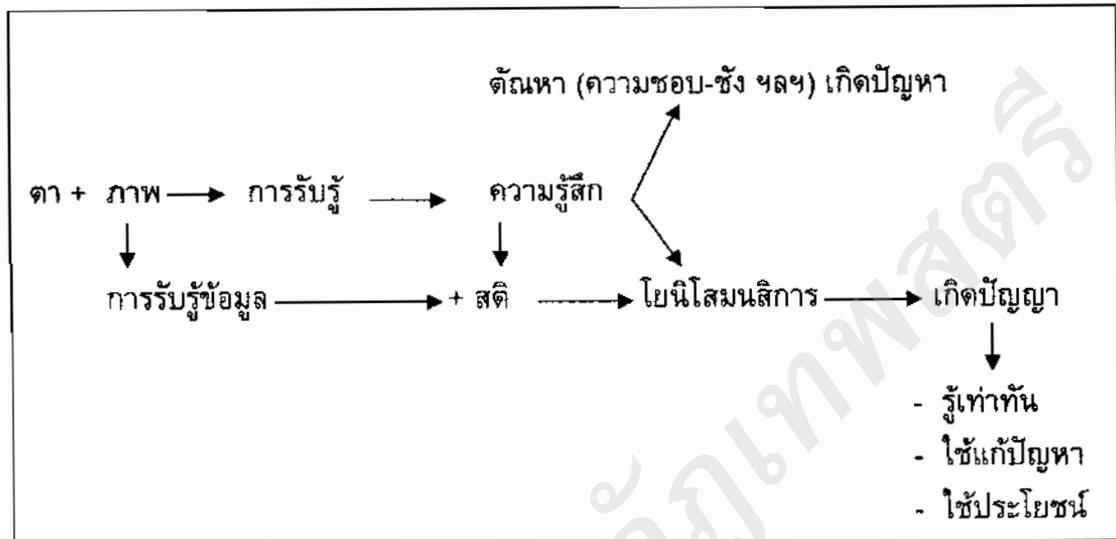
ขั้นแรก (ลำดับที่ 1-3) เป็นขั้นสุดมยปัญญา คือการรับฟังและจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่น

ขั้นที่สอง (ลำดับที่ 4 - 5) เป็นขั้นจินตามยปัญญา คือ การที่เราปฏิบัติกริยา ต่อข้อมูลนั้น เพื่อนำมาคิดพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

ขั้นที่สาม (ลำดับที่ 6 - 7) เป็นขั้นภาวนามยปัญญา คือ การเกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลว ถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะคือพอใจที่จำทำตามแล้วอุตสาหะพยายามจนเกิดทักษะ

จึงเห็นได้ว่าการศึกษาคต้องประกอบด้วยขั้นตอนการรับข้อมูล (สุดมยปัญญา) และการคิดวิเคราะห์ข้อมูล (จินตามยปัญญา) การให้การศึกษาเหมือนการสอนวิธีจับปลา คือสอนให้นักเรียนรู้ว่าที่ไหนมีปลา คือ แหล่งข้อมูล ซึ่งแหล่งข้อมูลเหล่านี้มาจากกัลยาณมิตรหรือปรโตโฆสะ (การรับข้อมูลจากผู้อื่น) และการสอนวิธีจับปลาคือ วิธีคิดย่อยข้อมูลด้วยโยนิโสมนสิการ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ทั้งปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง คือ สัมมทิฏฐิ และก่องแก้ว เจริญอักษร (2539, หน้า 23-26) ได้กล่าวถึงการเรียนการสอนแนวโยนิโสมนสิการ ว่าเป็นการสอนให้นักเรียนใช้ความคิดจากสิ่งที่ได้ศึกษาในทุกเรื่อง ซึ่งมาจากการได้พบเห็น ได้ยินได้ฟัง หรือจากการที่ได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ และนำมาเข้าสู่ระบบการใช้ความคิดให้ถูกต้องตามแนวพุทธเรียกเป็นภาษาบาลีว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เป็นความคิดที่เป็นการศึกษา เพราะ

ได้ใช้สติคุมใจไว้ให้รู้ตัวอยู่เสมอ เมื่อมีสติอยู่กับตัวย่อมทำให้ใช้ความคิดตามหลักเหตุผลได้ นั่นคือ การใช้ปัญญา ดังกระบวนการคิดตามขั้นตอน ดังนี้ คือ

ภาพ 2 กระบวนการคิด

ที่มา : (ก่องแก้ว เจริญอักษร, 2539, หน้า 26)

กิตติ พัฒนตระกูลสุข (2542, หน้า 22) ได้แบ่งขั้นตอนการทำงานของ โยนิโสมนสิการออกเป็น 2 ขั้นตอน คือการรับรู้อารมณ์และประสบการณ์ภายนอก กับการคิดค้น พิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาภายใน ลักษณะที่พึงสังเกตอย่างหนึ่งของการรับรู้ด้วย โยนิโสมนสิการคือ การรับรู้เพื่อเพียงเป็นการรับรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และเพื่อเป็นข้อมูล สำหรับการคิดจะเอาไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและทำกิจต่าง ๆ ต่อไป หรือเป็นการรับรู้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางสติปัญญา สำหรับผู้ใช้โยนิโสมนสิการสำเร็จจะเป็นผู้มีคุณภาพทาง อารมณ์ใหม่อย่างบริสุทธิ์เกิดขึ้นมาอย่างเด่นชัด เกิดคุณธรรมสืบต่อคุณค่าทางด้านความงาม อ่อนโยนของชีวิต มีความสดชื่นผ่องใส ปลอดโปร่งเบิกบานใจ และเป็นตัวเชื่อมติดต่อกับบุคคล ติดต่อกับโลกภายนอกอย่างถูกต้องโดยทางจิตใจของตนเอง ได้แก่การรับรู้และมีความคิดที่ ก่อให้เกิดปัญญา

พระราชวรมณี ประยูร ธรรมจิตโต (2541, หน้า 2-23) ได้กล่าวว่า การศึกษาเป็น กระบวนการแสวงหาปัญญาและกำจัดอวิชชา ดังนั้น ภารกิจของการศึกษา คือ การสร้างปัญญา หรือวิชาให้เกิดขึ้นโดยปัญญาจะทำให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความเห็น ความดำริที่ถูกต้องคือความรู้สภาวะแท้จริงของสรรพสิ่ง รู้จริงให้ถึงแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลายไม่ว่า จะเรียนเรื่องอะไร ซึ่งจะเป็นแก่นสารและพลังหนุนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรมต่อไปในอนาคต ฉะนั้นการศึกษาต้องนำไปสู่การคิดเพื่อให้เกิดปัญญา ซึ่งต้องเป็นการคิดที่มีนุสติคิดทบทวนตรวจสอบว่า เมื่อได้รับข้อมูลแล้วเราคิดพิจารณาว่าอะไร

ควรทำหรือไม่ควรทำ พระราชวรมุนี ประยูร ธรรมจิตโต (2541, หน้า 23) ได้นำแนวคิด อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) ซึ่งกล่าวถึงเรื่องการคิดว่า "thoughts without contents are empty. intuitions without concept are blind. และแปลความหมายได้ว่า

1. ความคิดที่ปราศจากข้อมูลเป็นความว่างเปล่า คือมีระบบเหตุผลที่คิดเก่ง แต่ไม่มีข้อมูลให้คิด ไม่มีการรับข้อมูลใหม่มาโยยเป็นความว่างเปล่า ต่อให้คิดวิเคราะห์เก่งขนาดไหน ถ้าไม่เรื่องหรือข้อมูลดิบให้คิดวิเคราะห์ก็ไม่ผลลัพท์อะไรออกมา
2. การรับข้อมูลที่ไม่มีความคิดกำกับเป็นความมืดบอด คือการรับข้อมูลที่ไม่มีการติดตามหลักเหตุผลสำหรับย่อยข้อมูล เป็นความมืดคือแปลสัญญาณไม่ได้ ไม่รู้ว่าเป็นอะไร สักแต่จากรับข้อมูลโดยไม่มีการวิเคราะห์ ไม่มีปฏิกิริยาหรือการตีความว่าถูกหรือผิดซึ่งเท่ากับไม่ได้รับข้อมูลอะไรเลย เพราะถอดรหัสไม่ได้"

วรรณภา สุทธิจิตกร (2527, หน้า 59 -60) ได้เสนอหลักการสอนโดยสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการไปทดลองสอนโดยสรุปเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ขั้นนำ

- 1.1 ครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อศิษย์ก่อนการทดลอง
- 1.2 ก่อนเริ่มบทเรียนแต่ละครั้งครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้เหมาะสม
- 1.3 ครูเสนอปัญหาหรือสถานการณ์เป็นกรณีตัวอย่างพร้อมทั้งแนะนำหลักธรรม

ที่จะนำไปแก้ปัญหาหลาย ๆ ทาง

2. ขั้นสอน

- 2.1 ฝึกทักษะการแสวงหาและรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงความรู้และหลักการ
- 2.2 นักเรียนสรุปประเด็นสำคัญเพื่อประเมินค่าหาแนวทางแก้ปัญหาว่าแนวทาง

ใดดีที่สุด โดยใช้วิธีคิด 3 วิธี คือ

- 2.2.1 คิดอย่างสัมพันธ์กัน
- 2.2.2 คิดหาเหตุผล
- 2.2.3 จำแนกแยกแยะ ว่าดี - ชั่ว ถูก - ผิด

2.3 ฝึกทักษะการเลือกและตัดสินใจโดยให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จนกว่ามั่นใจว่าเป็นทางเลือกที่ถูกต้อง นักเรียนลงมือปฏิบัติทั้งในและนอกเวลาเรียนโดยครูเป็นผู้สังเกต

3. ขั้นสรุป

- 3.1 ครูและนักเรียนสรุปการปฏิบัติตามทางเลือกนั้น
- 3.2 ครูสรุปบททวน
- 3.3 วัดและประเมินผล

สุมน อมรวิวัฒน์ (2530, หน้า 96 -102) ได้นำเสนอการสอนให้เกิดโยนิโสมนสิการ โดยการประยุกต์การสอนตามวิธีการของพระพุทธเจ้ามีหลักการสอน ดังนี้

1. ขั้นนำ เป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน ดังนี้

- 1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม
  - 1.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
  - 1.3 นำสิ่งเร้าและแรงจูงใจ เช่น สื่อการสอน การจัดกิจกรรม
  2. ชั้นสอน ประกอบด้วย
    - 2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน
    - 2.2 ครูแนะนำแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล
    - 2.3 นักเรียนฝึกทักษะการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงความรู้และหลักการ
    - 2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดวิธีต่าง ๆ เช่น
      - 2.4.1 คิดสืบค้นต้นเค้า
      - 2.4.2 คิดสืบสาวตลอดสาย
      - 2.4.3 คิดสืบค้นต้นปลาย
      - 2.4.4 คิดโยงสายสัมพันธ์
      - 2.4.5 ฝึกสรุปประเด็นของข้อมูล เปรียบเทียบและประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง จัดเป็นทางเลือกทางออกของการแก้ปัญหา
      - 2.4.6 ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ
      - 2.4.7 กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์การตัดสินใจ
  3. ชั้นสรุป
    - 3.1 ครูและนักเรียนสรุปกันปรับปรุงแก้ไขปฏิบัติให้ถูกต้อง
    - 3.2 อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย
    - 3.3 สรุปผลการปฏิบัติ
    - 3.4 สรุปบทเรียน
    - 3.5 วัดและประเมินผล
- ตั้งนี้
- สุขุม อมรวิวัฒน์ (2533, หน้า 161 – 166) ได้เสนอรูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการไว้
1. ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน
    - 1.1 จัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสมได้แก่ เหมาะสมกับระดับของชั้น วัยของผู้เรียน วิธีการเรียนการสอนและเนื้อหาของบทเรียน
    - 1.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ ครูเป็นกัลยาณมิตร หมายถึงครูทำตนให้เป็นที่เคารพรักของศิษย์โดยมีบุคลิกภาพที่ดี สะอาด แจ่มใสและสำรวม มีสุขภาพจิตดี มีความมั่นคงในตนเอง
    - 1.3 การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

- ใช้สื่อการเรียนการสอน หรืออุปกรณ์วิธีการต่างๆ เพื่อสร้างความสนใจ เช่น การจัดป้ายนิเทศ นิทรรศการ เสนอเอกสาร ภาพ กรณีปัญหา กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง เป็นต้น

- จัดกิจกรรมชั้นนำที่สนุก น่าสนใจ
- ศิษย์ได้ตรวจสอบความรู้ ความสามารถของตน และได้รับทราบผลทันที

2. ชั้นสอน

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่างๆ

2.2 ครูแนะนำแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

2.3 ครูฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ โดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ เช่น ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม

2.4 ครูจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิด ลงมือค้นคว้า คิดวิเคราะห์และสรุปความคิด

2.5 ครูฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูล ความรู้ และเปรียบเทียบการประเมินค่า โดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือกและทางออกของการแก้ปัญหา

2.6 ศิษย์ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ

2.7 ศิษย์ทำกิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและการตัดสินใจ

3. ชั้นสรุป

3.1 ครูและศิษย์รวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการปฏิบัติทุกขั้นตอน

3.2 ครูและศิษย์อภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้

3.3 ครูและศิษย์สรุปผลการปฏิบัติ

3.4 ครูและศิษย์สรุปบทเรียน

3.5 ครูวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

ทศนา เขมมณี (2550, หน้า 181) ได้สรุปรูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการนั้นประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นการสร้างศรัทธา ครูสร้างสัมพันธที่ดีกับนักเรียน จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของบทเรียน และเสนอสถานการณ์ ปัญหา หรือกรณีตัวอย่าง พร้อมทั้งแนะนำหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการเลือกและแก้ปัญหา

2. ขั้นศึกษาข้อมูลและฝึกทักษะการคิด โดยผู้เรียนแสวงหาและรวบรวมข้อมูล ฝึกใช้วิธีคิดหลาย ๆ วิธี ฝึกทักษะการเลือกและตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติโดยครูให้คำแนะนำปรึกษาฉันกัลยาณมิตร

3. ชั้นสรุป ผู้เรียนและครูสรุปบทเรียน วัดและประเมินผลการเรียนรู้

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ จึงสรุปรูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการได้ว่า หมายถึง กระบวนการสอนที่จัดกิจกรรมให้เกิดกระบวนการความคิดทางปัญญาของบุคคลให้ รู้จักใช้ปัญญา ให้บุคคลสามารถคิดเป็น รู้จักคิดและรู้จักวิเคราะห์ เป็นการคิดได้อย่างถูกต้อง มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องกันเป็นเหตุเป็นผล เป็นลำดับขั้นตอน เป็นการศึกษาที่มีเหตุผล ซึ่งสุมน อมรวิวัฒน์ (2530, หน้า 96 -102) ได้พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นนำ ขั้นเสริมการสร้างศรัทธา เจตคติที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน บทเรียน

1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม

1.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน

1.3 ครูนำเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

2. ขั้นสอน ประกอบด้วย

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนและมอบหมายงาน

2.2 นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ

2.3 จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ

2.3.1 คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดด้วยการค้นหาสาเหตุ พิจารณาเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นผลของการกระทำต่าง ๆ แล้วสืบค้นสืบสาวไปถึงสาเหตุและส่วนประกอบที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น

2.3.2 คิดแบบคุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลส หรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวช่วยกำกับพิจารณาอยู่เสมอเพื่อจะได้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแก่ตนเอง และผู้อื่นในสังคม

2.3.3 คิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการศึกษาวิเคราะห์สรรพสิ่งและเหตุการณ์ทั้งมวลตามความเป็นจริง (ตามสภาวะที่เป็นอยู่จริง – สามัญลักษณ์) โดยมองเห็นและยอมรับความจริงว่ามีทั้งด้านดี (เป็นคุณ) ด้านเสีย (เป็นโทษ) และเมื่อมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสีย แล้ว ทางออกคืออะไรหรือเป็นอย่างไร

2.3.4 คิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่รู้จักนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านพบมาคิดปรุงแต่งในทางที่ติงามเป็นประโยชน์เป็นกุศล ทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม แล้วแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในทางสร้างสรรค์ต่อไป

3. ขั้นสรุป

3.1 นักเรียนปรับปรุงแก้ไขปฏิบัติให้ถูกต้อง

3.2 อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย

3.3 สรุปบทเรียน

3.4 วัดและประเมินผล

รูปแบบการสอนชิปปา

1. ความหมายของชิปปา

ทีศนา แชมมณี (2542, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของชิปปา (CIPPA) ไว้ดังนี้

1.1 C มาจากคำว่า construction ซึ่งหมายถึง การสร้างความรู้ตามแนวคิดของ Constructivism กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาส สร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ และเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง การที่ผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความรู้ด้วยตนเองนี้ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

1.2 I มาจากคำว่า interaction ซึ่งหมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคล และแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม

1.3 P มาจากคำว่า physical participation ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้มีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกายโดยการทำกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางกาย

1.4 P มาจากคำว่า process learning หมายถึง การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาตนเอง เป็นต้น เป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญาอีกทางหนึ่ง

1.5 A มาจากคำว่า application หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียน และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีแต่เพียงการสอนเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนเข้าใจ โดยขาดกิจกรรมการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ จะทำให้ผู้เรียนขาดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้นี้ เท่ากับเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในด้านหนึ่งหรือหลาย ๆ ด้าน แล้วแต่ลักษณะของสาระ และกิจกรรมที่จัด

สรุปได้ว่า CIPPA เป็นแนวทางที่มุ่งพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนโดยเน้นความสำคัญของผู้เรียนเป็นหลักในการเลือกเรียนตามความต้องการ มีส่วนร่วมและรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง ศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งมีความสามารถทั้งสี่ด้านคือ ด้านความรู้ ด้านความรู้สึกรู้สึก ความคิดเห็นและด้านทักษะ ให้แสดงออกทางร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เรียนเพื่อให้ประสบถึงเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของการเรียน

2. ทฤษฎี แนวคิด หลักการ

รูปแบบการสอนชิปปา เป็นรูปแบบการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือรูปแบบการประสาน 5 แนวคิด โดยทศนา แชมมณี

ทศนา แชมมณี (2550, หน้า 282) ได้พัฒนารูปแบบนี้มาจากประสบการณ์ที่ได้ใช้แนวคิดทางการศึกษาต่าง ๆ ในการสอนเป็นเวลา 30 ปี พบว่า แนวคิดจำนวนหนึ่งสามารถใช้ได้ผลดีตลอดมา ผู้เขียนจึงได้นำแนวคิดเหล่านั้นมาประสานกัน ทำให้เกิดแบบแผนขึ้น แนวคิดดังกล่าว ได้แก่

1. แนวคิดการสร้างสรรค์ความรู้ (constructivism)
2. แนวคิดเรื่องกระบวนการกลุ่มและการเรียนแบบร่วมมือ (group process and cooperative learning)
3. แนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมในการเรียนรู้ (learning readiness)
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้กระบวนการ (process learning)
5. แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ (transfer of learning)

การใช้แนวคิดหลักทั้ง 5 ดังกล่าวข้างต้น ใช้บนพื้นฐานของทฤษฎีสำคัญ 2 ทฤษฎี

คือ

1. ทฤษฎีพัฒนาการมนุษย์ (Human Development)
2. ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)

ทศนา แชมมณี (2542, หน้า 24) ได้เสนอแนวคิดที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีที่ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางด้านร่างกายคือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อช่วยให้ประสาทการรับรู้ของผู้เรียนตื่นตัว พร้อมทั้งจะรับข้อมูลและการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น การรับรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ หากผู้เรียนไม่มีความพร้อมในการรับรู้ แม้จะมีการให้ความรู้ที่ดีๆ ผู้เรียนก็ไม่สามารถรับได้ ซึ่งจะเห็นจากเหตุการณ์ที่พบเสมอ ๆ คือ หากผู้เรียนต้องนั่งนาน ๆ ไม่ช้าผู้เรียนอาจหลับหรือคิดไปเรื่องอื่น ๆ ได้ การเคลื่อนไหวทางกายมีส่วนช่วยให้ประสาทการรับรู้ตื่นตัวพร้อมที่จะรับและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดี ดังนั้น กิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียน จึงควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสมกับวัยและระดับความสนใจของผู้เรียน

2. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางสติปัญญา คือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเคลื่อนไหวทางสติปัญญา หรือพูดง่าย ๆ ว่าเป็นกิจกรรมที่ท้าทายความคิดของผู้เรียน สามารถกระตุ้นสมองของผู้เรียนเกิดการเคลื่อนไหว ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความจดจ่อในการคิด สนุกที่จะคิด ซึ่งกิจกรรมจะมีลักษณะดังกล่าวได้ ก็จะต้องมีเรื่องให้

ผู้เรียนคิด โดยเรื่องนั้นจะต้องไม่ง่ายและไม่ยากเกินไปสำหรับผู้เรียน เพราะถ้าง่ายเกินไป ผู้เรียน ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ความคิด แต่ถ้ายากเกินไป ผู้เรียนก็เกิดความท้อถอยที่จะคิด ดังนั้นครูจะต้องหาประเด็นการคิดที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดหรือลงมือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางสังคม คือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ มนุษย์โดยทั่วไปจะต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจะช่วยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านสังคม ซึ่งจะส่งผลถึงการเรียนรู้ด้านอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี จึงควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย 4.

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางอารมณ์ คือ เป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้เกิดจากความหมายต่อตนเอง กิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนนั้น มักเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประสบการณ์และความ เป็นจริงของผู้เรียน จะต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนโดยตรงหรือใกล้ตัวผู้เรียน

ทิตานา แชมมณี (2550, หน้า 282) ได้ใช้แนวคิดเหล่านี้ในการจัดการเรียนการสอน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (construction of knowledge) ซึ่งนอกจากผู้เรียนจะต้องเรียนด้วยตนเอง และฟังตนเองแล้วยังต้องฟังการ ปฏิสัมพันธ์ (interactive) กับบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย รวมทั้งต้องอาศัยทักษะ กระบวนการ (process skill) ต่าง ๆ จำนวนมากเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ นอกจากนั้น การเรียนรู้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่องได้ดี หากผู้เรียนอยู่ในสภาพที่มีความพร้อมในการรับรู้และ เรียนรู้ มีประสบการณ์ที่ตื่นตัวไม่เฉื่อยชา ซึ่งสิ่งที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้ คือ การให้มีการ เคลื่อนไหวทางกาย (physical participation) อย่างเหมาะสม กิจกรรมที่มีลักษณะ ดังกล่าวจะ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง และความรู้ความเข้าใจ จะเกิดขึ้นจะมีความลึกซึ้งและอยู่คงทนมากขึ้น หากผู้เรียนได้มีโอกาสนำความรู้ที่ไป ประยุกต์ใช้ (application) ในสถานการณ์ที่หลากหลาย ด้วยแนวคิดดังกล่าวจึงเกิดแบบแผน "CIPPA"

รูปแบบนี้ มีวัตถุประสงค์มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เรียน อย่างแท้จริง โดยการให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง อาศัยความร่วมมือจากกลุ่ม นอกจากนี้ ยังช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิเช่น กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่ม กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและกระบวนการแสวงหาความรู้ เป็นต้น

จากแนวคิดข้างต้น สรุปเป็นหลักของซีปป่า (CIPPA) ได้ดังต่อไปนี้

C มาจากคำว่า construction of knowledge

หลักการสร้างความรู้ หมายถึง ให้ผู้เรียนสร้างความรู้ตามแนวคิดของการสรรค์สร้างความรู้ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นประสบการณ์เฉพาะตนในการสร้างความหมายของสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง กล่าวคือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง ซึ่งการที่ผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความรู้ด้วยตนเองนี้ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

I มาจากคำว่า interaction

หลักปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวซึ่งตามแนวคิดการสรรค์สร้างความรู้และแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลจะต้องอาศัยและพึ่งพาซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ที่หลากหลายซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม

P มาจากคำว่า process learning

หลักการเรียนรู้กระบวนการ หมายถึง การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ เพราะทักษะกระบวนการเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสาระ (content) ของการเรียนรู้ กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ เช่น กระบวนการคิด กระบวนการทำงาน กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม ฯลฯ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจำเป็นต้องใช้ตลอดชีวิต รวมทั้งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญาอีกทางหนึ่ง

P มาจากคำว่า physical participation

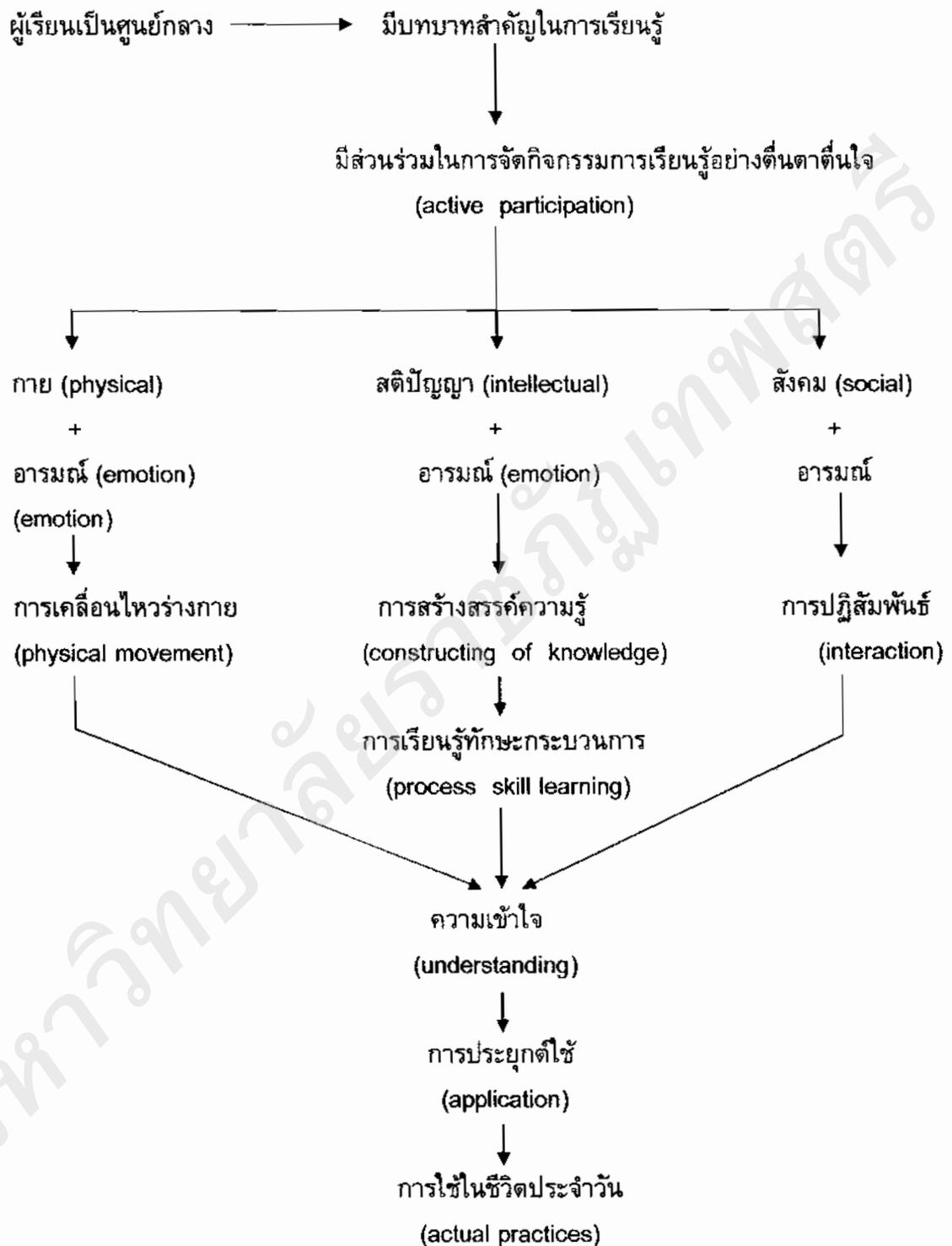
หลักการมีส่วนร่วมทางร่างกาย หมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกายโดยการทำกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับวัยและเวลา ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางกาย กล่าวคือการเรียนรู้ต้องอาศัยการรับรู้ การเคลื่อนไหวทางร่างกายจะช่วยให้ประสาทรับรู้ตื่นตัวและรับรู้ได้ดี ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวที่หลากหลายเหมาะสมกับวัยและความสนใจของผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการรับรู้และการเรียนรู้

A มาจากคำว่า application

หลักการประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนไปประยุกต์ใช้ กล่าวคือ การนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงหรือการปฏิบัติจริง จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้และเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีแต่เพียงการสอนที่เนื้อหาสาระให้ผู้เรียนเข้าใจ โดยขาด

การปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การจัดกิจกรรมที่ช่วยให้สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้นี้เท่ากับเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน แล้วแต่ลักษณะของสาระและกิจกรรมที่จัด นอกจากนี้การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต เป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาและการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า รูปแบบการสอนซิปปา เป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝน รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง ตลอดทั้งฝึกตนเองให้มีวินัยและความรับผิดชอบในการทำงาน เป็นการให้ผู้เรียนได้ร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้เป็นอย่างมากขึ้น โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมด้วยความกระตือรือร้น มีจิตใจจดจ่อกับสิ่งที่เรียนรู้นั้นด้วยตนเองจนเกิดความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่และความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ การจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการสอนซิปปาสามารถสรุปได้ดังในแผนภาพ ดังต่อไปนี้

ภาพ 3 การจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการสอนซิปปลา
ที่มา : (ทีศนา แคมมณี, 2543, หน้า 13)

3. แนวคิดของรูปแบบการสอนซิปปา

1. แนวคิดสร้างสรรค์ความรู้

ปัจจุบันแนวคิดสร้างสรรค์สร้างความรู้เริ่มที่เป็นที่รู้จัก และนิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง ดังต่อไปนี้

วรรณทิพา รอดแรงคำ (2541, หน้า 7) กล่าวถึงแนวคิดสร้างสรรค์ความรู้ไว้ว่า เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าความรู้ ไม่ได้เกิดจากการรับรู้เพียงอย่างเดียวแต่เป็นการสร้างขึ้นโดยบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ และหน้าที่ของการรับรู้คือ การปรับตัวและประมวลประสบการณ์ทั้งหมด แต่ไม่ใช่เพื่อการค้นพบสิ่งที่เป็นจริง

ทิตนา แคมมณี (2542, หน้า 13 -15) ได้กล่าวถึงแนวคิดการสร้างสรรค์สร้างความรู้ไว้ว่า การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้ดี ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีโอกาสได้รับข้อมูล ประสบการณ์ใหม่ ๆ เข้ามา และมีโอกาสได้ใช้กระบวนการทางสติปัญญาของตนในการคิดค้นกรองข้อมูล ทำความเข้าใจข้อมูลเชื่อมโยงข้อมูล ความรู้ใหม่กับความรู้เดิม และสร้างความหมายของข้อมูลด้วยความรู้ของตนเอง กระบวนการสร้างสรรค์ความรู้นี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง อันจะส่งผลถึงความเข้าใจและการคงความรู้นั้น ดังนั้น การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างสรรค์สร้างความรู้ด้วยตนเองตามแนวคิดการสร้างสรรค์สร้างความรู้ จึงเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เสริมในการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้ชัดเจนขึ้น

สุนทร สุนันท์ชัย (2542, หน้า 16) ให้ความเห็นว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนรับรู้และเข้าใจซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของเขา ขึ้นอยู่กับการแปลความหมายของผู้เรียน เราไม่สามารถจะถ่ายทอดความรู้จากการสอนโดยตรงแต่เด็กจะต้องค้นพบความรู้ด้วยตัวของเขาเอง ซึ่งจะช่วยให้เด็กสร้างความรู้ใหม่ (สำหรับตัวของเขา) ขึ้นได้

เจดศักดิ์ ชุมนุม (2542, หน้า 9) กล่าวถึงแนวคิดการสร้างสรรค์สร้างความรู้ไว้ว่า เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่ไม่เคยอยู่ข้างนอก รอการค้นพบ แต่เป็นสิ่งหนึ่งของการสร้างสรรค์เองของผู้เรียนและเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมของมนุษย์ ซึ่งครุมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ความรู้

กรมวิชาการ (2543, หน้า 10 -11) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูผู้สอนตามแนวคิดการสร้างสรรค์สร้างความรู้ไว้ดังนี้

- 1.) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสังเกต สำรวจ เพื่อให้เห็นปัญหา
- 2.) มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เช่น แนะนำ ถามให้คิด เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบหรือสร้างความรู้ด้วยตนเอง
- 3.) ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการคิดค้นต่อ ๆ ไปให้มีการทำงานเป็นกลุ่มพัฒนาให้ผู้เรียนมีประสบการณ์กว้างไกล

4.) ประเมินความคิดรวบยอดของผู้เรียน และตรวจสอบความคิดและทักษะความคิดต่าง ๆ การปฏิบัติ การแก้ปัญหาและการพัฒนา การเคารพความคิดและเหตุผลของคนอื่น

ซาริณี ตริวรัญญู (2545, หน้า 50) เสนอแนวคิดการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดการสร้างแนวคิดการสรรค์สร้างความรู้เป็นแนวคิดที่เชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนสร้างขึ้นเองโดยอาศัยการทำความเข้าใจ การให้ความหมายกับเหตุการณ์ข้อมูลใหม่ โดยอาศัยความรู้เดิมกับกระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องในการสร้างความรู้โดยการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพื่อรับข้อมูลใหม่มาไตร่ตรองเพื่อพัฒนาความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วให้เป็นความรู้ใหม่ของตนเอง

จากแนวคิดการสรรค์สร้างความรู้ดังกล่าวสรุปได้ว่า เป็นแนวคิดที่เชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนมีบทบาทในการสร้างขึ้นด้วยตนเองโดยใช้กระบวนการทางด้านสติปัญญาและผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนโดยการจัดกิจกรรมเพื่อที่จะให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และเป็นการเชื่อมโยงความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

2. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้แบบร่วมมือ กระบวนการกลุ่ม
ทิสนา แคมมณี (2550, หน้า 143 -144) ได้กล่าวถึงกระบวนการกลุ่ม ดังนี้

2.1 หลักการ

กระบวนการกลุ่ม เป็นกระบวนการในการทำงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน และมีการดำเนินงานร่วมกัน โดยผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มต่างก็ทำหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม และมีกระบวนการการทำงานที่ดี เพื่อนำกลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกลุ่มที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางสังคม และขยายขอบเขตของกาเรียนรู้ให้กว้างขวางขึ้น

2.2 นิยาม

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม คือ การดำเนินการเรียนการสอนโดยผู้สอนให้ผู้เรียนทำ / กิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม พร้อมทั้งสอน / ฝึก / แนะนำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มที่ดีควบคู่กันไปกับการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์

2.3 ตัวบ่งชี้

1.) ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ / ทำงาน / ทำกิจกรรม ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

2.) ผู้สอนมีการฝึก / ชี้แนะ / สอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกลุ่มที่ดีในจุดใจจุดหนึ่งของกระบวนการ เช่น ในเรื่องบทบาทของผู้นำกลุ่ม บทบาทของสมาชิกกลุ่ม กระบวนการทำงานกลุ่ม องค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.) ผู้เรียนวิเคราะห์การเรียนรู้ของตนเองทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่เรียน และกระบวนการทำงานร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากนักจิตวิทยาการศึกษาและ นักการศึกษาหลายท่านพยายามพัฒนาการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกัน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

อาทซ์,และนิวแมน (Artzt, & Newman, 1990, pp. 448 – 449) ได้กล่าวถึงความหมายการเรียนรู้แบบร่วมมือว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นวิธีที่ผู้เรียน ร่วมกันแก้ปัญหา เป็นกลุ่ม ๆ โดยที่สมาชิกทุกคนต้องช่วยเหลือกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายเพื่อให้เกิดความรู้ และการแก้ปัญหา โดยมีครูเป็นผู้คอยช่วยเหลือให้ข้อมูลในการเรียนรู้ และตัวผู้เรียนเองจะเป็น แหล่งความรู้ซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

สลาวิน (Slavin. 1995, pp. 2 -7) ได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้แบบ ร่วมมือว่า เป็นวิธีการสอนที่สามารถนำไปใช้ได้หลายวิชา โดยการแบ่งนักเรียนออกเป็น กลุ่มย่อย ๆ มีสมาชิกในกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันไป มี 4 คน เป็นนักเรียนเก่ง 1 คน ปานกลาง 2 คน อ่อน 1 คน โดยที่นักเรียนในกลุ่มต้องรับผิดชอบงานในกลุ่มร่วมกัน โดยกลุ่ม จะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จ บรรลุจุดหมายร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มจะได้รับรางวัลร่วมกัน เมื่อกลุ่มทำคะแนนได้ถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้

สุมนททา พรหมบุญ (2541, หน้า 40) ได้ให้แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการเรียนที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน ให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกแต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และความสำเร็จของ กลุ่ม ทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งเป็น กำลังใจแก่กันและกัน สมาชิกแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองพร้อม ๆ กับการดูแลเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม ความสำเร็จของแต่ละบุคคลคือความสำเร็จของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้อง กับสุพล วังสินธ์ (2543, หน้า 9) ที่ให้แนวคิดไว้ว่า ความสำเร็จของแต่ละคนคือความสำเร็จของ กลุ่มความสำเร็จของกลุ่มคือความสำเร็จของทุกคน

จากความหมายข้างต้นที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นการ เรียนการสอนโดยเน้นความสำเร็จของกลุ่ม ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละกลุ่ม มีการคอย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งรับผิดชอบในการเรียนรู้ร่วมกัน อันจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายได้ ดังนั้น ความสำเร็จภายในสมาชิกกลุ่มก็คือความสำเร็จของคนทุกคนในสมาชิกกลุ่มเช่นกัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมในการเรียนรู้

แทตเชอร์,และคนอื่นๆ (Tatcher, et al, 1970, หน้า 695) กล่าวถึงความ พร้อมในการเรียนหมายถึงลักษณะที่ผู้กระทำมีความคล่องตัว กระตือรือร้น และความตั้งใจ ในการกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมที่ทำนั้นบรรลุผลสำเร็จ

สังัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 7 – 9) เชื่อว่า ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ ต้องมีวุฒิภาวะและมีความรู้พื้นฐานเพียงพอที่จะเรียนสิ่งใหม่ หากสิ่งหนึ่งสิ่งใดยังไม่พร้อม อาจทำให้การเรียนการสอนเป็นไปโดยไม่ได้ผลเท่าที่ควร

บันลือ พุททษวัน (2533, หน้า 6 – 7) กล่าวถึงสภาพการณ์ที่เด็กจะได้รับการสอนได้ดี มีข้อที่ควรพิจารณา ดังนี้

1.) องค์ประกอบของความพร้อมกาย ควรพิจารณาถึงความเจริญเติบโตทั้งน้ำหนัก ส่วนสูง ความคล่องแคล่วว่องไว การใช้กล้ามเนื้อและอวัยวะที่จะช่วยให้เกิดการปฏิบัติได้ดี

2.) องค์ประกอบของความพร้อมทางจิตใจหรือสติปัญญา ได้แก่ความสามารถในการจำทั้งสิ่งของ คำพูด หรือเรื่องราวและสถานที่ การตอบคำถาม การบอกลักษณะ อธิบาย หรือการเลียนแบบ การทำตามแบบต่าง ๆ รวมทั้งการใช้เชาว์ปัญญาด้วย

3.) องค์ประกอบของความพร้อมทางอารมณ์หรือสังคม ได้แก่ ความสามารถที่จะอยู่ร่วมเรียนร่วมเล่นกันได้ดี ไม่ยึดแย้งสิ่งของกัน มีอารมณ์ร่วมในการแสดงออกได้ดี

4.) องค์ประกอบของความพร้อมทางจิตวิทยา อันมีส่วนประกอบได้แก่ ความมีสมาธิที่ยาวนาน การรู้จักชี้แจง ความสนใจในการอ่านภาพ การเล่าและขยายเรื่องที่เล่า

5.) องค์ประกอบของความพร้อมทางพื้นฐานประสบการณ์ อันเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูจากปัญหาและสภาพแวดล้อม การใช้คำพูดและภาษา ความสัมพันธ์ของครอบครัว และความคุ้นเคยต่อวัตถุ สถานที่ และบุคคล เป็นต้น

ลัดดา สุขปรีดี (2533, หน้า 36) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมในการเรียนรู้ว่า เด็กจะเรียนได้ดีก็ต่อเมื่อเขาพร้อมที่จะเรียนสิ่งใหม่ หากสิ่งหนึ่งสิ่งใดยังไม่พร้อมทำให้การเรียนการสอนเป็นไปโดยไม่ได้ผลเท่าที่ควร

วาสนา แดงอ่อน (2535, หน้า 1) ได้กล่าวถึงความพร้อมว่า เป็นวุฒิภาวะทางสมองที่แสดงออกมาให้ปรากฏทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เห็นว่าพร้อมที่จะเรียน ความพร้อมในการเรียนของเด็กจะแสดงออกโดยเด็ก มีความสนใจที่ครูสอน มีความมั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก มีสมาธิ ฟังครูสอนแล้วรู้เรื่อง ตอบคำถามที่ครูถามได้และปฏิบัติตามคำสั่งได้ ความพร้อมในการเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ของเด็ก ถ้าเด็กยังไม่มีความพร้อมก็ไม่สามารถรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ เท่าเทียมกับเด็กวัยเดียวกัน

จากแนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมในการเรียนรู้ดังกล่าวสรุปได้ว่า ความพร้อม เป็นความรู้สึกพื้นฐานของแต่ละบุคคลรวมทั้งความสนใจในสิ่งที่จะเรียนรู้ก่อนจะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะมีความเจริญเติบโตไปตามประสบการณ์ วุฒิภาวะ และอารมณ์ เด็กจะเรียนรู้ได้ดีก็ต่อเมื่อเขาเกิดความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ซึ่งผู้เรียนที่สามารถเรียนรู้และรับรู้ได้เต็มที่ก็จะประสบผลความสำเร็จสูงสุด

4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้กระบวนการ

ทิตานา แซมมณี (2542, หน้า 20 - 24) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้กระบวนการไว้ว่าในอดีตที่ผ่านมาการศึกษา มักจะให้ความสำคัญกับเนื้อหาการเรียนรู้อย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอน ที่เน้นในด้านการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ กับวัดประเมินผลด้านเนื้อหา ความรู้ที่เรียนได้รับจากการสอนเป็นสำคัญซึ่งต่อมามองการศึกษาได้พบว่า การเรียนรู้เพียงเนื้อหาความรู้ไม่เป็นการเพียงพอแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ได้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทย เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา โดยมีนักการศึกษาที่ได้มองเห็นว่า เนื้อหาความรู้ในโลกนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและจะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้เรียนคงไม่สามารถที่จะเรียนรู้ได้หมด เขาจะต้องเลือกสรรสิ่งที่ตนสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ซึ่งเขาสามารถที่จะแสวงหาและศึกษาได้ด้วยตนเอง หากเขามีทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่จำเป็นแนวคิดในเรื่องการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการควบคู่ไปกับเนื้อหา ความรู้เป็นแนวคิดที่น่าส่งเสริมและฝึกฝนให้ผู้เรียนมีทักษะทางสติปัญญา หรือทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งมีจำนวนมาก เช่น ทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการสืบค้นแหล่งเรียนรู้ ทักษะการอ่าน ทักษะการฟัง ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการประมวลความรู้ ทักษะการศึกษาด้วยตนเอง ทักษะการคิดและกระบวนการคิดต่าง ๆ ทักษะการคิดเปรียบเทียบ จำแนก วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทักษะการจัดการ ทักษะการทำงานกลุ่ม เป็นต้น

ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา จึงควรให้ครอบคลุมการเรียนรู้ทั้งด้านเนื้อหา ความรู้ และทักษะกระบวนการทั้งหลาย ที่จะต้องใช้ในการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ด้วยตนเองและเน้นการฝึกฝน ทักษะกระบวนการทั้งหลายที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ตามแนวคิดของการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

ชนาธิป พรกุล (2544, หน้า 18) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า เราต้องสอนกระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่สอนเนื้อหาเพื่อที่เด็กจะสามารถนำเอากระบวนการที่ได้ไปหาความรู้ใหม่ได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้กระบวนการดังกล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่จะให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ เน้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ถึงกระบวนการและวิธีการที่จะให้คำตอบ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวของผู้เรียนเองโดยการนำเข้าสู่ซึ่งความรู้ สร้างความรู้ และแสดงออกมาซึ่งความรู้อีกเช่นกัน

5. แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้

ระบบการศึกษามีทั้งการเรียนการสอนและการปฏิบัติ หัวใจสำคัญก็คือต้องการให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ นั้นจะไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ เลย หากผู้เรียนไม่สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้น เป้าหมายหลักของการเรียนการสอนประการหนึ่ง คือ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ครั้งที่ 1 สู่การเรียน

ครั้งที่ 2 เพื่อนำไปใช้จริง การถ่ายโอนความรู้ จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ ซึ่งผู้รู้หลายท่านก็ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

อารี พันธุ์มณี (2534, หน้า 167) กล่าวว่า การถ่ายโอนการเรียนรู้ หมายถึง การที่บุคคลได้เรียนรู้อย่างหนึ่งมาก่อน ซึ่งความรู้เดิมที่เรียนรู้อาจมีผลต่อการเรียนรู้ใหม่หรือการกระทำกิจกรรมใหม่

ไพจิตร สะดวกการ (2539, หน้า 35) สรุปการถ่ายโอนการเรียนรู้ หมายถึง การนำความรู้ที่เรียนจากสถานการณ์หนึ่งไปใช้สถานการณ์อื่นที่มีบริบทต่าง ๆ กันกับสถานการณ์เดิมและการได้ความรู้ใหม่จากการบูรณาการความรู้เดิมกับข้อมูลใหม่

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542, หน้า 151) กล่าวว่า การถ่ายโอนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการนำประสบการณ์ที่เรียนรู้ในอดีตมาใช้สัมพันธ์กับสถานการณ์ใหม่ที่กำลังเรียนรู้อยู่ในปัจจุบัน ผลของการเรียนรู้จากอดีตจะมีผลต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งอาจเป็นการส่งเสริมหรือขัดแย้งก็ได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ดังกล่าวสรุปได้ว่า การที่บุคคลได้เรียนรู้สถานการณ์อย่างหนึ่งหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วความรู้นั้นยังส่งผลต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่โดยอาจเกิดจากการส่งเสริมของสถานการณ์เดิมและการได้ความรู้ใหม่หรือเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ก็ได้

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542, หน้า 11) ยังกล่าวถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความคล้ายคลึงของสิ่งที่เรียนรู้ กล่าวคือ อาจจะคล้ายกัน ในลักษณะของสิ่งเร้าหรือการตอบสนอง หรือมีกฎเกณฑ์ของเรื่องเก่าคล้ายกับเรื่องใหม่
2. การถ่ายโอนการเรียนรู้โดยอาศัยกฎเกณฑ์ เช่น นำหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น
3. การเรียนรู้เทคนิคในการเรียนว่าทำอย่างไร จึงจะเรียนรู้บทเรียนได้รวดเร็วขึ้น ในกรณีที่ไม่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเรื่องเก่า เช่น รู้จักวิธีผ่อนคลายความเครียดหรือความเมื่อยล้าในขณะที่กำลังเรียน
4. ผู้เรียนมีความสามารถรับรู้ในสิ่งนั้น ๆ ได้มากน้อยเพียงใด
5. ผู้เรียนต้องเรียนรู้หลักการต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ใหม่มีโอกาสสูงตามด้วย

สรุปแนวคิดของรูปแบบการสอนซิปปาทั้ง 5 แนวคิด กล่าวคือ ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีควรจะมีลักษณะดังนี้

1. ให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง
2. ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กัน
3. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และใช้ทักษะ กระบวนการต่าง ๆ

4. ให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหว เพื่อให้เกิดการตื่นตัวรับรู้เรียนรู้ได้ดี
5. ให้ผู้ได้นำความรู้ไปใช้ เพื่อให้การเรียนรู้เกิดประโยชน์และมีความหมายมากขึ้น

4. รูปแบบการสอนชิปปา

ทิตนา แชมมณี (2541, หน้า 25) ได้กล่าวถึงกระบวนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามรูปแบบการสอนชิปปา ประกอบด้วยขั้นต่างๆ ในการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

- 4.1 ขั้นนำ สร้างหรือกระตุ้นความสนใจ
- 4.2 ขั้นสอน จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ โดยกิจกรรมที่จัดควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) ช่วยให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง
- 2) ช่วยให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ ช่วยการเรียนรู้
- 3) ช่วยให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง
- 4) ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการควบคู่ไปกับผลงาน
- 5) ช่วยให้ผู้เรียนได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้

4.3 ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลจากกิจกรรม

- 1) วิเคราะห์ อภิปราย ผลงาน / ข้อความที่สรุปได้จากกิจกรรม
- 2) วิเคราะห์ อภิปรายกระบวนการเรียนรู้

4.4 ขั้นสรุปและประเมินผลการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

จากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 4 นั้นสามารถเขียนให้ชัดเจนได้ประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินการ 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ (ทิตนา แชมมณี, 2550, หน้า 283 - 284)

ขั้นตอนที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม ขั้นตอนนี้เป็นการดึงความรู้เดิมของผู้เรียนในเรื่องที่จะเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมของตน ซึ่งผู้สอนอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย

ขั้นตอนที่ 2 การแสวงหาความรู้ใหม่ ขั้นตอนนี้เป็นการแสวงหาข้อมูลความรู้ใหม่ของผู้เรียนจากแหล่งข้อมูลหรือแหล่งความรู้ต่างๆ ซึ่งครูอาจจัดเตรียมมาให้ผู้เรียนหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนแสวงหากันได้

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ขั้นตอนนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับข้อมูล ความรู้ที่หามาได้ผู้เรียนจะต้องสร้างความหมายของข้อมูล ประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่มในการอภิปรายและสรุปความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลนั้น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับความรู้เดิม

ขั้นตอนที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของตน รวมทั้งขยายความรู้

ความเข้าใจของตนให้กว้างขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้แบ่งปันความรู้ด้านความเข้าใจของตนเองแก่ผู้อื่น และได้รับประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจของผู้อื่นไปพร้อมๆ กัน

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและจัดระเบียบความรู้ ขั้นตอนนี้เป็นการสรุปความรู้ที่ได้รับทั้งการปฏิบัติ ทั้งความรู้เดิมและความรู้ใหม่และจัดสิ่งที่เรียนให้เป็นระบบระเบียบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย

ขั้นตอนที่ 6 การปฏิบัติและการแสดงผลงาน หากความรู้ที่ได้เรียนรู้มาไม่มีการปฏิบัติ ขั้นตอนนี้จะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสแสดงผลงานการสร้างความรู้ของตนให้ผู้อื่นรับรู้ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้ต่อยอดหรือตรวจสอบความเข้าใจของตนเองและช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ แต่หากมีการปฏิบัติตามข้อความรู้ที่ได้ ขั้นนี้จะเป็นขั้นปฏิบัติและมีการแสดงผลงานที่ได้ปฏิบัติด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการนำความรู้ความเข้าใจของตนไปใช้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความชำนาญความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหาและความจำในเรื่องนั้น ๆ

หลังจากประยุกต์ใช้ความรู้ อาจมีการนำเสนอผลงานจากการประยุกต์อีกครั้งก็ได้ หรือไม่มีการนำเสนอผลงานในขั้นตอนที่ 6 แต่นำมารวมแสดงในตอนท้ายหลังขั้นตอนของการประยุกต์ใช้ก็ได้เช่นกัน

ขั้นตอนที่ 1 - 6 เป็นกระบวนการสร้างความรู้ ซึ่งครูสามารถจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และฝึกฝนทักษะกระบวนการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขั้นตอนแต่ละตอนช่วยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมหลากหลาย ที่มีลักษณะให้ผู้เรียนได้มีการเคลื่อนไหวทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์และทางสังคมอย่างเหมาะสมอันจะช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัวสามารถรับรู้และเรียนรู้ได้อย่างดี จึงกล่าวได้ว่าขั้นตอนทั้ง 6 มีคุณสมบัติตามหลักการ CIPPA ส่วนขั้นที่ 7 เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ จึงทำให้รูปแบบนี้มีคุณสมบัติครบตามหลัก CIPPA

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้จึงสรุปได้ว่า รูปแบบการสอนซิปปา หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านสังคมและด้านอารมณ์ มีการทำงานที่เป็นระบบระเบียบจนสามารถให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ซึ่งทีศนา แชมมณี (2550, หน้า 283 - 284) ได้พัฒนาขึ้น ประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้นตอน คือ

1. การทบทวนความรู้เดิม ขั้นตอนนี้เป็นการดึงความรู้เดิมของผู้เรียนในเรื่องที่จะเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมของตน ซึ่งผู้สอนอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย

2. การแสวงหาความรู้ใหม่ ขั้นตอนนี้เป็น การแสวงหาข้อมูลความรู้ใหม่ของผู้เรียนจากแหล่งข้อมูลหรือแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งครูอาจจัดเตรียมมาให้ผู้เรียนหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนแสวงหากันได้

3. การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับข้อมูล ความรู้ที่หามาได้ ผู้เรียนจะต้องสร้างความหมายของข้อมูล ประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่มในการอภิปรายและสรุปความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลนั้น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับความรู้เดิม

4. ขั้นตอนแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม ขั้นตอนนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของตน รวมทั้งขยายความรู้ความเข้าใจของตนให้กว้างขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้แบ่งปันความรู้ด้านความเข้าใจของตนเองแก่ผู้อื่น และได้รับประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจของผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน

5. ขั้นตอนสรุปและจัดระเบียบความรู้ ขั้นตอนนี้เป็น การสรุปความรู้ที่ได้รับทั้งการปฏิบัติ ความรู้เดิม ความรู้ใหม่ และจัดสิ่งที่เรียนให้เป็นระบบระเบียบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย

6. ขั้นตอนปฏิบัติและการแสดงผลงาน หากความรู้ที่ได้เรียนรู้อาจไม่มีการปฏิบัติ ขั้นตอนนี้จะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสแสดงผลงานการสร้างความรู้ของตนให้ผู้อื่นรับรู้ ช่วยให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบความเข้าใจของตนเองและช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ แต่หากมีการปฏิบัติตามข้อความรู้ที่ได้ ขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นปฏิบัติและมีการแสดงผลงานที่ได้ปฏิบัติ

7. ขั้นตอนประยุกต์ใช้ความรู้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการนำความรู้ความเข้าใจของตนไปใช้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความชำนาญความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหาและความจำในเรื่องนั้น ๆ

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1. ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

นักเรียนจะสามารถที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนได้หลายรูปแบบโดยหลาย ๆ รูปแบบจะมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน คือ เพื่อที่จะให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งนักศึกษาได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ ดังนี้

ชนินทร์ชัย อินทราภรณ์, และคนอื่น ๆ (2540, หน้า 5) ได้กล่าวถึงความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่า เป็นความสำเร็จในด้านความรู้ ทักษะสมรรถภาพต่าง ๆ ของสมองหรือมวลประสบการณ์ทั้งปวงของบุคคลที่ได้รับการเรียนการสอนหรือผลงานที่นักเรียนได้จากการประกอบกิจกรรมส่วนหนึ่ง เช่น นักเรียนท่องสูตรเคมีในช่วงเวลาหนึ่ง นักเรียนคนนั้นสามารถจำได้เท่าใด ก็ถือว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ในสูตรเคมีสูตรนั้นมากเท่านั้น

ธารินี วิทยานิวรตน์ (2542, หน้า 11) ได้ให้ความหมายคำว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลที่เกิดจากการสอนหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งแสดงออกมา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย

สมสุข ศรีสุก (2542, หน้า 21) ได้ให้ความหมายคำว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความสำเร็จหรือความสามารถในการกระทำใดๆ ที่จะต้องอาศัยทักษะ หรือมีฉะนั้นก็ต้องอาศัยความรู้ในวิชาหนึ่งวิชาใดโดยเฉพาะ

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2543, หน้า 37) ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง พฤติกรรมด้านความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลเป็นสมรรถภาพทางด้านสมอง หรือสติปัญญาของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ

กูต (Good, 1959, p. 7) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความสามารถในการแสดงออกซึ่งความรู้และทักษะต่าง ๆ ที่ได้เรียนมาแล้ว

กูต (Good, 1973, p. 7) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลของการสะสมความรู้ความสามารถในการเรียนทุกด้านเข้าไว้ด้วยกัน

กูต (Good, 1973, p. 6) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง การเข้าถึงความรู้สึกหรือพัฒนาทักษะทางการเรียน ซึ่งโดยปกติพิจารณาจากคะแนนสอบการฝึกอบรมหรือคะแนนที่ได้จากงานที่ครูมอบหมายให้หรือทั้งสองอย่าง

จากที่กล่าวความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมาข้างต้นสรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง พฤติกรรมด้านความรู้ความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลที่แสดงออกถึงความสามารถในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

2. จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสติปัญญา หรือเรียกว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย ภัทรา นิคมมานนท์ (2543, หน้า 67 – 75) ได้จำแนกความสามารถออกเป็น 6 ระดับ จากความสามารถขั้นต่ำไปสูง ได้แก่

1. ความจำ (knowledge) คือ ความในการระลึกได้ถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เคยมีเคยประสบมา ความจำ คือ ความในการระลึกได้ถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน จะโดยวิธีใดก็ตาม เช่น จากการเรียนในห้องเรียน ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ เป็นต้น พฤติกรรมด้านความรู้ ยังจำแนกได้อีก 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1.1 ความรู้เฉพาะเรื่อง เช่น รู้คำศัพท์ และนิยาม คือ รู้ความหมายของคำ ชื่อสัญลักษณ์ การให้คำจำกัดความ

1.2 ความรู้ในการดำเนินการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับแบบแผน แนวโน้มและลำดับขั้น การจำแนกประเภท ความรู้เรื่องกฎเกณฑ์ ความรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธี

1.3 ความรู้รวบยอดในเรื่อง เป็นความรู้เกี่ยวกับหลักวิชา และการขยายหลักวิชา ทฤษฎี และโครงสร้าง

2. ความเข้าใจ (comprehension) คือ ความสามารถตั้งแต่ขั้นนี้ถึงขั้นประเมินผล ถือว่า เป็นความสามารถขั้นสติปัญญา ซึ่งเป็นผลเอาความรู้จากประสบการณ์ในขั้นความรู้ ความจำมาผสมจนกลายเป็นความชนิดใหม่ (ชวาล แพร์ตันกุล, 2520 หน้า 133) โดยมี 3 ลักษณะ คือ

2.1 การแปลความ (translation) เป็นความสามารถในการสื่อสารจากภาษาหนึ่ง หรือแบบฟอร์มหนึ่ง ไปสู่อีกแบบฟอร์มหนึ่ง

2.2 การตีความ (interpretation) เป็นการเอาผลจากการแปลความหลายๆ สิ่งมา ผสมผสาน เรียบเรียงเป็นความคิดใหม่อย่างมีความหมาย

2.3 การขยายความ (extrapolation) เป็นการขยายแนวคิดให้กว้างไกลไปจาก ข้อมูล อย่างสมเหตุสมผล ซึ่งต้องอาศัยทั้งการแปลความและการตีความประกอบกัน

3. การนำไปใช้ (application) คือ ความสามารถนำความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่ เรียนรู้มาแล้วไปแก้ปัญหาที่แปลกใหม่ หรือสถานการณ์ใหม่ที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน

4. การวิเคราะห์ (analysis) คือ ความสามารถแยกแยะเรื่องราวสิ่งต่างๆ ออกเป็น ส่วนย่อยๆ ได้ ทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์กันได้อย่างชัดเจน สามารถค้นหาความจริง ต่างๆ ที่ซ่อนแฝงในเรื่องนั้นๆ ได้ การวิเคราะห์ มี 3 ลักษณะ ได้แก่

4.1 วิเคราะห์ความสำคัญ เป็นความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบย่อยที่ รวมอยู่ในเรื่องราวนั้นๆ เพื่อชี้ให้เห็นมูลเหตุ ประเด็นเรื่องราวต่างๆ

4.2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นการพิจารณาหาความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบย่อยที่รวมอยู่ในเรื่องราวนั้นๆ ว่า มีความสัมพันธ์เกี่ยวพันกันในลักษณะใด อาจ เหมือนกัน แตกต่างกัน อะไรเป็นเหตุผลนั้น

4.3 วิเคราะห์หลักการ เป็นความสามารถในการค้นหาว่า การที่โครงสร้างและ ระบบของวัตถุ สิ่งของ เรื่องราวและการกระทำต่างๆ รวมกันอยู่ เพราะยึดหลักหรือแกนอะไร เป็นสำคัญ

5. การสังเคราะห์ (synthesis) คือ ความสามารถนำองค์ประกอบย่อย ใดๆ ต่าง ใดๆ ตั้งแต่ 2 สิ่งขึ้นไปมารวมเป็นเรื่องราวเดียวกัน เพื่อให้เห็นโครงสร้างที่ชัดเจน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่ แปลกใหม่ มีคุณค่า การสังเคราะห์ มี 3 ประเภท คือ

5.1 การสังเคราะห์ข้อความ เป็นความสามารถในการผสมผสานความรู้และ ประสบการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดเป็นข้อความ หรือผลผลิตใหม่ขึ้น อาจสังเคราะห์ โดยการพูด เขียน หรือสังเคราะห์จากรูปภาพ

5.2 การสังเคราะห์แผนงาน เป็นความสามารถในการกำหนดแนวทางวางแผน เขียนโครงการต่างๆ ล่วงหน้าขึ้นมาใหม่

5.3 การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการนำเอาความสำคัญ และหลักการต่างๆ มาผสมผสานให้เป็นเรื่องเดียวกัน ทำให้เกิดสิ่งสำเร็จรูปหน่วยใหม่ที่มีความสัมพันธ์แปลกไปจากเดิม เกิดเป็นเรื่องราวใหม่ และแนวคิดใหม่ที่มีประสิทธิภาพ

6. การประเมินค่า (evaluation) คือ ความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับคุณค่าของเนื้อหาและวิธีการต่างๆ โดยสรุปอย่างมีลักษณะที่ว่า เหมาะสม มีคุณค่า ดี เลว การประเมินค่าต้องอาศัยเกณฑ์ประกอบการตัดสินใจ มี 2 ลักษณะ คือ

6.1 การตัดสินใจโดยอาศัยข้อเท็จจริง หรือเกณฑ์ภายในเนื้อเรื่องเป็นเกณฑ์ที่อาศัยความถูกต้องของเนื้อหา นั่นๆที่ปรากฏอยู่

6.2 การตัดสินใจโดยอาศัยเกณฑ์ภายนอก เป็นเกณฑ์ที่ไม่ได้ปรากฏตามเนื้อเรื่องนั้น ๆ

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คือ การพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสติปัญญาและด้านความสามารถให้เกิดความสามารถ 6 ชั้น คือ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

3. องค์ประกอบของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ในการจัดการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัตถุประสงค์ทางการศึกษา กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามส่วนดังกล่าว จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไรก็ชัด ยากที่จะแยกออกจากกันได้ ดังนั้น การวัดผล ซึ่งหมายถึง กระบวนการกำหนดตัวเลขหรือสัญลักษณ์ให้บุคคล สิ่งของหรือเหตุการณ์อย่างมีกฎเกณฑ์ การวัดผลของการวัด จึงมีองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์จรรยา, 2543, หน้า 5)

1. ปัญหา หรือสิ่งที่วัด

2. เครื่องมือวัดหรือเทคนิควิธีในการรวบรวมข้อมูล

3. ข้อมูลเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพ หากเป็นข้อมูลเชิงจำนวน จะต้องมีการนับจำนวนและหน่วยวัด หากเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพจะต้องมีรายละเอียดที่แสดงคุณลักษณะไม่ใช่ตัวเลข

การวัดไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพก็ใช้เครื่องมือวัด ได้แก่ แบบทดสอบ การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ ส่วนการประเมินผล หมายถึง การตัดสินใจคุณค่า หรือการตีราคาข้อมูลที่ได้จากการวัด โดยการเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่น การประเมินผลจึงมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ ข้อมูล เกณฑ์ และการตัดสินใจคุณค่าหรือการตัดสินใจ (พิชิต ฤทธิ์จรรยา, 2543, หน้า 8)

ในการประเมินผลนั้นสามารถจำแนกประเภทในการประเมิน ได้แก่

1. จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 การประเมินผลก่อนเรียน (pre – evaluation) มีจุดมุ่งหมายตรวจสอบความรู้พื้นฐาน และทักษะของผู้เรียนว่า มีความรู้เพียงพอที่จะเรียนต่อในรายวิชาใหม่ หรือเนื้อหาใหม่หรือไม่ ถ้ามีความรู้ไม่เพียงพอจะต้องปรับพื้นฐานให้กับผู้เรียนให้เพียงพอในการเรียนเนื้อหาใหม่ การสอบก่อนเรียนไม่ใช้การสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เพราะครูยังไม่ได้ทำการสอนเนื้อหา แต่เป็นการสอบเพื่อวินิจฉัย ที่จะช่วยให้ครูทราบพื้นฐานของผู้เรียน และช่วยให้ครูวางแผนการสอนได้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน และเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกวิธีเรียน

1.2 การประเมินผลระหว่างเรียนหรือประเมินความก้าวหน้า (formative evaluation) มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบผู้เรียนว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด หากพบข้อบกพร่อง ก็หาแนวทางปรับปรุงแก้ไข โดยอาจจัดการสอนซ่อมเสริมให้แก่ผู้เรียน การประเมินระหว่างเรียนนี้ เป็นการทดสอบย่อย ในเนื้อหาที่เรียนเท่านั้น เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของการเรียน ว่าผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ครูผู้สอนต้องปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรอย่างไร

1.3 การประเมินผลรวม (summative evaluation) เป็นการวัดประเมินเมื่อผู้เรียนได้เรียนจบเนื้อหาที่ครูผู้สอนได้กำหนดไว้ในแต่ละวิชา อาจเป็นปลายภาคเรียนแต่ละภาค หรือในระหว่างภาคเรียน เป็นการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียน ในเรื่องต่างๆ ของครูผู้สอน โดยเฉพาะการให้ระดับคะแนนแก่ผู้เรียน ควรตัดสินได้ – ตก ผ่าน – ไม่ผ่านเกรดอะไร

ไพศาล หวังพานิช (2546, หน้า 28) ได้มีการจำแนกการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การวัดผลแบบอิงเกณฑ์ เป็นการวัดความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนเปรียบเทียบกับเป้าหมาย ว่าได้ระดับตามที่ต้องการหรือไม่
2. การวัดผลแบบอิงกลุ่ม เป็นการวัดความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนเปรียบเทียบกับนักเรียน เพื่อสรุปผลการเรียน

การวัดผลประเมินผลหรือการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ เพราะสามารถทำให้ทราบถึงผลการเรียนที่เกิดจากการสอนว่า นักเรียนได้รับความรู้มากน้อยเพียงใด หรือผลที่ได้รับจากการสอบของนักเรียนได้ร้อยละตรงตามที่เป้าหมายกำหนดไว้หรือไม่ และประโยชน์ของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถทำให้ครูผู้สอนนำผลที่ได้มาปรับปรุงพัฒนา เนื้อหา หรือกระบวนการเรียนให้ดียิ่งขึ้น ฉะนั้นการวัดผลสัมฤทธิ์ต้องวัดทั้งก่อนเรียนระหว่างเรียนหลังเรียนและวัดผลปลายปี เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน โดยในการตัดสินการวัดสามารถเปรียบเทียบได้กับเป้าหมาย เรียกว่า วัดผลแบบอิงเกณฑ์ หรือ เปรียบเทียบกับความรู้ของนักเรียน เรียกว่า การวัดผลแบบอิงกลุ่ม

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต้องประกอบไปด้วย การวัดและการประเมินผล ซึ่งทั้งสองอย่างนั้นจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ทราบถึงผลการเรียนที่เกิดหลังจากการสอนและได้รู้ถึงผลของการสอบว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ พร้อมทั้งสามารถทำให้ครูรู้ถึงจุดบกพร่องและนำไปปรับปรุงพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

4. ลักษณะของแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เป็นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ด้านความรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์และการประเมินชิ้นงาน ลักษณะของแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ แบบทดสอบ แบบสังเกต แบบประเมินคุณภาพ ชวาล แพร์ตกุล (2520, หน้า 112) ได้ให้ความหมายของแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ ว่า เป็นแบบทดสอบที่วัดความรู้ ทักษะ และสมรรถภาพสมองด้านต่างๆ ที่เด็กได้รับจากประสบการณ์ทั้งปวง ทั้งจากทางโรงเรียนและที่บ้าน สำหรับในโรงเรียนแล้วแบบทดสอบประเภทผลสัมฤทธิ์มุ่งที่วัดความสำเร็จในวิชาการเป็นส่วนใหญ่และยาวดี วิบูลย์ศรี (2540, หน้า 28) ได้สรุปแนวคิดถึงแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์เป็นแบบทดสอบวัดความรู้เชิงวิชาการ มักใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เน้นการวัดความรู้ ความสามารถจากการเรียนรู้ในอดีต หรือสภาพปัจจุบันของแต่ละบุคคล

ลักษณะหรือรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนจะนิยมใช้รูปแบบในการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนมี 3 รูปแบบ (รวีวรรณ ศรีศรีรามครัน, 2545, หน้า 242 – 245)

1. ประเมินผลเพื่อวินิจฉัย (diagnostic evaluation) ผู้สอนนิยมใช้ก่อนสอน เพื่อประเมินและวินิจฉัยความสามารถของผู้เรียน ความสนใจ ทักษะคิด ความคิดเห็น หรือทักษะของผู้เรียน จุดประสงค์การประเมินในลักษณะนี้เป็นการพิจารณาระดับความสามารถของผู้เรียนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง รูปแบบต่างๆ ได้แก่ การสังเกต การพูดคุย หรือการสอบถาม สำหรับรูปแบบที่ยากขึ้นไปและต้องใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบมาตรฐานแบบทดสอบโดยทั่วๆ ไปที่ครูสร้างขึ้น

2. ประเมินผลย่อยระหว่างเรียน (formative evaluation) เป็นการประเมินผลความรู้ ความสามารถ ทักษะของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอนในส่วนย่อยๆ เพื่อให้ผู้เรียนและผู้สอนทราบผลการประเมินเพื่อนำข้อมูลมาพิจารณาผลของความก้าวหน้าในการเรียนรู้และอีกจุดประสงค์หนึ่งเพื่อให้ผู้สอนปรับกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาความสนใจ และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน

3. ประเมินผลรวมเมื่อสิ้นสุดการเรียน (summative) เป็นการประเมินผลเพื่อพิจารณาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของผู้เรียน ด้านความรู้ ความเข้าใจเนื้อหาวิชา ทักษะความสามารถในด้านต่างๆ โดยให้ทำแบบทดสอบ การเขียนคำตอบ เป็นการพิจารณาขั้นสุดท้าย รวมทั้งการใช้แบบทดสอบมาตรฐานสำหรับการให้คะแนน เพื่อพิจารณาระดับ

ความสามารถ เป็นการประเมินเพียงครั้งเดียวสามารถใช้ผลของการประเมินเพื่อวิเคราะห์ปัญหาการเรียนการสอนวิเคราะห์แบบทดสอบที่ใช้ว่ามีค่าความยากง่าย เหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่ รวมถึงการพิจารณาผลสำเร็จในการสอนของผู้สอนด้วย

การพิจารณาแบบทดสอบที่ดี จะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มีความเที่ยงตรง (validity) แบบทดสอบไม่ว่าลักษณะใดก็ตาม ต้องสร้างแบบทดสอบให้มีความเที่ยงตรงสูงและสามารถใช้แบบทดสอบความสามารถในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้โดยเฉพาะตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด ถ้าแบบทดสอบได้วัดความสามารถของผู้เรียนได้หลายๆ ด้านในเวลาเดียวกัน เป็นทดสอบที่ไม่มีความเที่ยงตรง

2. มีความเชื่อมั่น (reliability) แบบทดสอบที่มีความเชื่อมั่นสูง จะมีความเที่ยงตรงได้ เมื่อนำแบบทดสอบไปใช้ทดสอบบุคคลกลุ่มเดียวกันในต่างวาระและโอกาส ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน และโอกาสต่างกัน แต่ไม่มีความรู้เพิ่มเติม แสดงว่าแบบทดสอบนั้นไม่มีความเชื่อมั่น

3. เหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ (usability) หมายถึง แบบทดสอบนั้นมีความเหมาะสมหลายด้าน เช่น ความยาก – ง่าย จำนวนข้อสอบ การให้คะแนน เวลาที่ใช้สอบเหมาะสม

4. มีอำนาจจำแนก (discrimination) แบบทดสอบที่ดีจะต้องสามารถจำแนกผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันให้อยู่เป็นกลุ่มที่มีระดับความรู้ใกล้เคียงกันได้ คือ ผู้เรียนดีจะอยู่ในกลุ่มผู้เรียนดี ผู้เรียนอ่อนจะอยู่ในกลุ่มผู้เรียนอ่อน จะเรียกได้ว่า แบบทดสอบนั้นมีอำนาจจำแนกสูงสรุปได้ว่า ลักษณะของแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีหลายชนิด เช่น แบบทดสอบ แบบสังเกต การสัมภาษณ์ แบบประเมินคุณภาพ ซึ่งแต่ละชนิดต้องเลือกใช้ให้ถูกต้องตามความต้องการและความเหมาะสมของวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้ และแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ จะมีประสิทธิภาพมีคุณภาพได้นั้นก็ต้องผ่านการทดลองใช้และผ่านการตรวจจากผู้เชี่ยวชาญว่าตรงตามเนื้อหาที่ต้องการวัดหรือไม่ โดยการวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรง ความเชื่อมั่น ความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้และค่าอำนาจจำแนก จึงนำไปใช้จริงตามลักษณะการนำแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ ลักษณะ คือ ประเมินผลเพื่อวินิจฉัยประเมินผลย่อยระหว่างเรียนและประเมินผลรวมเมื่อสิ้นสุดการเรียน

5. วิธีวัดและการสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จะวัดตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ส่วนใหญ่จะวัดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ คือ การสอบ ซึ่งเป็นที่นิยมมากที่สุด (พร้อมพรรณ อุดมสิน, 2544, หน้า 28 - 33) แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

1. การสอบปากเปล่า (oral test) โดยการสัมภาษณ์ กรรมการเตรียมคำถามล่วงหน้า และปรึกษากันก่อนว่าจะให้คะแนนเท่าไร อย่างไร ประโยชน์เพื่อการสอบคัดเลือกคนเข้าทำงาน เพื่อดูเจตคติความสามารถ ข้อดี คือสามารถซักถามได้รายละเอียด ดัดแปลงคำถาม

ได้เหมาะสม คำถามยืดหยุ่น ไม่ตายตัว ข้อเสีย จะให้ได้ผลไม่เหมือนกันในแต่ละคนเนื่องจากความกล้าหรือไม่กล้าของผู้ตอบ บางครั้งอาจจะไม่ได้คำตอบเลย การสัมภาษณ์จึงไม่ค่อยมีความเที่ยงตรง

2. การสอบโดยการเขียน (written test) ผู้สอนเป็นผู้ที่ออกข้อสอบได้ดีที่สุด ผู้สอนต้องรู้เทคนิคการสร้างข้อสอบ ยึดสาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ข้อสอบที่ครูสร้างขึ้น มี 2 แบบ คือ ข้อสอบแบบอัตนัยและข้อสอบแบบปรนัย

ข้อสอบแบบอัตนัย เป็นแบบทดสอบที่กำหนดปัญหา หรือคำถามให้ผู้ตอบแสดงความรู้ ความเข้าใจ และความคิด ตั้งแต่กว้างจนถึงแคบ หรือเฉพาะเจาะจงตามแบบที่กำหนด ข้อสอบแบบอัตนัยสามารถวัดได้หลายๆ ด้านในแต่ละข้อ ได้แก่ วัดความสามารถในการใช้ภาษา วัดความคิด

ลักษณะและหลักในการข้อสอบอัตนัย ได้แก่ คำถามควรใช้ภาษาที่ชัดเจน เข้าใจง่าย ออกข้อสอบให้ตรงจุดมุ่งหมายและเนื้อหา ไม่ควรให้เลือกตอบบางข้อ เพราะบางข้อยากง่ายไม่เท่ากัน ทำให้เกิดความเสียเปรียบเกิดความเสียเปรียบ จำนวนข้อสอบควรพอเหมาะกับเวลา กำหนดเวลาสอบไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ผู้สอบมีเวลาเตรียมตัวเต็มที่ การออกข้อสอบหลายๆ ข้อ มีทั้งข้อยากและข้อง่าย เพื่อให้ข้อสอบมีความเที่ยง ไม่ควรออกข้อสอบที่วัดความจำอย่างเดียว ควรวัดความเข้าใจและนำไปใช้ด้วย ข้อสอบควรเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน เขียนคำสั่งให้ชัดเจนและระบุคะแนนในแต่ละข้อและในแต่ละส่วนของข้อหนึ่ง ๆ และไม่ควรรอกข้อสอบแบบเปิดหนังสือตอบ ควรเป็นข้อสอบวัด การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ข้อดีและข้อเสียของข้อสอบแบบอัตนัย

ข้อดี ได้แก่ สามารถทดสอบความสามารถบางอย่างได้อย่างเที่ยงตรง และเปิดโอกาสให้แสดงความสามารถในการเขียน เพื่อแสดงความคิด สะดวกในการออกข้อสอบ การพิมพ์ หรือเขียน ข้อสอบ ให้เสรีภาพแก่ผู้สอบในการตอบคำถาม ส่งเสริมความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และส่งเสริมให้ผู้เรียนแสดงออกโดยการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง

ข้อเสีย ได้แก่ มีความเที่ยงต่ำ เพราะเป็นข้อสอบที่สั้น และมีจำนวนน้อยข้อ มีความตรงต่ำ ข้อสอบมีความเที่ยงได้ แต่ไม่มีความตรง แต่จะมีความตรงปราศจากความเที่ยงไม่ได้ เนื่องจากข้อสอบแบบอัตนัยเนื้อหาได้น้อย จึงทำให้ข้อสอบมีความตรงด้านเนื้อหาต่ำ และมีประโยชน์ใช้สอยต่ำ คือตรวจข้อสอบลำบาก ต้องเสียเวลาและพลังงานมาก

ข้อสอบแบบปรนัย คือ ข้อสอบที่มีคำตอบไว้แล้วผู้สอบต้องตัดสินใจเลือกข้อความที่ต้องการหรือพิจารณาข้อความที่ให้ไว้ว่าถูกหรือผิด ข้อสอบชนิดนี้แบ่งเป็นแบบถูกผิด แบบเติมคำ แบบจับคู่ แบบจัดลำดับ และแบบเลือกตอบ

การสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ นิยมเป็นข้อสอบแบบปรนัย และเป็นข้อสอบแบบเลือกตอบ โดยมีข้อดี ดังนี้

ข้อดี ได้แก่ วัดได้หลายด้าน หมายความว่า สามารถวัดผลผลิตผลของการเรียนรู้ได้หลายอย่าง ตั้งแต่พฤติกรรมพุทธิพิสัยขั้นต้น ได้แก่ ความรู้ ความจำ ไปจนกระทั่งพุทธิพิสัยขั้นสูง ได้แก่ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล ข้อสอบแบบนี้มีโอกาสเดาถูกได้น้อย เป็นผลทำให้ข้อสอบมีความตรง สูงกว่าข้อสอบแบบถูก – ผิด ด้วยเหตุนี้ทำให้ข้อสอบมาตรฐานมีรูปเป็นข้อสอบแบบเลือกตอบเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากข้อสอบแบบนี้สามารถวัดพฤติกรรมได้หลายด้าน เช่น วัดการระลึกได้ การนำเอากฎเกณฑ์ไปใช้ การหาข้อสรุป เป็นต้น ผลจากการข้อสอบสามารถวัดได้หลายด้าน ทำให้ข้อสอบมีความตรง คือสามารถวัดได้หลายด้านทำให้ข้อสอบมีความตรง คือ ข้อสอบสามารถวัดในสิ่งที่เราต้องการจะวัด ข้อสอบแบบนี้จะออกให้ง่ายหรือยากก็ได้ จึงสามารถใช้ทดสอบกับผู้เรียนได้ทุกระดับชั้น ข้อสอบแบบนี้เหมาะที่จะใช้เพื่อการวิเคราะห์ข้อสอบ สามารถวิเคราะห์หาความยากง่ายของข้อสอบ หาประสิทธิภาพของตัวหลอกล่อ หาอำนาจจำแนกของ ข้อสอบ ผลการวิเคราะห์จะทำให้ปรับปรุงข้อสอบให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ข้อสอบแบบนี้มีความเที่ยงธรรมและมีความเป็นปรนัยในการตรวจคะแนนและสามารถตรวจด้วยเครื่องจักรได้อีกด้วยข้อสอบแบบนี้เลือกตอบดีกว่าข้อสอบแบบเติมคำ ในแง่ที่ทำให้เกิดปัญหา ก่าความหมดไป เพราะมีคำตอบให้เลือกและเลือกข้อที่ดีที่สุดหรือถูกที่สุด ข้อสอบแบบนี้สามารถใช้แผนผัง รูปภาพ กราฟ เป็นตัวปัญหาได้ง่าย ทำให้ ผู้เรียนไม่เบื่อบเวลาตอบ ผู้ออกข้อสอบไม่ต้องกังวลลักษณะที่เป็นเอกพันธ์ (homogeneous) ของเนื้อหาเหมือนข้อสอบแบบจับคู่ เพราะข้อสอบแบบเลือกตอบสามารถออกให้ข้อความสั้นสุดในตัวเองในข้อสอบแต่ละข้อ และเนื่องจากข้อสอบนี้จำเป็นต้องมีตัวหลอกล่อ จึงทำให้สามารถวินิจฉัยได้ว่า นักเรียนมีความบกพร่องหรือไม่เข้าใจวิชาที่เรียนอย่างไรบ้าง

ข้อเสีย ได้แก่ ข้อสอบแบบนี้เป็นข้อสอบที่สร้างยาก ผู้ออกข้อสอบจะต้องเขียนตัวเลือกตอบไม่น้อยกว่า 3 ตัวเลือกในแต่ละข้อ ตัวหลอกล่อหรือตัวลวงนี้จะต้องมีท่าว่าจะถูกแต่ที่แท้จริงนั้นผิด ถ้าหากเขียนตัวหลอกล่อไม่ดี ก็จะทำให้ข้อสอบนั้นง่ายเกินไปและจะง่ายต่อการเดาคำตอบ เสียเวลาในการสร้างข้อสอบ เพราะเป็นข้อสอบที่ออกยาก ไม่เหมาะที่จะสร้างข้อสอบเลือกตอบเพื่อวัดผลการเรียนของนักเรียนที่มีจำนวนน้อย ไม่เหมาะที่จะวัดทักษะในการคำนวณ เพราะสามารถที่จะคิดย้อนกลับไปหาคำตอบได้ ข้อสอบนี้ไม่เหมาะที่จะนำมาวัดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ข้อสอบแบบเลือกตอบไม่สามารถรวบรวมความคิดการเสนอความคิดเห็นและทักษะในการเขียน ผู้เรียนอาจได้คะแนนจากการเดา เป็นข้อสอบที่ตอบได้น้อยข้อในเวลาที่กำหนด ข้อสอบแบบเลือกตอบสร้างยาก และใช้กันมาก ผู้ออกข้อสอบจึงวัดเพียงความรู้ ความจำ

จากการทดสอบผู้สอนสามารถสร้างได้ตรงตามจุดมุ่งหมายตรงตามจุดประสงค์ของการเรียน สามารถนำผลของการทดสอบมาใช้ในการประเมินค่าได้อย่างรวดเร็วสะดวกเก็บรักษา

แบบทดสอบหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วยตนเอง (รวิวรรณ ศรีครามครัน, 2545, หน้า 242) โดยจัดแบบทดสอบเป็นแบบทดสอบปรนัยและอัตนัย หรือรวมกันทั้งสองรูปแบบในแบบทดสอบเดียวกันในรูปแบบที่สร้างอาจประกอบด้วย การเขียนความเรียง การเติมคำในช่องว่าง การให้ผู้เรียนเลือกตอบ ถูก - ผิด หรือ จริง - เท็จ การให้เลือกตอบ การจับคู่ การตรวจเช็ครายการ การใช้แบบสอบถาม การใช้มาตราส่วนประเมินค่า

รวิวรรณ ศรีครามครัน (2545, หน้า 235) ได้เสนอวิธีการวัดผลสัมฤทธิ์ เพื่อนำมาประเมินกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

1. การให้เขียนรายงาน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนลักษณะกลุ่มหรือรายบุคคลจะต้องวางแผน และดำเนินการเขียนรายงานตามที่คุณสอนมอบหมาย การประเมินผลในลักษณะนี้ผู้สอนอาจจะประเมินผลด้วยตนเองหรือผู้เรียนประเมินผลงานของตนเอง ร่วมกับเพื่อนในห้องเรียนในกลุ่ม หรือร่วมกับผู้สอนได้
2. การให้รายงานด้วยคำพูด เป็นการเขียนรายงานที่สรุปรายงานชั้นเรียนด้วยปากเปล่า เป็นการพิจารณาความสามารถของผู้เรียนในด้านการสื่อความหมาย ลักษณะท่าทาง เช่น การโต้ว่าที่ การตอบคำถามครู
3. การใช้แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือวัดความสามารถในการเรียนรู้ และทัศนคติของผู้เรียน ซึ่งนำมาใช้ก่อนการเรียน ระหว่างการเรียน และหลังการเรียน เป็นเครื่องมือที่ผู้สอนสร้างให้ตรงกับจุดประสงค์การเรียนรู้ในหัวข้อเรื่องนั้นๆ ในแบบทดสอบจะมีคำแนะนำ มีการกำหนดคะแนน ซึ่งผลต้องแจ้งให้ผู้เรียนทราบเพื่อเป็นข้อมูลว่า ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาหมากน้อย เพียงใด
4. การประเมินผลกิจกรรมผู้เรียน หากจุดประสงค์ระบุพฤติกรรมที่สังเกตได้ การประเมินก็ควรเน้นที่พฤติกรรมของผู้เรียน เช่น ความสามารถในการวาดภาพ การจัดนิทรรศการ ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดระดับความสามารถและผลงานที่ผู้เรียนทำตามที่คุณสอนกำหนดในจุดประสงค์การเรียนรู้
5. การให้การบ้าน เป็นการมอบหมายงานให้ผู้เรียนทำเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียน ดังนั้นผู้สอนต้องคอยติดตามให้ผู้เรียนทำการบ้านให้เสร็จ และส่งงานทุกครั้ง ซึ่งทำให้ผู้สอนทราบความสามารถ และระดับความสามารถในการเรียนของผู้เรียน
6. การสังเกต เป็นวิธีการประเมินความสามารถของผู้เรียนได้ประการหนึ่ง แต่มีข้อจำกัดในด้านความเชื่อมั่น และความเที่ยงตรง เนื่องจากมีความสำคัญของการสังเกตในด้านต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การสังเกตการทำงาน การตอบคำถาม ความสนใจของนักเรียน

ในการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์จะมีคุณภาพได้นั้นจะต้องอาศัยหลักการสร้างที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งกรอนลันด์ (Gronlund, 1993, pp. 8 - 11) ได้ให้หลักการสร้างไว้ดังนี้

1. ต้องนิยามพฤติกรรมหรือผลการเรียนรู้ที่ต้องการจะวัดให้ชัดเจน โดยกำหนดในรูปของจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียนด้วยคำที่เฉพาะเจาะจงสามารถวัดและสังเกตได้
2. ควรสร้างแบบทดสอบวัดให้ครอบคลุมผลการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้ทั้งหมด ทั้งในระดับความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้และระดับที่ซับซ้อนมากขึ้น
3. แบบทดสอบที่สร้างขึ้นควรจะวัดพฤติกรรมหรือผลการเรียนรู้ที่เป็นตัวแทนของกิจกรรมการเรียนรู้ โดยจะต้องกำหนดตัวชี้วัด และขอบเขตของผลการเรียนรู้ที่จะวัดแล้วจึงเขียนข้อสอบตามตัวชี้วัดจากขอบเขตที่กำหนดไว้
4. แบบทดสอบที่สร้างขึ้น ควรประกอบด้วยข้อสอบชนิดต่าง ๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการวัดพฤติกรรมหรือผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้มากที่สุด
5. ควรสร้างแบบทดสอบโดยคำนึงถึงแผนหรือวัตถุประสงค์ของการนำผลการทดสอบไปใช้ประโยชน์ จะได้เขียนข้อสอบให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และทันสมัยตามแผนที่กำหนดไว้เช่น การใช้แบบทดสอบก่อนการเรียนการสอน สำหรับตรวจสอบพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนเพื่อการสอนซ่อมเสริม และการใช้แบบทดสอบหลังการเรียนการสอน เพื่อตัดสินผลการเรียน
6. แบบทดสอบที่สร้างขึ้นต้องทำให้การตรวจคะแนนไม่ความคลาดเคลื่อนจากการวัดจากวิธีการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นการวัดทางด้านความรู้ที่เกิดจากสติปัญญา หรือการวัดพฤติกรรมทางด้านพุทธิพิสัยนั้น สามารถวัดได้จากการสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประเมินชิ้นงาน เครื่องมือที่ใช้ในการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ได้แก่ แบบทดสอบ แบบสังเกต แบบประเมินคุณภาพ ซึ่งแบบทดสอบนั้น มี 2 แบบได้แก่แบบทดสอบอัตนัย และปรนัย แต่แบบทดสอบที่วัดได้เที่ยงตรงมากที่สุด ได้แก่ แบบทดสอบปรนัย ซึ่งในการออกข้อทดสอบควรวัดทั้งความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ นักเรียนในระดับสูงควรเพิ่มการวัดด้านความคิดวิเคราะห์

ในส่วนพฤติกรรมด้านความรู้ที่ต้องการนั้น ต้องจำแนกแยกย่อยตามทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ถ้าเป็นการวัดความรู้ พุทธิพิสัย ตามทฤษฎีของบลูม (Bloom, 1975, p. 2) ก็จะมีจำแนกพฤติกรรมออกเป็น 6 ระดับ คือ

1. ความรู้ ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึงการจำได้หรือระลึกได้
2. ความเข้าใจ ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงว่าสามารถอธิบายได้ ขยายความด้วยคำพูดของตนเอง
3. การนำไปใช้ ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงว่า สามารถนำความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ และที่แตกต่างจากสถานการณ์เดิมได้

4. การวิเคราะห์ ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงแยกสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนย่อย ๆ ได้อย่างมีความหมาย และเห็นความสัมพันธ์ของส่วนย่อย ๆ เหล่านั้นด้วย
  5. การสังเคราะห์ ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงถึงความสามารถในการรวบรวมความรู้ และข้อมูลต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างมีระบบ เพื่อให้ได้แนวทางใหม่ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้
  6. การประเมินค่า ได้แก่ พฤติกรรมความรู้ที่แสดงความสามารถในการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือทางเลือกได้อย่างถูกต้อง
- สรุปได้ว่า วิธีวัดและการสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะต้องคำนึงถึงจุดประสงค์จุดมุ่งหมายของการเรียนที่ครอบคลุมถึงพฤติกรรมในการเรียนตามเป้าหมายทางการศึกษา มีการวิเคราะห์ข้อสอบเพื่อหาค่าความยากง่าย ค่าอำนาจจำแนก ความเชื่อมั่นของข้อสอบ เพื่อปรับปรุงแก้ไขตามผลการวิเคราะห์นั้นแล้วจัดทำแบบทดสอบเพื่อจะนำไปใช้ได้เหมาะสมและได้ผลจริงตามคุณภาพทางการศึกษา
- ดังนั้น สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงให้คำนิยามของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ ความสามารถเรื่องเบญจศีล ที่ได้จากการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งวัดได้จากคะแนนที่นักเรียนตอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

เจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา

1. ความหมายของเจตคติ

เจตคติ (attitude) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "aptus" แปลว่า โน้มเอียงเหมาะสมและตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อานว่า เจ-ตะ-คะ-ติ หมายถึง ท่าทีความรู้สึก แนวความคิดเห็นของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งได้มีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาให้ความหมายไว้แตกต่างกัน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

พงษ์ศิริ ทิพย์โภชนา (2535, หน้า 19) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ หรือความพร้อมของบุคคลที่มีต่อประสบการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ

บุญเรียง ขจรศิลป์ (2539, หน้า 78) และพรณี ชูทัยเจนติ (2538, หน้า 288) ได้ให้ความหมายของเจตคติที่สอดคล้องกันสรุปได้ว่า เจตคติเป็นความรู้สึกภายในของบุคคล ซึ่งเป็นสถานภาพแสดงออกของจิตใจในการสนองตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ หรือเป็นความเชื่อในสิ่งต่างๆ อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวกับสิ่งนั้น

อดุลย์ รัตนเมธางกูร (2542, หน้า 28) ได้กล่าวถึงความหมายของเจตคติไว้ว่า เจตคติ หมายถึง สภาพความพร้อมจิตใจและประสาทโดยเกิดจากการได้รับประสบการณ์ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการตอบสนองของบุคคลต่อสภาพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนนั้น โดยแยกอธิบายความหมายของเจตคติออกเป็น 5 ลักษณะย่อย ๆ ดังนี้ คือ

1. เป็นภาวะทางจิตและประสาท ซึ่งแสดงออกให้เห็นได้ทางพฤติกรรม เช่น โกรธ กลียด รัก เป็นต้น

2. เป็นความพร้อมที่จะตอบสนอง คือ เมื่อมีเจตคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดก็พร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้นตามลักษณะของเจตคติที่เกิดขึ้น เช่น ชอบวิชาใดก็จะมีความต้องการที่จะเรียนหรือสนใจวิชานั้น ๆ เสมอ

3. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นระเบียบ เกิดขึ้นเป็นกลุ่ม และจัดระเบียบไว้แล้วในตัวเอง คือ เมื่อเกิดเจตคติต่อสิ่งใดแล้วก็จะเกิดขึ้นต่อเนื่องกัน และจะติดตามมาด้วยพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น โกรธ หน้าบึ้ง เป็นต้น

4. เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ หมายความว่า ประสบการณ์มีส่วนช่วยในการสร้างเจตคติที่ดีหรือไม่

5. เป็นพลังสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก

จุฬาร สงสิริฤทธิกุล (2542, หน้า 26) ให้ความหมายของคำว่า เจตคติ คือ ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Attitude" คำที่มีความหมายเดียวกัน ได้แก่ทัศนคติ

สันติสุข ไชยมงคล (2543, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่า เจตคติหมายถึง ความรู้สึก และการแสดงการกระทำหรือแนวโน้มที่จะแสดงการกระทำออกมาของบุคคลที่มีต่อเฉพาะบุคคล สิ่งของ เฉพาะสถานการณ์ ซึ่งมีลักษณะทางบวก คือ ความพอใจยินดีปฏิบัติ กับลักษณะทางลบ คือความไม่พอใจ ขัดแย้ง ไม่ร่วมมือ และลักษณะแบบกลาง ๆ คือความรู้สึกเฉย ๆ ไม่มีปฏิกิริยาใด ๆ

ล้วน สายยศ, และอังคณา สายยศ (2543, หน้า 54) กล่าวว่าเจตคติหรือทัศนคติถือว่าเป็นความรู้สึกเชื่อ ศรัทธา ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนเกิดความพร้อมที่จะแสดงการกระทำออกมา ซึ่งอาจเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้

จิรนนท์ บุญเรือน (2544, หน้า 45) กล่าวถึงเจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีระดับมากน้อยในด้านบวกหรือด้านลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการเรียนรู้ของบุคคลนั้น

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2545, หน้า 79) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่า เจตคติหมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคคล สิ่งของ สถานการณ์ และสิ่งที่เป็นนามธรรม

บุญชม ศรีสะอาด (2545ก, หน้า 54) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่า เจตคติหมายถึง ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ต่อบุคคลและสถานการณ์

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2545, หน้า 137) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่า เจตคติหมายถึง ความรู้สึก ความเชื่อ และแนวโน้มของพฤติกรรมที่มีต่อบุคคล สิ่งของหรือความคิด

สรวงศ์ ไคว้ตระกูล (2545, หน้า 366 - 377) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่า หมายถึง แนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า ซึ่งอาจจะ เป็นได้ทั้งคน วัตถุ และสิ่งของ หรือความคิด อาจจะเป็นบวกหรือลบ ถ้าบุคคลที่มีเจตคติบวก ต่อสิ่งใด ก็จะมีพฤติกรรมที่จะเผชิญกับสิ่งนั้น ถ้ามีเจตคติที่เป็นลบก็จะหลีกเลี่ยง เจตคติจึงเป็น สิ่งที่เรียนรู้ และเป็นการแสดงออกของค่านิยมและความเชื่อของบุคคล

รัฐจวน คำวชิรพิทักษ์ (2545, หน้า 243) กล่าวว่า เจตคติ มีลักษณะเช่นเดียวกับคำ ว่า ความคิดสร้างสรรค์ ความวิตกกังวล หรือความรัก ต่างก็เป็นภาวะสันนิษฐานที่ไม่สามารถ สังเกตหรือวัดได้โดยตรง แต่เราสามารถอนุมานเจตคติได้จากพฤติกรรมภายนอกที่บุคคล แสดงออกได้ว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีเจตคติอย่างไร

ศุภภาณี ปินะกาโน (2545, หน้า 12) กล่าวว่า เจตคติ คือ ความรู้สึก ความ เชื่อมั่น ความชอบ ความไม่ชอบ ความลำเอียงและความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคล โดยแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาเป็นสิ่งที่ปรากฏต่อบุคคล หรือ สาธารณชนก็ตาม ล้วนเป็นการกระทำอันเกิดจากเจตคติที่มีอยู่ทั้งสิ้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 243) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่า เจตคติ เป็นระดับความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งสามารถ บอกความรู้สึกเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

เจตคติ หมายถึง แนวความคิดเห็น ความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับต่อสิ่งนั้น และเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคล แสดงความรู้สึกออกมาด้านพฤติกรรมหรือแนวโน้มของจิตใจที่จะต้องสนองต่อสิ่งเร้า นั้น ๆ ไป ในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง อาจเป็นไปในทางที่สนับสนุนด้วยความรู้สึกเห็นดีเห็นชอบ พอใจหรือ คัดค้านด้วยความรู้สึกที่ไม่เห็นด้วย มีอคติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการการอบรมให้เรียนรู้ ระเบียบวิธีทางสังคม ซึ่งเจตคติที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนจากการกล่าวคำพูดหรือกิริยาท่าทาง (ชินนทร์ชัย อินทிரารณ์, และคนอื่น ๆ, 2540, หน้า 21)

เคนเลอร์ (Kendler, 1963, p. 572) กล่าวถึงเจตคติว่า เจตคติ คือความพร้อมของ แต่ละบุคคลที่แสดงพฤติกรรมตอบสนองสิ่งเร้าในสังคมรอบตัวหรือแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรม ในทางสนับสนุนหรือต่อต้านสภาพการณ์ บุคคล สถาบัน หรือแนวโน้มความคิดบางอย่าง

กู๊ด (Good, 1973, p. 49) กล่าวว่า เจตคติ คือ ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะ ใดลักษณะหนึ่งอาจเป็นการเข้าหาหรือต่อต้านบุคคล สภาพการณ์บางอย่างหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น รักเกลียดกลัว ไม่พอใจในสิ่งนั้น

เจตคติ หมายถึง พฤติกรรมหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นครั้งแรกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งและความ พร้อมที่จะแสดงออกด้านผลรวมของความโน้มเอียงที่ฝังแน่นในความคิดและความรู้สึกที่เกิดอยู่ในจิตใจ ที่อาจเป็นการเข้าหรือหนีหรือต่อต้านต่อสภาพการณ์บางอย่าง บุคคล สถานที่หรือสิ่งใด เช่น รักเกลียดกลัว บังคับขู่เข็ญ และการลงความเห็นของมนุษย์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ซึ่งเจตคติประกอบไปด้วยความรู้ความเข้าใจกับอารมณ์ (Good, 1973, p. 48 ; Thurstone, 1967, p. 71)

จากความหมายข้างต้นของเจตคติสรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งต่อบุคคล วัตถุ สิ่งของ รวมถึงสถานการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นอันยังผลให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งนั้นๆ ในทิศทางที่สนับสนุนหรือคัดค้าน ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ

2. ความหมายของเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา

โชคชัย ใจแน่น (2547, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ว่า เจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้สึกอย่างตั้งใจของนักเรียนต่อวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ

พระมหาสมนึก ธมฺมทินฺโน (254, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า เจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้สึก ความนึกคิดที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

วิรุฑธ เลิศพลสถิต (2550, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า เจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้สึกที่ดีและยอมรับของนักเรียนที่มีต่อวิชาพระพุทธศาสนา

ดังนั้น สรุปได้ว่า เจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้สึกที่ดี ความคิดเห็นและนึกคิดที่ดีที่มีต่อวิชาพระพุทธศาสนา

3. องค์ประกอบของเจตคติ

เจตคติ เป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังและเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่วัยทารกจนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่และมีการพัฒนา เพื่อมาสู่ความมั่นคงในภายหลังหรือก่อตัวมาเป็นบุคลิกภาพของบุคคลนั้น (เชิดศักดิ์ โฆवासินธุ์, 2525, หน้า 134)

ประภาเพ็ญ สุวรรณ, (2526, หน้า 122 – 124) ได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดเจตคติ หรือการเปลี่ยนแปลงเจตคติ มี 3 อย่าง คือ

1. การยินยอม (compliance) การยินยอมจะเกิดได้เมื่อบุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อตัวเขา และเพื่อมุ่งหวังจะให้เกิดความพึงพอใจจากบุคคล หรือกลุ่มที่มีอิทธิพลนั้น
2. การเลียนแบบ (identification) การเลียนแบบเกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้น ยอมรับสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นซึ่งการยอมรับนี้มีผลมาจากการที่เขาต้องการที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีหรือที่พึงพอใจระหว่างตัวเขากับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่น
3. ความต้องการ (internalization) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นยอมรับว่าสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่าอันสืบเนื่องมาจากสิ่งนั้นตรงกับความต้องการภายในของบุคคลนั้น

วรพักตร์ ภูพันธ์ศรี (2530, หน้า 251 – 220) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของ เจตคติ ซึ่งจะพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านความคิดและความเข้าใจ (cognitive component) หมายถึง ความรู้ ความเชื่อเกี่ยวกับคุณลักษณะของสิ่งๆ นั้น เพื่อเป็นเหตุผลในการจะสรุปรวมเป็น ความเชื่อหรือช่วยประเมินผลสิ่งๆ นั้น เช่น น้ำผึ้ง มีประโยชน์กว่าน้ำตาล ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การจำความคิด ข้อเท็จจริงต่าง ๆ รวมทั้งทางการพัฒนาความสามารถและทักษะทางปัญญา

2. ด้านความรู้สึก (affective component) เป็นสภาพทางอารมณ์หรือความรู้สึกของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งๆ ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลจากการที่เป็นบุคคลประเมินผลสิ่งๆ นั้นแล้ว มีความรู้สึกทั้งที่ชอบหรือไม่ชอบ สนใจหรือไม่สนใจ

3. ด้านพฤติกรรม (behavioral component) หมายถึง แนวโน้มของบุคคลจะปฏิบัติต่อสิ่งๆ เป็นทิศทางของการตอบสนองหรือการกระทำในทิศทางที่จะสนับสนุนหรือคัดค้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึกของบุคคลที่ได้มาจากการประเมินผลพฤติกรรมของคนมี 2 ทิศทาง คือ ถอยหนี หลีกเลียง (avoiding contact) หรือเข้าหา แสวงหา (seek contact)

อดุลย์ รัตนเมฆางกูร (2542, หน้า 31) ได้กล่าวถึงแนวคิดของไทรแอนดิสไว้ว่า องค์ประกอบของเจตคติ มี 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ (cognitive component) คือ ความคิดของบุคคลที่จะตอบสนองต่อสิ่งๆ ต่าง ๆ

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (affective component) คือ สภาพอารมณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากความคิดถ้าบุคคลมีความคิดในทางที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดบุคคลนั้นจะมีความรู้สึกยอมรับหรือปฏิเสธต่อสิ่งเหล่านั้น

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (behavioral component) คือ ความรู้สึกโน้มเอียงที่จะกระทำซึ่งจะอยู่ในรูปการยอมรับหรือปฏิเสธ

จุฬาทรร สงสิริฤทธิกุล (2542, หน้า 27 - 28) ได้กล่าวถึงแนวคิดของโรเซนเบิร์กไว้ว่า เจตคติ มี 2 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบทางด้านปัญญา หมายถึง กลุ่มของความเชื่อที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติจะเป็นตัวส่งเสริมหรือขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมต่างๆ ของบุคคล

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลมีเมื่อถูกกระตุ้นต่อที่หมาย โดยเห็นว่าอารมณ์ ความรู้สึกชอบ พอใจและเห็นด้วยที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคตินั้น จะมีความสัมพันธ์กับการบรรลุถึงค่านิยมที่ดี ในทางกลับกันอารมณ์ ความรู้สึกที่ไม่ชอบ ไม่พอใจและไม่เห็นด้วยที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติก็น่าจะมีความสัมพันธ์กับการบรรลุถึงค่านิยม

ที่ไม่ดีด้วยและแนวคิดของฟิชเบียน เอ็จเซ็น และเทอร์สโตน มีแนวคิดที่ว่า เจตคติ มีองค์ประกอบเดียวคือ อารมณ์ความรู้สึกในทางที่ชอบหรือไม่ชอบที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2545, หน้า 79) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติไว้ว่า บุคคลปกติจะต้องประกอบด้วยอาการครบ 32 ประการ เช่นเดียวกันรูปสามเหลี่ยมจะประกอบด้วย 3 ด้าน สำหรับเจตคติมีองค์ประกอบอยู่ 3 ประการ ซึ่งประกอบกันเป็นเจตคติของบุคคลดังต่อไปนี้

1. ด้านความรู้สึก (affective component) การที่บุคคลมีเจตคติอย่างไร เช่น ชอบไม่ชอบอะไรก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญ คือ ความรู้สึก
2. ด้านความรู้ (cognitive component) บุคคลจะมีเจตคติอย่างไรต้องอาศัยประสบการณ์
3. ด้านพฤติกรรม (behavior component) บุคคลจะมีเจตคติอย่างไร สังเกตได้จากการกระทำ และพฤติกรรม

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 247 - 248) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติไว้ว่า มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1. องค์ประกอบทางด้านความรู้ความเข้าใจ เป็นองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเรานั้น ๆ เพื่อเป็นเหตุผลที่จะสรุปได้ว่าความและรวบรวมเป็นความเชื่อ
2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ เป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เป็นผลเนื่องมาจากการที่บุคคลประเมินสิ่งเร้านั้น ๆ แล้วว่าพอใจหรือไม่พอใจ ต้องการหรือไม่ต้องการ ดีหรือเลว
3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม เป็นองค์ประกอบด้านความพร้อมหรือความโน้มเอียงที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ หรือตอบสนองสิ่งเร้าในทางที่จะสนับสนุนหรือคัดค้าน ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อและความรู้สึกของบุคคลที่ได้จากการประเมินผลพฤติกรรมที่คิดจะแสดงออกมา

พระวุฒิชัย เขียวโสภา (2547, หน้า 53) กล่าวว่า เจตคติ มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ประกอบไปด้วยด้านความรู้ (cognitive component) ต่อสิ่งเร้าอันจะส่งผลให้เกิดด้านที่สอง คือ ด้านความรู้สึก (affective component) ต่อสิ่งเร้า ซึ่งเมื่อบุคคลมีความรู้และมีความรู้สึกใด ๆ ต่อสิ่งเร้าใด ๆ แล้วก็จะทำให้เกิดด้านที่สาม คือ ด้านการกระทำ (behavioral component) ต่อสิ่งเร้านั้น ๆ ในทางใดทางหนึ่ง

ดังนั้น สรุปได้ว่าองค์ประกอบของเจตคติ หมายถึง องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก ความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรม ซึ่งเป็นความคิดของบุคคลที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ จะกระทำออกมาทั้งการยอมรับหรือปฏิเสธ ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ

4. ประเภทของเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539, หน้า 208 – 209) ได้แบ่งเจตคติออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เจตคติทั่วไป (general attitude) ได้แก่ สภาพของจิตใจโดยทั่วไป เป็นแนวคิดประจำตัวของบุคคล เจตคติโดยทั่วไป ได้แก่ ลักษณะของบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งในระเบียบประเพณี เป็นต้น

2. เจตคติเฉพาะอย่าง (specific attitude) ได้แก่ สภาพจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคล สถานการณ์ และสิ่งอื่น ๆ เจตคติเฉพาะอย่างนี้จะแสดงออกในลักษณะที่ชอบไม่ชอบสิ่งนั้น คนนั้น ถ้าชอบหรือเห็นดีด้วยก็เรียกว่า มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าไม่รู้จักชอบคนนั้นก็เรียกว่าเจตคติที่ไม่ดี

ประเภทของเจตคติข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า เจตคติแบ่งออกเป็น 2 คือ 1. เจตคติทั่วไป เป็นความรู้สึก ความคิดของบุคคลที่มีลักษณะบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เป็นความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มากระทบ 2. เจตคติเฉพาะอย่าง เป็นความรู้สึก ความคิดที่มีต่อเฉพาะบุคคลหรือสถานการณ์เป็นอย่าง ๆ ไป ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นด้วย

5. ประโยชน์ของเจตคติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526, หน้า 5 – 6) ได้กล่าวถึงเจตคติมีประโยชน์ต่อคนเรา ดังนี้

1. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมโดยการจัดรูปสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่รวมตัวเขา

2. ช่วยทำให้การเห็นคุณค่าในตนเอง (self – esteem) ที่ไม่ดีหรือปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งนำความไม่พร้อม

3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน หรือการมีปฏิกริยาตอบโต้หรือการทำให้สิ่งใดออกไปนั้น ส่วนมากจะทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาให้หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ กฤษณา ศักดิ์ศรี (2530, หน้า 212) ได้กล่าวว่าเจตคติมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคคลที่จะโน้มเอียงไปตามเจตคติ ส่วนในแง่ของการเรียนการสอนเจตคติมีผลต่อการเรียนรู้ ดังนี้

1. เจตคติมีผลต่อวิชาที่เรียนและครู

2. เจตคติที่มีผลต่อการใส่ใจในการเรียนและความเข้าใจในบทเรียน

3. เจตคติมีผลต่อการรับรู้

4. เจตคติมีอิทธิพลต่อการตั้งความมุ่งหมาย

เจตคติเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ ตลอดจนเอาอารมณ์ของบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกระทำ หากบุคคลมีเจตนาที่ดี ย่อมมีพฤติกรรมที่ดีตาม แต่ถ้าเจตคติไม่ดี ย่อมแสดง

พฤติกรรมที่ไม่ดีตามมาด้วย ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาเจตคติในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีในการเรียนการสอน

บลูม, และคนอื่น ๆ (Bloom, et al, 1971, pp. 228 – 230) กล่าวถึงเจตคติของบุคคลว่าควรมีรูปแบบของการพัฒนาตามลำดับขั้น ดังนี้

1. มีการรับรู้สิ่งเร้า ตลอดจนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งเรานั้นๆ
2. มีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าไปในทิศทางที่บุคคลนั้นยอมรับและจัดเรียงลำดับของพฤติกรรม หรือจัดประเภทของลักษณะการตอบสนองนั้น ๆ ตามลักษณะของความพอใจ
3. จัดสร้างคุณค่า หรือค่านิยมจากตอบสนอง โดยมีเงื่อนไขหรือข้อตกลงของสภาวะของสิ่งเร้าเป็นตัวกำหนดลำดับขั้นตอนของแบบแผนในการสร้างคุณภาพ

การเรียนรู้อื่นๆ เจตคติมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพราะถ้ามีผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีกับวิชาอื่นแล้วกัน ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียน มีความตั้งใจในการเรียนอันจะนำไปสู่ความสำเร็จไปสู่ความสำเร็จในการเรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539, หน้า 225 -227) ได้กล่าวถึงการเรียนการสอนของนักเรียนในโรงเรียน บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงนักเรียน คือครู ตลอดจนเพื่อนนักเรียนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ครูจำเป็นต้องสร้างเจตคติให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน เห็นความสำคัญของบทเรียน เห็นประโยชน์ที่จะได้โดยอาศัยทฤษฎี การเกิดเปลี่ยนแปลงเจตคติมาใช้ในการเรียนการสอนได้ ดังนี้

1. การให้การเสริมแรงแก่นักเรียน เมื่อนักเรียนได้มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนแล้ว ครูต้องให้ความสนใจ ให้กำลังใจ ให้คำชมจะทำให้ให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีเริ่มมากขึ้นและเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติและประพฤติในโรงเรียนด้วย
2. การทำให้การเลียนแบบเจตคติที่ดีโดยดูจากบุคคลสำคัญที่นักเรียนรักและชื่นชอบเป็นตัวอย่างเพื่อจะได้รับเอาเจตคตินั้นมาเป็นของตน
3. การพิจารณาถึงองค์ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ เช่น การได้ข่าวสาร การรับข่าวสาร การสื่อความหมาย ครูจะต้องระมัดระวังและควบคุมองค์ประกอบเหล่านั้นให้ดี จึงจะบังเกิดผลในการสร้างหรือปรับเปลี่ยนเจตคติของนักเรียน
4. ครูอาจจะต้องให้ข่าวสารและสร้างสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดความสอดคล้องและขัดแย้งเมื่อต้องการจะเสริมเจตคติให้เข้มข้นหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติที่ไม่ต้องการจนกว่านักเรียนจะได้มีความรู้ความเข้าใจและมีความรู้สึกพร้อมกันหรือปรับเปลี่ยนเจตคติของนักเรียน
5. การเปลี่ยนเจตคติของกลุ่มจะง่ายกว่าการเปลี่ยนทีละคน เพราะบุคคลชอบการเลียนแบบเอาอย่าง และต้องการเข้ากลุ่ม ด้วยสาเหตุนี้สิ่งแวดล้อมที่ดีก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนเจตคติ
6. หลักการและวิธีการในการเปลี่ยนต้องพิจารณาให้เหมาะสม เพราะอาจใช้ได้กับสถานการณ์หนึ่ง แต่อาจใช้ไม่ได้กับสถานการณ์หนึ่งก็ได้

7. เจตคติที่ดีต่อตนเอง โดยการที่มีความรู้ความเข้าใจในความสามารถของตนเองมีความพึงพอใจในบุคลิกของตนเองและการรู้ การแสดงออกถึงพฤติกรรม เป็นเรื่องที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน เพราะคนเรามันแสดงพฤติกรรมในทางที่สอดคล้องกับเจตคติต่อตนเอง เช่น ถ้านักเรียนมีเจตคติที่ดีว่าตนเองเป็นคนมีความรู้ความสามารถก็必将มีความมั่นใจเอาใจใส่ที่จะเรียนให้สำเร็จ แต่ถ้าขาดเจตคติที่ดีต่อตนเองแล้วก็จะขาดความมั่นใจทำให้ประสิทธิภาพการเรียนลดลง

ล้วน สายยศ, และอังคณา สายยศ (2543, หน้า 54 - 55) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเจตคติไว้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

1. เจตคติ เป็นคำย่อของการอธิบายความรู้สึกยาว ๆ กลุ่มพฤติกรรมต่าง ๆ
2. เจตคติ ใช้พิจารณาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าอื่น หรือมี ต่อเป้าเจตคติของคนคนนั้นได้
3. เจตคติ สามารถมองสังคมได้ เพราะเจตคติเป็นสิ่งคงเส้นคงวา สามารถนำมาอธิบายความคงเส้นคงวาของสังคมได้
4. เจตคติ มีความดีงามในตัวมันเอง แสดงให้เห็นโลกทัศน์ของบุคคล
5. เจตคติ เกิดจากพันธุกรรมของสิ่งแวดล้อม ดังการศึกษาเพื่อให้เกิดเจตคติที่ดีงามต้องศึกษาการปรับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้อิทธิพลต่อเจตคติที่ดีตามที่ต้องการ
6. ในทางสังคมวิทยา หลายคนกล่าวว่าเจตคติเป็นฐานของพฤติกรรมสังคม

6. ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างและเปลี่ยนเจตคติ

ประสาธ อิศรปริดา (2523, หน้า 181 – 183) กล่าวถึงหลักสำคัญที่ใช้ในการสร้างและเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล 3 ประการ คือ

1. การวางเงื่อนไขและการให้รางวัล การวางเงื่อนไขเป็นการเรียนรู้โดยการสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าหลายสิ่ง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสิ่งเร้าอาจจะมีผลให้การตอบสนองหรือเจตคติเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การทดลองของวัตสัน สกินเนอร์ ธอร์นไคต์ และฮัลล์
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับเครื่องล่อและความขัดแย้งในใจ ทฤษฎีนี้จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงเจตคติ โดยจะมองเจตคติในรูปความขัดแย้งในใจ แบบบวก – ลบแต่แต่ละคนจะมีเหตุผลที่แน่นอนในการยอมรับเกี่ยวกับตำแหน่งฐานะของคนหนึ่ง และในเวลาเดียวกันก็มีเหตุผลอื่น ๆ ในการที่จะต่อต้านเกี่ยวกับคนนั้น ๆ ตามทฤษฎีเกี่ยวกับเครื่องล่อ ถือว่าคุณค่าของเครื่องล่อจะเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการลดภาวะความขัดแย้งในใจนั้นลง และจะเป็นสิ่งที่มีเหตุผลให้บุคคลเปลี่ยนจากความไม่ชอบกลายเป็นชอบได้
3. การเปลี่ยนแปลงเจตคติโดยใช้สื่อ เป็นการเปลี่ยนแปลงเจตคติด้วยวิธีการใช้การสื่อสาร 2 ประเภท คือ สารสื่อที่มีลักษณะในเชิงปลอมซึ่งหมายถึงสารสื่อที่เสนอแนะว่าเมื่อซื้อ

ตามแล้วจะบังเกิดผลดีอย่างไร ส่วนสื่อในเชิงขุ่นนั้นจะต้องมีลักษณะตรงกันข้ามกันคือจะเสนอแนะถ้าไม่เชื่อตามแล้วจะบังเกิดผลร้ายอย่างไร

ไพบูลย์ อินทวิชา (2527, หน้า 32) กล่าวว่า เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทักษะคติก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้โดยเกิดจากสาเหตุต่างๆ ดังนี้

1. บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้โดยอาศัยแรงจูงใจ
2. บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้โดยอาศัยเทคนิคและวิธีการอันเหมาะสม
3. บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้โดยอาศัยจากการกระทำหรือการปฏิบัติจริง
4. บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้โดยอาศัยหลักการแห่งเหตุผล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543, หน้า 220 – 222) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีได้ 2 ทาง คือ

1. การเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน หมายถึง เจตคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางบวกด้วย แต่ถ้าเจตคติเป็นไปในทางลบก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางลบ

2. การเปลี่ยนแปลงไปคนละทาง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะลดลงในทางบวก และไปเพิ่มทางลบ หลักสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเจตคติ หมายถึง การเปลี่ยนไปในทางเดียวกัน และการเปลี่ยนแปลงไปคนละทางนั้นและการเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกันก็จะมีคามมั่นคง ความคงที่มากกว่าการเปลี่ยนไปคนละทาง การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกี่ยวกับปัจจัยต่อไปนี้

2.1 ความซัดสุด เจตคติที่อยู่ปลายสุดจะเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าเจตคติที่ไม่รุนแรงนัก

2.2 ความสลบซับซ้อน เจตคติที่เกิดจากสาเหตุเดียวจะเปลี่ยนได้ง่ายกว่าเกิดจากหลายๆสาเหตุ

2.3 ความคงทนที่เจตคติที่มีลักษณะคงที่ หมายถึง เจตคติที่เป็นความเชื่อความฝังใจและเปลี่ยนยากกว่าเจตคติทั่วไป

2.4 ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเจตคติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและกันโดยเฉพาะที่เป็นไปในทางเดียวกันจะเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าเจตคติที่มีความสัมพันธ์ไปในทางตรงกันข้าม

2.5 ความแข็งแกร่งและจำนวนความต้องการ หมายถึง เจตคติที่มีความจำเป็นและความต้องการในระดับสูง จะเปลี่ยนได้ยากกว่าเจตคติที่แข็งแกร่ง และไม่อยู่ในความต้องการ

2.6 ความเกี่ยวเนื่องกับค่านิยม เจตคติหลายเรื่องเกี่ยวเนื่องจากค่านิยมความเชื่อที่ว่า ค่านิยมนั้นดีน่าปรารถนาและเจตตินั้นสืบเนื่องจากค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงได้ยาก

ไพวัลย์ แสงสุนทร (2544, หน้า 41) กล่าวถึงเคล็ดลับที่ได้เสนอขอขบวนการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล คือ

1. การยินยอม (compliance) จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับอิทธิพลของผู้อื่น เพราะต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติในทางที่ตนต้องการ
2. การลอกเลียนแบบ (identification) จะเกิดจากการที่บุคคลยอมรับอิทธิพลของผู้อื่น เพราะต้องการสร้างพฤติกรรมของตนขึ้น ให้เหมือนกับบุคคลในสังคม
3. การที่บุคคลยอมรับพฤติกรรมในสังคมที่เหมาะสมกับค่านิยมที่มีอยู่ในตัวเราแล้ว (internalization) และไทโรแอนดิสยังได้กล่าวถึงสาเหตุการเปลี่ยนเจตคติว่ามาจาก
  - 1.) ได้รับข้อมูลใหม่จากบุคคลหรือสื่อมวลชน
  - 2.) ได้รับประสบการณ์ตรง หรือความกระทบกระเทือนใจ
  - 3.) ถูกบังคับให้ปฏิบัติไม่ตรงกับเจตคติของตน
  - 4.) การรักษาทางจิตใจเพื่อให้เข้าใจเหตุผลให้ถูกต้องขึ้น
  - 5.) เปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรม

ดังนั้นสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคลนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากสาเหตุหลายประการซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันและสามารถเกิดเป็นเจตคติใหม่ขึ้นมาแทนได้

7. การวัดเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539, หน้า 214 – 215) กล่าวว่า ในการวัดเจตตินั้น ควรมีข้อดกลงดังนี้

1. การศึกษาเจตคติเป็นการศึกษาความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลที่มีลักษณะคงเส้นคงวาหรืออย่างน้อยก็เป็นความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่จะไม่เปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาหนึ่ง
2. เจตคติเป็นสิ่งที่ไม่สามารถวัดหรือสังเกตได้โดยตรง การวัดเจตติจึงเป็นการวัดทางอ้อมจากแนวโน้มที่บุคคลแสดงออก หรือพฤติกรรมที่มีแบบแผนคงที่
3. การศึกษาเจตคติของบุคคลมิใช่แต่เป็นการศึกษาทิศทางเจตคติของบุคคลเท่านั้น แต่ต้องศึกษาระดับความมากน้อย หรือความเข้มแข็งของเจตคตินั้นด้วย

อดุลย์ รัตนเมธางกูร (2542, หน้า 32) ได้เสนอวิธีวัดเจตคติสรุปได้ดังนี้

1. โดยการสัมภาษณ์หรือซักถามโดยตรง วิธีนี้เป็นวิธีที่ง่ายและตรงไปตรงมาที่สุดที่ผู้ถามได้ทราบความรู้สึก หรือความคิดเห็นของผู้ตอบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่มีข้อเสียว่าผู้ถามอาจไม่ได้รับคำตอบที่จริงใจจากผู้ตอบ เพราะผู้ตอบอาจบิดเบือนคำตอบเนื่องจากอาจเกิดจากความเกรงกลัวต่อการแสดงความคิดเห็น วิธีแก้ไข คือ ผู้สัมภาษณ์ต้องปรับบรรยากาศให้ผู้ตอบรู้สึกเป็นอิสระและให้แน่ใจว่าคำตอบของเขาจะเป็นความลับ
2. โดยการสังเกตพฤติกรรม มีผู้เสนอว่าถ้าต้องการทราบว่าใครมีความคิดหรือรู้สึกต่อสิ่งใด ก็ให้สังเกตพฤติกรรมของเขาต่อสิ่งนั้น แต่วิธีนี้มีข้อจำกัด คือ ในกรณีที่ทำการวิจัย

มาก ๆ นั้นไม่สามารถสังเกตพฤติกรรมได้หมดทุกคน นอกจากมีเจตคติเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในการที่จะตัดสินใจมีพฤติกรรมอะไร ดังนั้นเราจะคาดหวังพฤติกรรมของบุคคลโดยพิจารณาจากเจตคติอย่างเดียวไม่ได้ และในทำนองเดียวกันก็จะนำพฤติกรรมที่เขาแสดงออกมาตัดสินว่าเขามีเจตคติอย่างไรก็ไม่ได้เช่นเดียวกัน

3. สร้างข้อความที่เป็นข้อคิดเห็นต่อสิ่งเร้าที่เราต้องการวัดเจตคติ เป็นสิ่งเร้ากระตุ้นให้คนที่เราต้องการศึกษาแสดงเจตคติต่อสิ่งเหล่านั้น ตอบในเชิงเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้น การวัดเจตคติวิธีนี้ออกมาในรูปของแบบวัดเจตคติ หรือเครื่องมือวัดเจตคติ ซึ่งเหมาะจะใช้ในด้านการศึกษ งานอุตสาหกรรมและงานวิจัย เพราะสะดวกและมีความรวดเร็วต่อการที่จะทราบค่ามัธยเลขคณิตของเจตคติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งของบุคคลกลุ่มใหญ่

ไพวัลย์ แสงสุนทร (2544, หน้า 42) กล่าวถึงในการจัดและศึกษาเจตคติที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นทำได้โดยใช้วิธีการซึ่งได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นการศึกษาเจตคติและบุคลิกลักษณะของบุคคลโดยใช้ชุดคำถามที่ต้องการให้กลุ่มตัวอย่างตอบโดยกาเครื่องหมาย หรือเขียนตอบซึ่งการตอบในแต่ละข้อ จะมีค่าคะแนนกำหนดไว้ และการนำค่าคะแนนที่ได้มาเปรียบเทียบความมากน้อยของเจตคติได้

2. การสังเกต (observation) เป็นวิธีการศึกษาเจตคติ ใช้หู และตาเป็นสำคัญโดยการศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วนำข้อมูลที่ได้มานอนุมานว่าบุคคลมีเจตคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งนั้นอย่างไร

3. แบบรายงานตนเอง (self-report) เป็นการศึกษาเจตคติ โดยให้บุคคลนั้นเล่าความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นออกมาว่ารู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ดี หรือไม่ดี การบอกเล่านี้สามารถกำหนดค่าคะแนนของเจตคติได้

4. วิธีสร้างจินตภาพ (projective techniques) เป็นวิธีการสร้างจินตนาการโดยใช้ภาพเพื่อที่จะใช้วัดเจตคติหรือบุคลิกลักษณะของบุคคล โดยที่ภาพจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลนั้นแสดงความคิดเห็นออกมาโดยการใช้ภาพหยดหมึก (ink-plot) และการเล่าเรื่อง

ประจักษ์ ไม้เจริญ (2545, หน้า 12) กล่าวไว้ว่า เนื่องจากเจตคติเป็นตัวแปรของคุณลักษณะทางจิตวิทยาที่ไม่สามารถวัดโดยตรงได้แต่สามารถวัดได้จากสิ่งที่แสดงออกมาในรูปของการตอบสนองซึ่งอาจเป็นได้ทั้งถ้อยคำภาษาหรือ พฤติกรรมของบุคคลที่เกิดมาจากความพร้อมหรือความโน้มเอียงของจิตใจที่จะแสดงออกต่อสิ่งเร้าหรือเนื้อหาหนึ่ง ๆ ดังนั้นการวัดเจตคติจึงจำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้

1. เนื้อหาหรือสิ่งเร้า (content) จะต้องเป็นตัวแทนของเจตคติที่ต้องการวัด

2. ทิศทาง (direction) โดยการกำหนดเจตคติให้มีทิศทางเป็นเส้นที่ตรงต่อเนื่องกันไป ในทางบวกหรือลบกล่าวคือ จากทิศทางการเห็นด้วยลดลง ไปเรื่อยๆ จนมาถึงการไม่เห็นด้วย ลักษณะการเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยนั้นถือว่าเป็นเส้นตรงเดียวกันและต่อเนื่องกัน

3. ความเข้ม (intensity) พฤติกรรมที่บุคคลตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นๆ จะมีความเข้มไม่เท่ากันหรือมีปริมาณมากน้อยแตกต่างกัน

จากการศึกษาการวัดเจตคติที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า สามารถทำได้หลายวิธีการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการวัดเจตคติว่าควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบุคคลใดหรือสถานการณ์ใด

8. เครื่องมือวัดเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539, หน้า 215 -220) กระบวนการสร้างแบบวัดทางเจตคติ มีดังต่อไปนี้

1. การสร้างแบบวัดเจตคติตามวิธีของเธอร์สโตน ซึ่งมีหลักการว่า ข้อความที่ใช้เป็นเครื่องมือวัดแต่ละข้อความจะแทนความมากน้อยของเจตคติในเรื่องนั้นๆ และช่วงระหว่างข้อความมีระยะห่างกัน ๆ กันตามแบบวัดโดยทฤษฎีนี้ ถ้าคนๆหนึ่งยอมเห็นด้วยกับความบางข้อแล้วสามารถบอกได้ว่าเจตคติของเขาอยู่ ณ ที่ใดในแบบวัดเจตคตินั้น

2. การสร้างแบบวัดเจตคติตามวิธีการของลิเคิร์ท มีหลักการสร้างว่า การจัดให้มีข้อความที่แสดงเจตคติต่อที่มีหมายในทิศทางใดทิศทางหนึ่งแล้วให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น คำตอบของแต่ละข้อความจะมีให้เลือก 5 ช่วงตั้งแต่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง

3. การสร้างแบบวัดเจตคติของออสกู๊ด เขามีแนวความคิดว่าความคิดรวบยอดต่าง ๆ มีความหมาย ความหมายความคิดรวบยอดประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ที่จะบรรยายความคิดรวบยอดนั้น ๆ หลายลักษณะด้วยกัน ความคิดรวบยอดมีหลายมิติ เขาจึงสร้างแบบวัดขึ้น โดยใช้ความหมายทางภาษาที่เป็นคำคุณศัพท์ต่าง ๆ อธิบายความหมายของสิ่งเร้าที่มีส่วนสัมพันธ์กับบุคคล

ล้วน สายยศ,และอังคณา สายยศ (2543, หน้า 60-62) กล่าวไว้ว่า เนื่องจากว่าเจตคติเป็นมโนภาพ (concept) ที่วัดได้ยากเครื่องมือวัดเจตคติจึงมีหลายรูปแบบ แล้วแต่สถานการณ์ที่ต้องการวัด เครื่องมือที่นิยมใช้กันมีอยู่ 5 ชนิดดังนี้

1. สัมภาษณ์ (interview) หมายถึง การพูดคุยกันอย่างมีจุดหมายระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถวัดเจตคติของบุคคลที่ถูกสัมภาษณ์ต่อเป้าเจตคติได้

2. การสังเกต (observation) หมายถึง การเฝ้ามองดูสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมีจุดมุ่งหมาย เครื่องมือสำคัญของการสังเกตคือตาและหู

3. การรายงานตนเอง (self-report) เครื่องมือแบบนี้ต้องการให้ผู้ถูกสอบถามแสดงความรู้สึกของตนเองออกมาตามสิ่งเร้าที่เขาได้สัมผัส นั่นคือสิ่งเร้าที่เป็นข้อความ ข้อคำถามเป็นสภาพ เพื่อให้ผู้ถูกสอบถามแสดงความรู้สึกออกมาอย่างตรงไปตรงมา เครื่องมือการศึกษาเจตคติแบบนี้มีของหลายคนที่ได้มาตรฐาน เช่น ของเทอร์สโตน (Thurstone) ลิเคอร์ท (Likert) กัตแมน (Gustman) และออสกู๊ด (Osgood)

4. เทคนิคการจินตนาการ (projective techniques) แบบนี้อาศัยสถานการณ์หลายอย่างไปเร้าผู้ถูกสอบ ทำให้ผู้ถูกสอบจินตนาการออกมาตามประสบการณ์เดิมของตน จากนั้นผู้ทำการสอบจะนำสิ่งที่ผู้ถูกสอบจินตนาการออกมานั้นไปแปลความหมายอีกที

5. การวัดทางสรีระภาพ (physiological measurement) การวัดด้านนี้อาศัยเครื่องมือไฟฟ้าหรือเครื่องมืออื่น ๆ ในการสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพของร่างกาย ตัวอย่างเช่น เครื่องจับเท็จก็อาศัยหลักการนี้

เครื่องมือวัดเจตคตินี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการสร้างแบบวัดเจตคติตามวิธีการของลิเคิร์ทที่ว่า จะต้องสร้างข้อความที่แสดงเจตคติต่อที่มีหมายในทิศทางใดทิศทางหนึ่งแล้วให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นคำตอบของแต่ละข้อความจะมีให้เลือก 5 ช่วงคือเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความรู้สึก ความคิดเห็น หรือที่เรียกว่าเจตคติ มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนมาก หากนักเรียนเรียนนั้นมีเจตคติไม่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็จะไม่ดีตามไปด้วย ฉะนั้น ผู้สอนจะต้องสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนาให้กับผู้เรียนให้ได้โดยทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียนพระพุทธศาสนาเป็นบทเรียนที่น่าสนใจ สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ และหาวิธีโน้มน้าวใจของผู้เรียนอยากเรียนวิชาพระพุทธศาสนาแล้วเกิดความรู้สึกสนุกสนานได้ความรู้ เพื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของเป้าหมายที่วางไว้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

ดังนั้น ในการวิจัยในครั้งนี้ จึงให้คำนิยามของเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล ซึ่งวัดได้จากการตอบแบบวัดเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

พฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีล

1. ความหมายของพฤติกรรม

วิธี แจ่มกระทีก (2541, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม (behavior) หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิดของบุคคลที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายในจิตใจและภายนอก อาจทำไปโดยรู้ตัว ไม่รู้ตัว อาจเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ผู้อื่นอาจสังเกตการกระทำนั้นได้และสามารถใช้เครื่องมือทดสอบได้

เจลิมพล ดันสกูล (2543, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง ปฏิกริยาและกิจกรรมทุกชนิดที่มนุษย์แสดงออกทางรูปธรรม นามธรรม ตลอดเวลา สังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัส วาจา และการกระทำ สามารถแบ่งพฤติกรรมออกได้เป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมภายนอก (overt behavior) ซึ่งเป็นการกระทำที่สังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัสหรืออาจใช้เครื่องมือช่วย และพฤติกรรมภายใน (covert behavior) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ บุคคลอื่นไม่สามารถสังเกตได้

อัครฤทธิ หอมประเสริฐ (2543, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำที่สังเกตได้ เช่น การพูด การเดิน การเต้นของหัวใจ การรับรู้ การคิด การจำ และการรู้สึก การกระทำที่สังเกตไม่ได้ เช่น ผู้กระทำรู้ตัว ไม่รู้ตัว หรือ เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เป็นการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กับสิ่งกระตุ้นภายในและภายนอก

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2545, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำของมนุษย์ทั้งทางกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม โดยรู้นึก หรือว่าไม่รู้สึกรู้เห็นที่สังเกตได้หรือไม่อาจสังเกตได้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 28) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลกระทำหรือผู้อื่นสามารถสังเกตได้หรือใช้เครื่องมือทดสอบได้เป็นผลมาจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นเมื่อใดก็จะมีการตอบสนองเมื่อนั้น

โจเซฟ โรบินสเตียน (Joseph Rubinstein, 1975, p. 4) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมหมายถึง การกระทำในลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า ซึ่งเป็นกระบวนการที่สามารถสังเกตได้หรือไม่อาจสังเกตได้ เช่น ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก เป็นต้น

แฟรงค์ เจ บรูโน (Frank J. Bruno, 1980, p. 12) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรม หมายถึง การกระทำของมนุษย์ที่แสดงออกมาตามสภาพจิตใจ หรือเป็นการกระทำของบุคคลทั่วไปที่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น การพูด เดิน วิ่ง นอน กิน เป็นต้น

โกลเดินสัน (Goldenson, 1984, p. 90) ได้ให้คำจำกัดความของพฤติกรรมไว้ว่า เป็นการกระทำหรือตอบสนองการกระทำทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลและเป็นปฏิสัมพันธ์ในการตอบสนองสิ่งกระตุ้นภายในหรือภายนอก รวมทั้งเป็นกิจกรรมการกระทำต่างๆที่เป็นไปอย่างมีจุดหมาย สังเกตเห็นได้ หรือเป็นกิจกรรมการกระทำต่างๆ ที่ได้ผ่านการใคร่ครวญแล้ว หรือเป็นไปอย่างไม่รู้ตัว

จากความหมายของพฤติกรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกของจิตใจทั้งภายในและภายนอก เป็นการกระทำเพื่อตอบสนองสิ่งกระตุ้นภายในหรือภายนอกของบุคคล ซึ่งบุคคลอื่นสังเกตได้ และใช้เครื่องมือทดสอบได้

2. ความหมายของพฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีล

กรมวิชาการ (2546, หน้า 141) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีลไว้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีล หมายถึง การปฏิบัติตามหลักศีล 5 คือ เว้นฆ่าสัตว์ เว้นลักทรัพย์ เว้นประพฤตินาม เว้นพูดปด เว้นของเมา

พระมหากษัตริย์ สุวรรณคฤ (2547, หน้า 4 - 5) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรม การปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีลไว้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีล หมายถึง ความเป็น ปกติ 5 ประการ คือ

1. การไม่ฆ่าสัตว์ คือ เว้นจากการฆ่า การทำลาย การเบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความ สิ้นชีวิต หรือเดือดร้อนอย่างเด็ดขาด เพื่อเคารพให้เกียรติในสิทธิแห่งการมีชีวิตอยู่ ในสังคม และในโลกร่วมกัน ทั้งป้องกันเหตุร้ายอันอาจเกิดจากความเคียดแค้นของผู้อื่น เพราะ ความที่ตนถูกรังแกทำร้ายก่อน

2. การไม่ลักขโมย คือ เว้นจากมิฉฉาชีพทุกชนิด เช่น ลัก ฉ้อ โกง ฉกชิง วิ่งราวเป็น ต้น เพื่อเคารพในสิทธิแห่งการครอบครองทรัพย์สินของบุคคลอื่นของบุคคลอื่นที่เขาหามาได้ ด้วยความสุจริตยุติธรรม

3. การไม่ประพฤตินิโคตในกาม คือ เว้นจากการประพฤตินิโคตในทางกาม คือการล่วง ละเมิดในสตรีหรือบุรุษผู้เป็นภรรยาหรือสามีของผู้อื่น หรือเป็นบุคคลต้องห้ามด้วยเหตุผลใด ๆ เพื่อเคารพในสิทธิแห่งการมีคู่ครองเป็นหลักฐานตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคมมนุษย์ผู้เจริญด้วย วัฒนธรรมและอารยธรรม

4. การไม่กล่าวคำเท็จ คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดุญแจให้แตกความ สามัคคี พูดคำหยาบคาย เช่น คำด่า คำลบหลู่ดูหมิ่นเหยียดหยาม และคำพูดเพื่อเจ้าเล่ห์ไหล ไร้สาระ เป็นการสร้างความเชื่อตรงให้เกิดขึ้นและสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในระหว่างกัน

5. การไม่เสพเครื่องดองของเมาหรือเสพสารเสพติดชนิดต่าง ๆ คือ เว้นขาดจากการ เสพสิ่งมีเมาให้โทษทุกชนิด อันเป็นสาเหตุของการขาดสติในการทำกิจกรรมหรือภารกิจต่าง และกลายเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงทางสังคม

จำลอง พันทุม (2549, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีลไว้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีล หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นการรักษาศีล 5 ข้อ ได้แก่

1. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการกระทำความรุนแรงต่อกายทั้งของตนเองและผู้อื่น
2. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการประทุษร้ายทรัพย์สินทั้งของตนและผู้อื่น
3. กามเมสุมิจจาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤตินิโคตประเวณี
4. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการประพฤตินิโคตทางวาจาสื่อสาร
5. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มสุราเมรัยและสิ่งเสพติดทุกชนิด

กระทรวงศึกษาธิการ (2552ก, หน้า 134) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรม การปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีลไว้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีล หมายถึง ความประพฤติ ชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อ ปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน มี 5 ข้อ คือ

1. ปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน)

2. อหิณฑนาทานา เวรมณี (เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้, เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน)
3. กามะสุมิจจาจารา เวรมณี (เว้นจากการประพฤติดีในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่ หวงแหน)
4. มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากการพูดเท็จ โกงหก หลอกลวง)
5. สุราเมรยมชชปมาทภูฏานา เวรมณี (เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ)

ดังนั้น สรุปได้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่องเบญจศีล หมายถึง การประพฤติดีทางกาย วาจา และใจ เป็นการควบคุมตนให้อยู่ในการเว้นจากความชั่ว มี 5 ข้อ คือ 1. การเว้นจากการฆ่าสัตว์ 2. การเว้นจากการลักทรัพย์ 3. การเว้นจากการประพฤติดีในกาม 4. การเว้นจากการพูดเท็จ 5. การเว้นจากการดื่มของเมาและสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด

3. องค์ประกอบของพฤติกรรม

สุชาติ มะโนทัย (2539, หน้า 9 – 10) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมมนุษย์ มีองค์ประกอบ 7 ประการ คือ

1. ความมุ่งหมาย (goal) เป็นความต้องการที่ทำให้เกิดกิจกรรมเพื่อสนองตอบความต้องการที่เกิดขึ้น ความต้องการบางอย่างสามารถตอบสนองได้ทันที แต่บางอย่างต้องใช้เวลานานจึงบรรลุความต้องการได้
2. ความพร้อม (readiness) คือ ระดับวุฒิภาวะหรือความสามารถที่จำเป็นในการทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการ
3. สถานการณ์ (situation) เป็นเหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการ
4. การแปลความหมาย (interpretation) ก่อนที่จะทำกิจกรรมหนึ่งลงไป มนุษย์จะพิจารณาสถานการณ์ก่อนแล้วจึงตัดสินใจเลือกวิธีการที่เกิดความพึงพอใจมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการ
5. การตอบสนอง (response) เป็นการกระทำกิจกรรมเพื่อสนองตอบความต้องการ โดยวิธีการที่ได้เลือกแล้วในขั้นแปลความหมาย
6. ผลที่ได้รับหรือผลที่ตามมา (consequence) เมื่อทำกิจกรรมแล้วย่อมได้รับผลการกระทำนั้น ผลที่ได้รับอาจเป็นไปตามที่คาดคิดหรืออาจตรงข้ามก็ได้
7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (reaction to thwarting) ในกรณีที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ มนุษย์ก็อาจจะย้อนกลับไปแปลความหมายของสถานการณ์และเลือกวิธีการใหม่

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2545, หน้า 57 - 85) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบพฤติกรรมของมนุษย์ประกอบด้วย 3 มิติ ซึ่งมีความสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ดังนี้

1. มิติความคิด ประกอบด้วย

1.1 การสัมผัส หมายถึง กระบวนการการกระตุ้นระบบประสาทในร่างกายให้ตื่นตัวทางหู ตา จมูก ลิ้น ผิวหนังและใจ

1.2 การรับรู้ หมายถึง กระบวนการแปลความหมายในสิ่งที่ได้สัมผัสโดยการใช้ระบบประสาทและสมอง

1.3 การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากพฤติกรรมเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม

1.4 เซอร์ปัญญา หมายถึง ความสามารถที่จะทำงานต่าง ๆ โดยใช้สมองให้สำเร็จลงได้ด้วยดี เป็นความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ

2. มิติความรู้สึก ประกอบด้วย

2.1 อารมณ์ หมายถึง สภาวะที่ร่างกายและจิตใจถูกกระตุ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงทำให้เกิดพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

2.2 เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกหรือท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุ สิ่งที่เป็นนามธรรม และสถานการณ์ต่าง ๆ

2.3 ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกที่ได้จากการถ่ายทอดและกล่อมเกลาโดยสังคมแสดงถึงวิธีพิจารณาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปในลักษณะผิดกับถูก ใช้อับไมใช่ อันเป็นการแสดงถึงการเห็นด้วยและยอมรับว่าเป็นความจริง

3. มิติพฤติกรรม ประกอบด้วย

3.1 กายกรรม หมายถึง การแสดงออกทางร่างกาย ได้แก่ การแสดงความรัก การยืน การนั่ง เป็นต้น

3.2 วจีกรรม หมายถึง การแสดงออกทางวาจา ได้แก่ การหักทลาย การสนทนา การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

3.3 มโนกรรม หมายถึง การแสดงออกทางจิตใจ ได้แก่ การควบคุมอารมณ์ การควบคุมจิตใจ คุณธรรม มีค่านิยมที่ดี มีพฤติกรรมซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรีจิต เป็นต้น

บลูม (Bloom, 1975, pp. 65 – 197) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมว่าเป็นกิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำ อาจเป็นสิ่งสังเกตได้หรือไม่ได้และพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. พฤติกรรมด้านความรู้ (cognitive domain)
2. พฤติกรรมด้านเจตคติ (affective domain)
3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ (psychomotor domain)

1. พฤติกรรมด้านความรู้

พฤติกรรมด้านความรู้ เป็นกระบวนการทางด้านสมองเป็นความสามารถทางด้านสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับ การรับรู้ การจำข้อเท็จจริงต่างๆรวมทั้งการพัฒนาความสามารถ และทักษะทางสติปัญญา การใช้ความคิด วิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจ จัดจำแนกได้ตามลำดับขั้นจากง่ายไปยาก ดังนี้

1.1 ความรู้ ความจำ (knowledge) เป็นพฤติกรรมขั้นต้นเกี่ยวกับความจำได้หรือระลึกได้

1.2 ความเข้าใจ (comprehension) เป็นพฤติกรรมที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ คือจะต้องมีความรู้มาก่อนถึงจะเข้าใจได้ ความเข้าใจนี้จะแสดงออกมาในรูปของการแปลความตีความ และคาดคะเน

1.3 การนำไปใช้ (application) เป็นการนำเอาวิชาการ ทฤษฎี กฎเกณฑ์และแนวคิดต่างๆไปใช้

1.4 การวิเคราะห์ (analysis) เป็นขั้นที่บุคคลมีความสามารถ และมีทักษะในการจำแนกเรื่องราวที่สมบูรณ์ใด ๆ ออกเป็นส่วนย่อยและมองเห็นความสัมพันธ์อย่างแน่ชัดระหว่างส่วนประกอบที่รวมเป็นปัญหา หรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

1.5 การสังเคราะห์ (synthesis) เป็นความสามารถของบุคคลในการรวบรวมส่วนย่อยต่างๆ เข้าเป็นส่วนรวมที่มีโครงสร้างใหม่ มีความชัดเจน และมีคุณภาพสูงขึ้น

1.6 การประเมินผล (evaluation) เป็นความสามารถของบุคคลในการวินิจฉัย ตีราคาของสิ่งของต่างๆ โดยมีกฎเกณฑ์ที่ใช้ช่วยประเมินค่านี้ อาจเป็นกฎเกณฑ์ที่บุคคลสร้างขึ้นมา หรือมีอยู่แล้วก็ตาม

2. พฤติกรรมด้านเจตคติ

เจตคติเป็นกระบวนการทางด้านจิตใจ อารมณ์ความรู้สึก ความสนใจ เจตคติ การให้คุณค่า การปรับปรุงค่านิยม การแสดงคุณลักษณะตามค่านิยมที่ยึดถือ รวมไปถึงความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ กันจะบอกแนวโน้มของบุคคลในการกระทำพฤติกรรมทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ ด้วย ซึ่งได้แบ่งขั้นตอนการเกิดพฤติกรรมด้านเจตคติ ได้ดังนี้

2.1 การรับหรือการให้ความสนใจ (receiving or attending) เป็นขั้นที่บุคคลถูกกระตุ้นให้ทราบสาเหตุการณ์ หรือสิ่งเร้าบางอย่างเกิดขึ้น และบุคคลนั้นมีความยินดี หรือมีภาวะจิตใจพร้อมที่จะรับ หรือให้ความพอใจต่อสิ่งเร้า นั้น ในการยอมรับนี้ประกอบด้วยความตระหนัก ความยินดีที่ควรรับและการเลือกรับ

2.2 การตอบสนอง (responding) เป็นขั้นที่บุคคลถูกจูงใจให้เกิดความรู้สึกผูกมัดต่อสิ่งเร้า เป็นเหตุให้บุคคลพยายามทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง พฤติกรรมขั้นนี้ประกอบด้วยความยินยอม ความเต็มใจ และความพอใจที่จะตอบสนอง

2.3 การให้ค่านิยม (valuing) เป็นขั้นที่บุคคลมีปฏิภริยาซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคคลนั้นยอมรับว่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับตนเอง และได้นำไปพัฒนาเป็นของตนเองอย่างแท้จริง พฤติกรรมขั้นนี้ส่วนมากใช้คำว่า "ค่านิยม" ซึ่งการเกิดค่านิยมนี้ประกอบด้วย การยอมรับ ความชอบและการผูกมัดค่านิยมเข้ากับตนเอง

2.4 การจัดกลุ่มค่า (organization) เป็นขั้นที่บุคคลจัดระบบของค่านิยมต่างๆ ให้เข้ากลุ่มโดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมนั้น ในการจัดกลุ่มนี้ประกอบด้วย การสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับค่านิยม และการจัดระบบของค่านิยม

2.5 การแสดงลักษณะตามค่านิยมที่ยึดถือ (characterization by a value or complex) พฤติกรรมขั้นนี้ถือว่า บุคคลมีค่านิยมหลายชนิด และจัดอันดับของค่านิยมเหล่านั้น จากที่ดีที่สุดไปถึงน้อยที่สุด พฤติกรรมเหล่านี้จะเป็นตัวคอยควบคุมพฤติกรรมของบุคคล พฤติกรรมในขั้นนี้ประกอบด้วย การวางแผนทางของการปฏิบัติและการแสดงลักษณะที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่เขากำหนด

3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ

พฤติกรรมด้านการปฏิบัตินี้ เป็นการใช้ความสามารถที่แสดงออกทางร่างกาย ซึ่งรวมทั้งพฤติกรรมที่แสดงออกและสังเกตได้ เป็นพฤติกรรมขั้นสุดท้ายที่บุคคลปฏิบัติออกมา โดยมีด้านความรู้ และด้านเจตคติ เป็นตัวช่วยให้เกิดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติที่ถูกต้อง แต่กระบวนการในการจะก่อให้เกิดพฤติกรรมนี้ต้องอาศัยระยะเวลาและการตัดสินใจหลายขั้นตอน แต่นักวิชาการก็เชื่อว่ากระบวนการทางการศึกษาจะช่วยให้เกิดพฤติกรรมการปฏิบัติได้

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของพฤติกรรมนั้น ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ พฤติกรรมทางด้านความรู้สติปัญญา พฤติกรรมทางด้านความรู้สึกหรือเจตคติ และพฤติกรรมทางการปฏิบัติ

4. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แบ่งออกได้ 3 ลักษณะ คือ

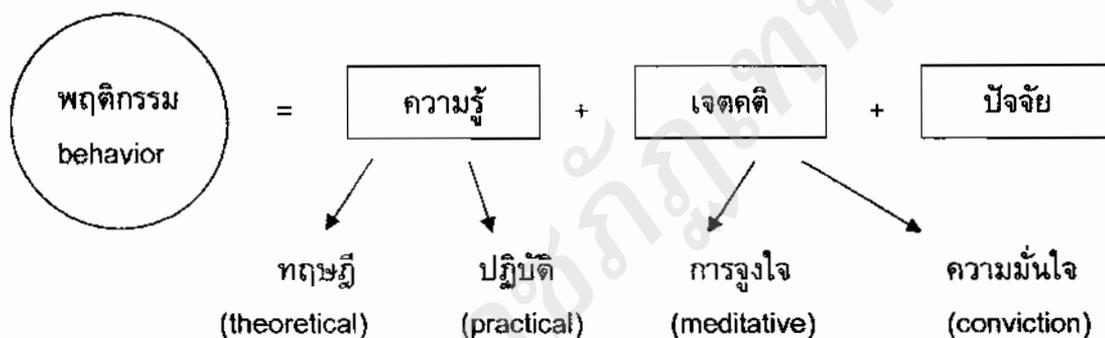
1. การเปลี่ยนแปลงเพราะถูกบังคับ เช่น สังคมใช้กฎหมายเป็นเครื่องบังคับ ถ้าไม่ทำตามก็จะถูกลงโทษ

2. การเปลี่ยนแปลงเพราะการเอาแบบอย่าง โดยถือตัวบุคคลเป็นแบบอย่าง

3. การเปลี่ยนแปลงเพราะยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม การเปลี่ยนแปลงนี้ตรงกับแนวความคิดและค่านิยมของตนเอง จึงยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ เพราะพบว่าสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้

วิรัชญ์ กงคะจันทร์ (2529, หน้า 25) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในของบุคคลไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลสามารถเพิ่มพูนความรู้และความคิด การสร้างค่านิยมและเสริมทักษะในสิ่งที่เรียน อันนับเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในของบุคคล มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การเพิ่มพูนความรู้ แนวความคิด เป็นสภาวะทางสมองที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการจดจำและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ
  2. การสร้างค่านิยม เป็นสภาวะทางจิตใจของบุคคลที่แสดงถึงความนิยมชมชอบในสิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น
  3. การสร้างทักษะ เป็นสภาวะทางร่างกายของบุคคลที่แสดงถึงความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของการเรียนรู้
- ขณะ ไชยฮ้อย (2543, หน้า 56) ได้กล่าวถึงซัคเกอร์แมนที่ได้สรุปการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเขียนโครงสร้าง ดังนี้

ภาพ 4 โครงสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

จากภาพประกอบอธิบายไว้ว่า

ปัจจัย หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นกับการสร้างพฤติกรรมนั้น

เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ พฤติกรรมนั้นครอบคลุมความต้องการที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความมั่นใจในแนวความคิดใหม่ที่ดีและนำไปปฏิบัติ

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น จะต้องอาศัยการเรียนรู้ ความรู้สึกต่อสิ่งเร้า ตลอดจนจนถึงการปฏิบัติ เป็นการแสดงความสามารถทางร่างกายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นส่วนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

5. การวัดและประเมินพฤติกรรม

พฤติกรรมของบุคคลมีทั้งพฤติกรรมภายนอก และพฤติกรรมภายใน การที่จะศึกษาพฤติกรรมนั้นสามารถทำได้หลายวิธี ถ้าเป็นพฤติกรรมภายนอกที่บุคคลแสดงออกมาให้บุคคลอื่นได้เห็นจะทำการศึกษาได้ คือ ใช้การสังเกตโดยตรงและโดยอ้อม แต่ถ้าเป็นพฤติกรรมภายในไม่สามารถสังเกตได้ต้องใช้วิธีการทางอ้อม โดยการสัมภาษณ์ การทดสอบด้วยแบบทดสอบ และการทดลองทั้งในห้องปฏิบัติการและในชุมชน เพราะฉะนั้น เครื่องมือที่จะใช้วัดพฤติกรรม อาจทำได้โดยการสร้างเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตประกอบการสัมภาษณ์ หรือใช้เครื่องมืออื่นประกอบ เช่น เครื่องวัดความดันโลหิต เครื่องฟังการเต้นหัวใจ เป็นต้น

ล้วน สายยศ,และอังคณา สายยศ (2540, หน้า 154 - 191) กล่าวไว้โดยสรุปว่า เครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยทางการศึกษา ดังนี้

1. แบบสังเกต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แบบสังเกตทางตรงและแบบสังเกตทางอ้อม แบบสังเกตใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีที่ผู้เก็บข้อมูลไม่เฝ้าดูพฤติกรรมจากผู้ถูกสังเกต

2. แบบสัมภาษณ์ ใช้ในการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม การสัมภาษณ์มาตรฐาน การสัมภาษณ์ไม่มาตรฐาน

3. แบบสำรวจต่าง ๆ และแบบสอบถาม เครื่องมือประเภทนี้ประกอบด้วย

3.1 แบบตรวจสอบรายการ ใช้ในการถามเรื่องราวต่าง ๆ โดยให้ผู้ตอบกาเครื่องหมาย เพื่อแสดงว่ามี ไม่มี เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบ

3.2 แบบสำรวจ เครื่องมือชนิดต่างจากแบบตรวจสอบรายการที่มักถามเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ในแต่ละเรื่องที่จะมีอยู่หลายข้อเพื่อให้ครอบคลุมเรื่องที่จะถามตัวคำถามจะยกเป็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์สร้างขึ้นมาจาก เพื่อให้ผู้ตอบให้เห็นว่าเขารู้สึกอย่างไร มักเป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องราว ความสนใจ เจตคติ หรือพฤติกรรมและคุณธรรมด้านต่าง ๆ

3.3 แบบสอบถาม ใช้เพื่อถามคำถามต่าง ๆ โดยให้ผู้ตอบกรอกเติมหรือเขียนตอบ

4. แบบทดสอบ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

4.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ใช้วัดความรู้ของผู้เรียนที่ได้เรียนไปแล้ว

4.2 แบบทดสอบความถนัด ใช้วัดความถนัดของผู้เรียน

4.3 แบบทดสอบบุคคลกับสังคม ซึ่งประกอบด้วยแบบทดสอบเจตคติใช้วัดความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล ได้แก่ วิธีของเทอร์สโตน วิธีของลิเคิร์ต และวิธีการวัดโดยใช้ความหมายทางภาษา

ภัทรา นิคมมานนท์ (2543, หน้า 61 - 83) สรุปได้ว่า เครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมด้านสติปัญญาที่ใช้กันส่วนใหญ่เป็นแบบทดสอบ ซึ่งมีหลายประเภท เช่น แบบทดสอบอัตนัย แบบทดสอบปรนัยประกอบด้วยประเภทถูก - ผิด จับคู่ เต็มคำ และเลือกตอบ เครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมด้านความรู้สึกที่ใช้กันส่วนมาก ได้แก่ มาตรฐานประมาณค่า แบบสำรวจรายการ แบบวัดเชิงสถานการณ์ และแบบสังเกต และเครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติที่นิยมใช้ได้แก่ การทดสอบปากเปล่า การทดสอบข้อเขียน การสังเกตโดยใช้เครื่องมือประกอบการสังเกต เป็นแบบบันทึกข้อมูล แบบสำรวจ และมาตรฐานประมาณค่า

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาวิติ (2543, หน้า 61 -62) กล่าวว่า การประเมินพฤติกรรมจะทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ได้ ในสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกทำให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรม โดยวิธีการประเมินพฤติกรรมสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. วิธีการประเมินโดยตรง เป็นวิธีที่สามารถบอกถึงลักษณะของพฤติกรรมโดยไม่
ต้องผ่านกระบวนการตีความ ประกอบด้วย

- 1.1 การสังเกตพฤติกรรม
- 1.2 การสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของตนเอง
- 1.3 การวัดผลที่เกิดขึ้น
- 1.4 การวัดทางสรีระ

2. วิธีการประเมินทางอ้อม เป็นวิธีที่จะต้องผ่านกระบวนการตีความ ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับ
กับความตรง และความเที่ยง ประกอบด้วย

- 2.1 การสัมภาษณ์
- 2.2 การรวบรวมข้อมูลจากผู้อื่น
- 2.3 การรายงานตนเอง

สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ (2547, หน้า 131 -136) ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาวิธีการวัด
และการสร้างพฤติกรรมไว้ว่า มี 2 วิธี คือ

1. การศึกษาพฤติกรรมโดยทางตรง ทำได้โดยการศึกษาพฤติกรรมโดยสังเกต
แบบให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว เช่น ครูสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในห้องเรียน โดยบอกให้นักเรียน
ได้ทราบว่า ครูจะสังเกตว่าใครทำกิจกรรมอะไรบ้างในห้องเรียน การสังเกตแบบนี้บางคนอาจไม่
แสดงพฤติกรรมที่แท้จริงออกมาก็ได้

2. การศึกษาพฤติกรรมโดยอ้อม แบ่งออกได้หลายวิธี คือ

2.1 การสัมภาษณ์ เป็นวิธีที่ผู้ศึกษาต้องการซักถามข้อมูลจากบุคคลหรือกลุ่ม
ของบุคคล ซึ่งทำได้โดยการซักถามเผชิญหน้ากันโดยตรง หรือมีคนกลางทำหน้าที่ซักถามให้ก็
ได้

2.2 การใช้แบบสอบถาม เป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพฤติกรรมของ
บุคคลจำนวนมาก และเป็นผู้อ่านออกเขียนได้ หรือสอบถามกับบุคคลที่อยู่ห่างไกล

2.3 การทดลอง เป็นการศึกษาพฤติกรรมโดยผู้ถูกศึกษาจะอยู่ในสภาพการ
ควบคุมตามที่ผู้ศึกษาต้องการโดยสภาพแท้จริงแล้ว การควบคุมจะทำได้ในห้องทดลอง
แต่การศึกษาพฤติกรรมของคนในชุมชน โดยควบคุมตัวแปรต่างๆ คงเป็นไปได้เล็กน้อยมาก การ
ทดลองในห้องปฏิบัติการจะให้ข้อมูลที่มีขีดจำกัด วิธีนี้มีประโยชน์มากในการศึกษาพฤติกรรม
ของบุคคลทางการแพทย์

2.4 การบันทึก วิธีนี้ทำให้ทราบพฤติกรรมของบุคคลโดยให้บุคคลแต่ละคน
บันทึกพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งอาจจะบันทึกประจำวัน หรือศึกษาพฤติกรรมแต่ละประเภท
เช่น พฤติกรรมการกิน พฤติกรรมการทำงาน พฤติกรรมทางสุขภาพ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลพฤติกรรมโดยวิธีการ
ประเมินพฤติกรรมมี 2 ประเภท คือ วิธีการประเมินแบบโดยตรง และวิธีการประเมินแบบโดย

อ้อม และเครื่องมือวัดพฤติกรรมที่สำคัญ ซึ่งจำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามหรือสำรวจรายการ และแบบทดสอบ ซึ่งในแต่ละประเภทประกอบด้วยเครื่องมือหลายรูปแบบ การเลือกใช้เครื่องมือในแต่ละด้านควรเลือกให้ตรงตามจุดมุ่งหมายและคุณลักษณะของสิ่งที่ต้องการวัดและควรใช้เครื่องมือที่หลากหลายจึงจะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาพฤติกรรมทางอ้อม ด้วยการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือประกอบการวิจัย

ดังนั้น ในการวิจัยในครั้งนี้ จึงให้คำนิยามของพฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีล ไว้ว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวกับเรื่อง ศีล 5 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งวัดได้จากแบบวัดพฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีล ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

นิรันดร ศรีวารกุล (2540, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้ชุดฝึกการคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรมโดยใช้สถานการณ์จำลองสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาศึกษาปีที่ 4 และนำการคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยและวิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรมมาประยุกต์ใช้พบว่า วิธีคิดของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดฝึกการคิดที่มุ่งเน้นคุณธรรมโดยใช้สถานการณ์จำลองก่อนและหลังเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

วันรพ กุศล (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้กรณีศึกษาในการให้คำปรึกษาเพื่อพัฒนาวิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาในโครงการเพื่อนช่วยเพื่อน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนดอนคาวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า นักเรียนที่เป็นกลุ่มทดลองมีการพัฒนาวิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมการฝึก เพื่อให้คำปรึกษามีความคิดเห็นว่าโปรแกรมดังกล่าวมีประโยชน์หลายประการที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและระหว่างสมาชิกกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันโปรแกรมดังกล่าวสามารถพัฒนาสมาชิกให้มีวิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการและการใช้ทักษะการให้คำปรึกษาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนคนอื่น ๆ ต่อไป

จิรวรรณ พงศ์สุวรรณสิน (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการใช้ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการที่มีต่อการตัดสินใจแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดท่ากฤษณา (สุขัยประชาสรรค์) จังหวัดชัยนาท พบว่า ภายหลังจากใช้ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ นักเรียนมีคะแนนการเรียนตัดสินใจแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนการใช้ชุดฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 นอกจากนี้กลุ่มทดลองที่ใช้ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการมีคะแนนตัดสินใจแก้ปัญหาสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ใช้ชุดฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุปราณี การฟังตน (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการต่อความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล พบว่า นักศึกษาพยาบาลกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามปกติมีความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลหลังการทดลองกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จิรวรรณ พงศ์สุวรรณสิน (2543, บทคัดย่อ) การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการใช้ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการที่มีต่อการตัดสินใจแก้ปัญหาของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 โรงเรียนวัดท่ากฤษณา (สุขัยประชาสรรค์) จังหวัดชัยนาท จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน กลุ่มทดลองได้ใช้ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที จำนวน 10 ครั้งติดต่อกัน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ และแบบทดสอบการตัดสินใจแก้ปัญหา สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่า t-test ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1. ภายหลังจากใช้ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ นักเรียนมีคะแนนการตัดสินใจแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนใช้ชุดฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2. กลุ่มทดลองที่ใช้ชุดฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ มีคะแนนการตัดสินใจแก้ปัญหาสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่ใช้ชุดฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผาณิต เย็นแข (2544, หน้า 67 – 68) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนซิปปา เพื่อพัฒนาจริยธรรมที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาและพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 จากแบบสอบถามพฤติกรรมเชิงจริยธรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบและความมีระเบียบวินัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ดอกคุณ วงศ์วรรณวัฒนา (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้รูปแบบซิปปาในวิชาฟิสิกส์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทุกคนมีความสนใจมากขึ้น มีความสนุกสนานและให้ความร่วมมือในการเรียน และนอกจากนี้พบว่านักเรียนได้คิดปฏิบัติและทำความเข้าใจด้วยตนเอง นักเรียนได้ความรู้กว้างขวางจากการอธิบายสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เมื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการเรียน โดยใช้ค่าเฉลี่ยและร้อยละ พบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

สุทธิรัตน์ เลิศสุวรรณ (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลของการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนซีปป์ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อิงประวัติศาสตร์ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการคิดวิเคราะห์และเจตคติ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนด้วยการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนซีปป์ เพื่อการเรียนรู้อิงประวัติศาสตร์ ทักษะการคิดวิเคราะห์และเจตคติต่อความรักชาติหลังการทดสอบสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการเรียนการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ซารีณี ตรีวรัญญู (2545, หน้า 119) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้อิงประวัติศาสตร์ตามหลักซีปป์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์และเจตคติต่อการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลอง นักเรียนที่ได้รับการจัดกระบวนการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ตามหลักซีปป์ มีค่าเฉลี่ยคะแนนของผลสัมฤทธิ์ทางคณิตศาสตร์และค่าเฉลี่ยของคะแนนจากแบบวัดเจตคติต่อการเรียนคณิตศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดกระบวนการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ตามปกติ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สายพิน มีสุข (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค้นคว้า เรื่อง ผลของการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการที่มีต่อความสามารถในการตัดสินใจ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า 1. ความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังได้รับการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการ สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังได้รับการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

โสภิต แจงอรุณ (2546, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาค้นคว้า เรื่องการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนรายวิชาภาษาไทย ท 504 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนนทรีวิทยา กรุงเทพมหานคร ที่เรียนโดยวิธีคิดตามแบบโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยปรากฏว่า (1) คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนรายวิชาภาษาไทย ท 504 หลังเรียนของนักเรียนกลุ่มที่เรียนโดยวิธีคิดตามแบบโยนิโสมนสิการ สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ (2) คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนรายวิชาภาษาไทย ท 504 หลังเรียนของนักเรียนกลุ่มที่เรียนโดยวิธีสอนตามคู่มือครูสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ (3) คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนรายวิชาภาษาไทย ท 504 หลังเรียนที่ปรับแล้วของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีคิดตามแบบโยนิโสมนสิการ สูงกว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนหลังเรียนที่ปรับแล้วของนักเรียนกลุ่มที่เรียนโดยวิธีสอนตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญ

สุธารัตน์ สุทธิชาติ (2547, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบซีปป์ ผลการวิจัยพบว่า 1. แผนการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบซิปปา มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบซิปปา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สาวิตรี ยิ้มช้อย (2548, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่จัดการเรียนรู้แบบโมเดลซิปปากับวิธีสอนแบบปกติ ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2. ความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุภาพ เวหา (2548, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คำควบกล้ำ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนซิปปาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนซิปปากับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมีเจตคติต่อการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

พระสุริยัน ธรรมวิเศษ (2549, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลการใช้แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อริยวัฑฒ 5 โดยใช้การสอนแบบโยนิโสมนสิการและการสอนแบบหมวดหกใบที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า 1.แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบหมวดหกใบที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพระหว่างเรียนและหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 2.นักเรียนที่เรียนรู้เรื่อง อริยวัฑฒ 5 โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบหมวดหกใบมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมากกว่านักเรียนที่เรียนรู้โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3.นักเรียนที่เรียนรู้เรื่อง อริยวัฑฒ 5 โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบหมวดหกใบ มีความพึงพอใจในระดับมากทั้งสองวิธีและไม่แตกต่างกัน

นวพร ถึงประเสริฐ (2549, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกาญจนาภิเษก ภาพสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า 1. นักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 2. นักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ .01 3. นักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

สุจิตรา ช้างอยู่ (2550, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ทศนิยม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการจัดการเรียนรู้แบบซิปปาและจัดการเรียนรู้แบบปกติ ผลการวิจัยพบว่า 1. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ทศนิยม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยการจัดการเรียนรู้ตามปกติ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ทศนิยม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยการจัดการเรียนรู้ตามซิปปา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ทศนิยม สูงกว่าการสอนโดยการจัดการเรียนรู้ตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยการจัดการเรียนรู้ตามซิปปา มีเจตคติต่อการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ทศนิยม สูงกว่าการสอนโดยการจัดการเรียนรู้ตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยต่างประเทศ

กรีก (Greg, 1992) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของวิธีการเรียนแบบร่วมมือต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสะกดคำของนักเรียนระดับประถมศึกษา การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้การเรียนแบบร่วมมือที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่มีระดับความสามารถในการสะกดคำต่างกัน (สูง กลาง ต่ำ) ใช้เวลาในการทดลอง 7 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า การเรียนแบบร่วมมือเป็นกลุ่มในการสะกดคำมีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการสอนสะกดคำให้สูงขึ้นในนักเรียนทุกระดับความสามารถ

รูสเซลล์ (Russell, 1979, abstract) ได้ศึกษาผลการสอนแบบแก้ปัญหาที่มีความสามารถด้านการนำไปใช้และการวิเคราะห์ในวิชาธรณีวิทยาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มทดลองได้รับการสอนโดยวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการค้นคว้าการแก้ปัญหาการอภิปราย และการทำการทดลองที่เน้นนำไปใช้และการวิเคราะห์กลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามคู่มือครู โดยให้ค้นคว้า อภิปราย และทำการทดลองตามที่ระบุไว้ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดยเฉพาะผลสัมฤทธิ์ด้านการนำไปใช้และความรู้ความจำ และพบว่า คำถามของครูมีผลโดยตรงกับความรู้ความสามารถนำไปใช้

ทาลเลน (Tallen, 1985, abstract) ได้ศึกษาผลของการใช้กระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษในระดับ

เกรด 4 กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 33 คน กลุ่มควบคุม 28 คน กลุ่มทดลองได้รับการฝึกตามกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตเป็นเวลา 5 เดือน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เมื่อพิจารณาขั้นตอนการคิดพบว่าการคิดแก้ปัญหาที่ดีที่สุดและชี้แนะวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ดูฟเนอร์ (Dufner, 1985, abstract) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการใช้กระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตกับโปรแกรม instrument enrichment ที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนในระดับเกรด 4 โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกได้รับการสอนตามกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคต กลุ่มที่ 2 ได้รับการสอนตามโปรแกรม instrument enrichment ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสูงขึ้น

พอทเทมปา (Potempa, 1990, abstract) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการคิดคำนวณกับความสามารถในการคิดแก้ปัญหาทักษะการคิดคำนวณที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย การบวก การลบ การคูณ และการหาเลขจำนวนเต็ม การคำนวณ เศษส่วน ทศนิยม ร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า ทักษะการคิดคำนวณที่ศึกษามีความสัมพันธ์กับความสามารถในการแก้ปัญหา

แมร์รี่ (Marie, 1996) ได้ศึกษาผลของความแตกต่างระหว่างบุคคล การเรียนรู้แบบค้นพบและเมตาคอกนิชันที่มีต่อการเรียนรู้ และการปรับเปลี่ยนการถ่ายโอน ผลของการศึกษาพบว่า ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความอดทนและความชำนาญมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และการถ่ายโอนความรู้ การจัดการเรียนรู้แบบการค้นพบการเรียนการสอนเมตาคอกนิทีฟ มีอิทธิพลต่อการเรียนทางภาษาและการปรับเปลี่ยนการถ่ายโอน

ซีเกลอร์ (Ziegler, 2000) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวคิดสร้างสรรค์สร้างความรู้กับการสอนการเรียนรู้ การทำกับดักของครูในโรงเรียนรัฐบาล และอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนเกรด 8 ผลการวิจัยพบว่า การเรียนตามแนวคิดสร้างสรรค์สร้างความรู้มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลในทางบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ในการแก้ปัญหา

แอนเดอร์สัน (Anderson, อ้างถึงในประยูร ผ่องอำไพ, 2544, หน้า 31) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเข้าใจในการเรียนรู้ภาษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของชาวจีน ในเขตเมืองบอสตัน ผลการวิจัยพบว่า ความแตกต่างระหว่างผู้เรียนภาษาที่เป็นชาวจีนนั้นมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ และแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความยากที่มีต่อการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานทั้ง 4 นั้น พบว่าทักษะการพูดภาษาอังกฤษเป็นสิ่งที่ยากที่สุดสำหรับชาวจีน รองลงมาคือการฟัง การเขียน ส่วนทักษะที่มีความยากน้อยที่สุดสำหรับชาวจีนก็คือทักษะการอ่าน

ดูโก และอดู – เมนซา (Doku Adu – Mensah, อ้างถึงในอภิญา เหมระ, 2544, หน้า 39) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณภาพของการเรียนรู้วัฒนธรรมเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผลการวิจัยได้สรุปไว้ว่า คุณภาพของการเรียนรู้วัฒนธรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการเรียนรู้วัฒนธรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่วนปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างในการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน คือ สิ่งแวดล้อม และการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยทางตรงที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างในการเรียนรู้วัฒนธรรม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของรูปแบบการสอนชิปปาและรูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการ สรุปได้ว่า รูปแบบการสอนแบบชิปปา เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือผู้เรียนสำคัญ เป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และด้านเจตคติแล้ว ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานในการเรียน ผู้เรียนร่วมกันทำงานเป็นทีมและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่ม ได้แสดงความคิดเห็น กล้าแสดงความสามารถของตนเองภายในกลุ่ม ในระหว่างกลุ่มที่ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ สามารถอธิบาย ชี้แจง ตอบคำถามได้ดี ทิ้งนำผลของการทำกิจกรรมนั้น ๆ ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน สามารถประยุกต์นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถที่จะนำไปพัฒนาในวิชาอื่น ๆ ได้อีก ส่วนรูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการช่วยทำให้ผู้เรียนสามารถคิดแก้ปัญหาจากสถานการณ์ที่กำหนดให้ได้อย่างเป็นระบบด้วยเหตุและผล เป็นกำลังปัจจัยทำให้เกิดการปัญญาที่รู้จักคิด รู้จักคิดวิเคราะห์เป็นอย่างดีมีเหตุมีผล รู้จักไตร่ตรองพิจารณาอย่างแท้จริงถึงความจริงทั้งสามารถสกัดกั้นอวิชชา ตัณหา และยังทำให้เกิดกุศลธรรมที่ทำให้ชีวิตของตนสามารถพัฒนาในทางที่ดีที่เจริญยิ่งขึ้น ทำให้นักเรียนมีความสามารถในการคิดเป็นแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ มีความเข้าใจในตนเองและผู้อื่นมากขึ้น เข้าใจระบบความสัมพันธ์ในสังคม และพัฒนาทักษะเจตคติต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบการสอนทั้งสองนี้มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้พัฒนาการสอนในวิชาพระพุทธศาสนา จึงได้นำรูปแบบการสอนชิปปามาเปรียบเทียบกับรูปแบบการสอนโยนิโสมนสิการ เรื่อง เบญจศีล ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ว่ามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นหรือไม่ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนาดีขึ้นหรือไม่ มีพฤติกรรมการปฏิบัติตน เรื่อง เบญจศีล แตกต่างกันหรือไม่